

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Vztah Edvarda Beneše k římskokatolické církvi do roku 1918

Diplomová práce

Autor: Pavel Žák
Studijní program: B 7105 Historické vědy
Studijní obor: Historie
Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Hradec Králové

2016

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Pavel Žák

Studium: F14NP0031
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: Vzťah Edvarda Beneše k římskokatolické církvi do roku 1918

Název diplomové práce AJ: Relation of Edvard Beneš towards Roman Catholic church until 1918

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem diplomové práce je vztah Edvarda Beneše k římskokatolické církvi do vzniku Československa. V práci se budu zabývat Benešovým postojem k církvi, a to zvláště k církevní nauce, vztahu státu a církve a rovněž Benešovým vztahem k politickému katolicismu v kontextu doby a jejího vnímání katolické církve. Beneš si během svého života prošel značným názorovým vývojem, od kožlanského ministranta v kostele, přes proticírkevního radikála až k tolerantnímu či spíše procírkevnímu postoji v nové republice. Vývoj v této otázce je u Beneše v mnohém podobný i jiným českým intelektuálům, kteří se i přes výchovu v katolické rodině postupně postavili na stranu proticírkevních kruhů. Práce se také bude věnovat i otázce vlivu T. G. Masaryka na Beneše v otázkách římskokatolické církve. Chronologicky je pak vymezena Benešovým dětstvím na straně jedné, a vznikem státu na straně druhé. Analýza jeho postojů bude primárně vycházet z jeho novinových článků a knih.

BENEŠ, Eduard: Otázka národnosti. Praha, Česká strana pokroková. 1909, 24 s.
BENEŠ, Eduard: Stručný nástin vývoje moderního socialismu. Brandýs nad Labem, Nakladatelství J. Forejtky a V. Beneše, 1910, 272 s.
BENEŠ, Eduard: Stranictví. Praha, Ministerstvo školství a národní osvěty ve stát. škol. knihoskladě, 1920, 32 s.
BENEŠ, Eduard: Zničte Rakousko-Uhersko. Praha, A. Svěcený, 1920, 143 s.
Noviny: Právo lidu, Rovnost, Volná myšlenka

Garantující pracoviště: Historický ústav, Filozofická fakulta

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Oponent:

doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 24. 11. 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce doc. PhDr. Tomáše Petráčka, Ph.D., Th.D. samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Lázních Bohdaneč dne 11. 5. 2016

Anotace

ŽÁK, Pavel: Vztah Edvarda Beneše k římskokatolické církvi do roku 1918. Hradec Králové: Historický ústav, Univerzita Hradec Králové, 2016, s. 98, Diplomová práce

Tématem mé magisterské diplomové práce je vztah Edvarda Beneše k římskokatolické církvi do vzniku Československa. V práci se budu zabývat Benešovým postojem k církvi, a to zvláště k církevní nauce, vztahu státu a církve a rovněž Benešovým vztahem k politickému katolicismu v kontextu doby a jejího vnímání katolické církve. Beneš si během svého života prošel značným názorovým vývojem, od kožlanského ministranta v kostele, přes proticírkevního radikála až k tolerantnímu či spíše procírkevnímu postoji v nové republice. Vývoj v této otázce je u Beneše v mnohém podobný i jiným českým intelektuálům, kteří se i přes výchovu v katolické rodině postupně postavili na stranu proticírkevních kruhů. Práce se také bude věnovat i otázce vlivu T. G. Masaryka na Beneše v otázkách římskokatolické církve. Chronologicky je pak vymezena Benešovým dětstvím na straně jedné, a vznikem státu na straně druhé. Analýza jeho postojů bude primárně vycházet z jeho novinových článků a knih.

Klíčová slova: Edvard Beneš, katolická církev, antiklerikalismus

Annotation

ŽÁK, Pavel: Relation of Edvard Beneš towards Roman Catholic church until 1918. Hradec Králové, History Institute, University of Hradec Králové, 2016, s. 98. Diploma thesis

The Master Thesis deals with the relation of Edvard Beneš towards the Roman Catholic Church before the establishment of Czechoslovak republic (1918). Particular attention is paid to the attitude of E. Beneš towards the church, catholic teaching, relation between church and state and political Catholicism in the context of era. E. Beneš and his attitude towards the church underwent through a significant development, from altar server in Kožlany village to anti-catholic radical and then back to tolerant or rather pro-church attitude during first republic. Strong opposition towards the Catholic Church, despite being raised in catholic family, was characteristic not only for E. Beneš, but for other Czech intellectuals as well. Diploma also explains the influence of T. G. Masaryk upon E. Beneš and his understanding of the Catholic Church. Analysis is based mainly on the books and newspaper articles written by E. Beneš. Research covers period from childhood of E. Beneš to the establishment of Czechoslovak republic in 1918.

Keywords: Edvard Beneš, Catholic church, anticlerikalism

Obsah

Úvod	7
1. Vztah katolické církve a moderní společnosti na příkladu francouzské Třetí republiky	14
2. Katolická církev v Čechách	18
3. Dospívání.....	21
4. Církev - věřící, kněží, biskupové.....	26
5. Papež.....	31
6. Pius IX., Lev XIII. a Pius X. v Benešových očích	34
7. Liberálové a sociálové v církvi.....	41
8. Církev jako politická strana.....	44
9. Odluka církve od státu a velké očekávání konce církve.....	49
10. Svatý stolec v zahraniční politice	56
11. Církev uvnitř státu a její práva.....	58
11.1. Školství.....	58
11.2. Svátky.....	63
11.3. Mariánský kult	65
12. Charita	67
13. Spiknutí.....	69
14. Antiklerikalismus a dynamika sporu	71
15. Prvky politického náboženství v Benešově myšlení	74
16. Změny a korektury před válkou.....	76
17. Za Československo s kýmkoliv	86
Závěr.....	89
Prameny a literatura.....	93
Literatura.....	93
Prameny	94

Úvod

Vztah Edvarda Beneše ke katolické církvi byl pro naše historiky vždy ve stínu dalšího velikána – T. G. Masaryka. Tento nepoměr zájmu vychází z více zdrojů, tím prvním je různé vnímání obou postav. Masaryk je přece jen vnímán více jako intelektuál, kterým bezpochyby byl, zatímco Beneš je pro nás postava spjatá zejména s politikou a tímto směrem se pak orientuje tvorba o něm, jakkoliv nechceme snižovat Benešovy nesporné kvality i jako teoretika-intelektuála. Dalším zvláště silným kontrastem je jejich působení před rokem 1918, který je dán i velkým věkovým rozdílem mezi oběma postavami. Masaryk, mohlo by se tou dobou zdát, měl život za sebou a tento život byl ve vztahu k církvi naplněn střety, ostrými polemikami a rozsáhlou tvorbou, ve kterých s církví zúčtoval a v rámci nichž se poměrně pečlivě věnoval otázce náboženství. Naproti tomu byl mladý Beneš, který byl tehdejší společnosti až do války prakticky neznámý a po ní už měl, obrazně řečeno, jako ministr zahraničí na starosti celou Evropu, tak je pochopitelné, že nebyla nejvíce problematizována. Ano, je pravdou, že se také ve své především rozsáhlé novinové tvorbě věnoval církvi, ovšem tyto názory do všeobecného povědomí nepronikly. Podle mého názoru to zapříčinily primárně dvě skutečnosti. Tou první je, že Beneš nevydal souborné dílo, ve kterém by se svými náboženskými názory zaobíral. Druhým důvodem byla i vzdálenost Francie, která byla přece jen pro českého čtenáře příliš daleko. Jeho celoživotním zájmem byla především politika, ve které se samozřejmě náboženstvím zabývat musel, ale nebyl to zájem prvotní, a silně bledl, ba téměř mizel, v kontrastu s jeho politickou činností, ať už v době válečné nebo mírové.

K této velké postavě našich dějin existuje velmi rozsáhlá sekundární literatura a téměř nekonečná řada různých studií a článků, z pochopitelných důvodů se většina děl věnuje až Benešově pozdější činnosti v době první republiky, druhé světové války a doby po ní a poněkud opomíjí jeho předválečný resp. předodbojový život, ovšem tento přístup je nanejvýš pochopitelný vzhledem k jeho zásadní roli, kterou později sehrál v našich národních dějinách. Historiografie hodnotí osobnost Edvarda Beneše velmi rozporuplně – mohla by se pro nás stát ukázkovým příkladem ideologických a názorových proměn, které provázely historii naší střeoevropské země, nalezneme práce stavějící Beneše na pomyslný piedestal český dějin, můžeme zmínit například:

Beneš státník – člověk od Jana Hajšmana¹, která vznikla za první republiky, tedy v době, kterou můžeme zařadit do pro-benešovsky orientované tvorby. Projevem jeho zastánců byl ale i Zákon o zásluhách Edvarda Beneše (2004), vyšly však i práce krajně kritické, které naopak označují našeho druhého prezidenta bezmála za zločince, zde bych zmínil především *Vývoj a zločiny panslavismu*² od Václava Černého. V této směsici protichůdných názorů můžeme najít i střízlivá hodnocení, kam patří především Jindřich Dejmek ve své *Politické bibliografii českého demokrata*³. Dejmekova práce vyniká rozsáhlým poznámkovým aparátem a úvodním zamyšlením nad problematikou zkoumání nepochybně složité osobnosti Edvarda Beneše. Mezi odborníky zabývající se Benešem nemůžeme nezmínit (nedávno zesnulou) Věru Olivovou, která po řadu let stála v čele Společnosti Edvarda Beneše. Významné jsou pro nás také životopisy z pera anglického spisovatele Comptona Mackenzieho *Dr. Beneš*⁴ nebo Američana Edwarda Hitchcocka *Zasvětil jsem život míru*⁵, napsané i na základě rozhovorů se samotným Benešem. Zatímco životopis od Mackenzieho působí spíše jako nekritická obhajoba Beneše a českého národa, doprovázená častými útoky na Němce, Hitchcockova práce je o poznání objektivnější a daleko méně nacionálně zabarvená. Mackenzieho práce je významná i tím, že obsahuje rozhovory s Benešem, z nichž jeden se věnoval i jeho vztahu k náboženství.

Na poli Benešova vztahu k církvi už vznikla studie Zlatuše Kukanové: *Beneš a římskokatolická církev*⁶, kterou ale i autorka považuje pouze sondu do této problematiky. Ostatně už jen ke své délce 58 stran nemůže mít práci ambici vyčerpávajícím způsobem popsat Benešovy vyvíjející se názory na církev, snaží se spíše obecně nastínit tento vývoj, přičemž důraz studie je kladen na působení Beneše ve vysoké politice. Námi sledované době se věnuje jen v krátkosti.

Ke zpracování tématu mě přivedl zájem o dějiny římskokatolické církve na přelomu 19. a 20. století, díky kterému jsem se seznámil s jedním z jejích nejhlasilivějších a nejrozhodnějších kritiků – periodikem *Volná myšlenka*, kde jsem našel článek radikálně kritizující církev podepsaný Benešem. Když jsem zjistil, nakolik je

¹ HAJŠMAN, Jan: *Beneš státní – člověk*. Praha 1934.

² ČERNÝ, Václav: *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha 2011.

³ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš: politická bibliografie českého demokrata. Část první, Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006.

⁴ MACKENZIE, Compton: *Dr. Beneš*. Praha 1947.

⁵ HITCHCOCK, Edward: *Zasvětil jsem život míru*. Praha 1948.

⁶ KUKÁNOVÁ, Zlatuše: *Beneš a římskokatolická církev*, in: *Semper paratu* 2, Praha 2014, s. 7-65.

rozsáhlá tvorba Beneše ke katolické církvi do roku 1918 a že doposud nebyla zpracována, rozhodl jsem se tuto mezeru zaplnit a přispět tak dalším střípkem k obrazu vztahu intelektuálů k římskokatolické církvi na počátku 20. století a střetu mezi socialismem a katolickou církví. Mimo jiné mi toto téma umožnilo propojit zájem o dějiny katolické církve s prací s novinami jako pramenem, s kterou mám zkušenosti již ze své bakalářské práce.

Práce je časově vymezená léty 1884 a 1918. První letopočet není potřeba příliš komentovat, protože se jedná o narození Beneše, ale podívejme na druhý mezní rok. Rozhodnutí pro ukončení práce rokem 1918 vychází z několika důvodů. Tím první je, že zpracovat celý Benešův život by znamenalo nutnost uchýlovat se k řadě obecně známých informací, a vzhledem k jeho bohatosti ve vztahu k církvi, by práce klouzala vždy jen po povrchu a autor by musel rezignovat na zpracování Benešových novinových článků, které ho k napsání práce přivedly. Bylo tedy zjevné, že se musí problém Benešova vztahu k církvi časově omezit. Jako vhodný mezník se ukázal rok 1918, který je zlomový nejen pro naše národní hnutí, celou Evropu, ale také pro samotného Beneše, z kterého se stává evropský státník. Naproti tomu římskokatolická církev na našem území přichází o své výsadní postavení a je vystavena protikatolické vlně v letech 1918-1920. Benešův vztah ke katolické církvi tedy ukončíme před těmito zásadními změnami.

Jedním z konceptů, které v práci využívám, je politické náboženství. Jeho uchopení v práci je však poněkud volné a rozhodně nepředstavuje základní osu, podle které by se točila, každopádně však poskytl řadu užitečných podmětů. Nový pohled na totalitní státy začali na sklonku třicátých let používat Raymond Aron a Eric Voegelin. Všimli si až překvapivých shod mezi náboženstvím a totalitními režimy. Jen namátkou můžeme jmenovat přísliby spásy, které lze vidět jak u komunismu, tak u nacismu, jež fungují jako nejtypičtější zástupci skupiny totalitních náboženství, tento koncept se dá použít i pro celou řadu jiných režimů, ovšem na příkladech těch totalitních se samozřejmě dá ukázat nejlépe. Teoretikové politických náboženství si ale všimli řady další podobností – střet dobra a zla, světla a tmy, představa výchovy nového člověka, nové morálky, představa spiknutí, absolutních požadavků na člověka, které obvykle tyto režimy vedly k nesnášenlivosti vůči církvím, a zejména té katolické. Náboženství jim bere část člověka, pro ně je naopak typická monopolizace státní moci, zdrojem moci může být už jen a pouze politika, veškeré jiné síly ve státě musí být potlačeny, to pak

znovu vede k ostrému konfliktu s katolickou církví. Ta je pro tyto režimy nepříjemná hned z několika důvodů – katolická církev je celosvětová, s hlavou ve vlastním státu, opírající se o masovou základnu věřících, mající vlastní pevnou organizační strukturu, to vše brání politickým náboženstvím ve snadném vypořádání se s ní, celosvětovost a vlastní stát hlavy církve znamená, že moc politického náboženství fungující v rámci nějakého státu nedokáže obsáhnout všechny katolíky, ani nedosáhne na papeže.⁷

Jakýkoliv tlak na katolickou část obyvatelstva pak znamená solidaritu zbytku světa a diplomatickou aktivitu Svatého stolce, jehož moc se sice neopírá o armády, letectvo a loďstvo, ale je tím, co v politologii označujeme jako soft power. Soft power je tedy opositum k pojmu hard power, která představuje běžnou představu o síle, jež vychází z území, armády a podobných běžných parametrů, od kterých bychom běžně odvozovali sílu jednotlivých států, pokud ale budeme pracovat pouze s konceptem hard power, tak nedokážeme vysvětlit například vliv zahraniční politiky Svatého stolce, proto je potřeba do teorie moci přidat pojem soft power (mezi jeho významné popularizátory patří Joseph Nye⁸), která dokáže ostatní aktéry přesvědčovat nikoliv pomocí hrubé síly, ale za pomoci své morální autority, kulturního vlivu a vůbec svých hodnot. Proto je katolická církev nebezpečný konkurent pro politická náboženství. Dalším problémem pro věřící politických náboženství je ale i například katolické školství, které sahá režimu na to, co je pro něj naprosto zásadní – na další generaci, proto je potřeba její pozice i tady zničit. Definice politického náboženství najdeme mnoho, my budeme pracovat s poměrně jednoduchou představou, že politické náboženství je popření rozdělení moci na světskou a duchovní, které tu máme od příchodu křesťanství, ve prospěch světské moci, v níž vidí Maier návrat k antice.⁹ Široké využití konceptu politických náboženství názorně dokládá práce Emila Gentileho, kde označuje i například americký dolar za náboženský symbol.¹⁰

Pramenná základna ke vztahu Beneše ke katolické církvi stojí na Benešových člancích a knihách. Beneš publikoval své názory v celé řadě různých periodik, především to je *Právo lidu*, *Volná myšlenka*, *Akademie*, *Rovnost*, ale menšinově i do dalších, za všechny uvedeme například *Volná škola*. Když se zamyslíme nad tím,

⁷GENTILE, Emilio: *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008

⁸NYE, Joseph: *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York, PublicAffairs 2004.

⁹MAIER, Hans: *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství. Řím*. Křesťanská akademie 1999.

¹⁰GENTILE, Emilio: *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, s. 7-10.

co měla tato hlavní periodika společného, tak je oním společným činitelem antiklerikalismus a do určité míry levicovost, která je v případě *Volné myšlenky* poněkud problematická. Pro *Volnou myšlenku* nebyla zásadním prizmatem debata levice a pravice, nýbrž často až fanatická podpora ateismu. Dobově však inklinovala k levici, pro niž byl antiklerikalismus a ateismus vždy přirozenějším prvkem. Badatel ve svém výzkumu čerpal ze soupisu sestaveného Borisem Jakovenkovem, Alenou Novotnou a Karlem Novotným s předmluvou od Věry Olivové¹¹, kterou pak doplňují o soupis článků z *Volné myšlenky* od Josefa Haubelta a Jana Kristka¹². Vpravdě silně ideologická předmluva k tomuto soupisu, kde je mimo jiné označena katolická církev za prototyp totality¹³ nebo kardinál Vlk za člověka, kterému „*se zřejmě nepodařilo se zdarem absolvovat ani zvláštní školu*“¹⁴, upozorňuje badatele na nutnost kriticky přistupovat k takovým soupisům, zvláště když obsahují i různé články a statě bez podpisu. Autoři jejich existenci v soupisu obhajují tematickou spojitostí s Benešovým zájmem¹⁵, v některých případech si můžeme pomoci Benešovým typickým stylem psaní se sklonem k demagogii (s tím souhlasí i Dejmek¹⁶), které nám společně s předchozím argumentem dávají celkem jistotu, v jiných případech se bohužel můžeme spolehnout pouze na tematickou spřízněnost, nicméně těchto případů je minimální množství, které jsou především v podobě kratičkových zpráv, které nám v našem badatelském úsilí nemohou příliš pomoci. Nicméně domněnka, že by autoři tohoto soupisu z ideologických důvodů mohli Benešovi podsunout názory, které mu nepatřily, se nepotvrdila.

Ve svých člancích se zabýval zejména katolickou církví ve Francii. Jeho práce má však silný prvek obecnosti, které jeho články o katolické církvi v jiných státech jen potvrzují. Vedle shodných názorů na církev v jednotlivých zemích používá i stejně demagogický a útočný styl psaní. Můžeme tedy soudit, že Beneš příliš nerozlišoval katolickou církev v jednotlivých zemích. V jeho člancích o katolické církvi ve Francii pak jednoznačně dominuje téma odluky církve a státu, a to napříč jednotlivými periodiky, do kterých přispíval. Mimo toto hlavní téma se ale věnoval i politice Svatého stolce, klerikalismu a církevnímu školství, jeho zájmu však neušli ani katoličtí

¹¹ JAKOVENKO, Boris, NOVOTNÁ, Alena, NOVOTÝ, Karel (edd.): *Edvard Beneš: soupis publikací*. Praha 1994, 144 s.

¹² HAUBELT, Josef – KRISTEK, Jan (edd.), *Volné myšlenky*. Praha 2004.

¹³ Tamtéž, s. 6

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 39.

liberálové a sociálové. Věnoval se tedy církvi především jako mocenskému činiteli uplatňujícím svůj vliv a jdoucím za svými cíli. Tyto cíle se pak nijak zvlášť nelišily od typických mocenských zájmů jednotlivých států, i papežové se měli snažit především o větší moc a vliv, ale o tom více v jednotlivých kapitolách. Na druhou stranu toto primární zaměření na katolickou církev jako politickou mocnost způsobilo, že v Benešově díle prakticky chybí kritika církevního učení pohybující se na ryze intelektuální úrovni. V jeho díle se sice můžeme setkat v poměrně častých narážkách na dogma o papežské neomylnosti, ale ty jsou především jen lacinými útoky než nějakým seriózním zamyšlením nad tímto projevem antimoderního tažení v církvi.

Pokud použijeme znovu srovnání s Masarykem, který pojímal církev v daleko širším záběru, je nám jasné, že se nedá v obou případech dělit práci podobně. Struktura práce tedy odpovídá vnímání církve Benešem, která byla pro něj především mocenský činitel soupeřící se státem. První část práce, věnující se Benešově dospívání, je psaná tradičně chronologicky a důraz je kladen na formační úlohu jeho rodiny a kněze. Druhá, a rozsahově nejdelší část, je rozdělena tematicky, chronologický postup se v tomto případě jeví nevhodně, protože Beneš se naráz vyjadřoval k celé řadě problémů, které je potřeba nějakým způsobem utřídit do několika hlavních tematických linek. Nejprve se budeme zabývat jeho vztahem k církvi, kterou je možné běžně potkat – tedy věřící, kněží a jsou zde i zařazeni biskupové. V další části pak samotným vrcholkem katolické hierarchie – tedy Petrovými nástupci. V obou případech hledám jak obecné znaky v popisu jednotlivých údů církve, které jsou jí společné, tak i prvky rozdílné. Další kapitola pak dokresluje dvě předchozí a věnuje se katolickým liberálům a sociálům, bez pohledu na ně by nebylo Benešovo vidění církve úplné, též nám zprostředkovává jeho pohled na tyto progresivistická křídla církve a odpovídá na otázku, zdali Beneš odmítal celou církev, nebo byl ochoten vzít na milost snahy těchto reformátorů.

Dále si představíme tři mikrosondy – do oblasti školství, svátků a mariánského kultu, které nám poskytnou jistý vzhled do jeho představy o fungování církve v rámci státu. Církev jako politickou sílu pak uvidíme v kapitole – Církev jako politická strana a v jeho hlavním tématu článků – odluce církve od státu. Oproti předchozímu bloku se tato část věnuje vyšší politice, zatímco předešlá byla spíše zaměřena na běžný každodenní život církve. Tuto vyšší politiku pak ještě doplňuje náhled na zahraniční politiku Svatého stolce. Dále se věnuji Benešově neochotě uznat katolické církvi zásluhy ani za charitativní úsilí a teorii o jezuitském spiknutí, která nám umožňuje

zajímavý pohled do jeho názorového světa a zároveň tímto názorem vyhovuje dalšímu rysu politického náboženství – představám o spiknutí. Ve všech těchto kapitolách se pracuje s názorem, že na církev nahlížel z hlediska konkurenčního politického náboženství, namířeného proti socialismu. Shrnutí všech těchto prvků politického náboženství v díle Beneše nabízí závěrečné resumé druhé části. V poslední části se budeme zabývat změnami v jeho názorech před válkou a během ní.

1. Vztah katolické církve a moderní společnosti na příkladu francouzské Třetí republiky

Zásadní vliv na formování Benešova názoru na katolickou církev měla francouzská Třetí republika, bez vysvětlení jejího vývoje poměru k církvi, názorového rozvrstvení jejích obyvatel a jejího „*ducha*“ by nám chyběl zcela nepostradatelný formační prvek a pozadí Benešových názorů. Politikou žijící mladý student se tu octnul na skutečném bitevním poli mezi církví a radikálními laicistními nároky, které vyvrcholily ve střetu o odluky.

Velká francouzská revoluce a její důsledky na politiku ve Francii se dají jen stěží přecenit, ostatně naprostou fascinaci tématem revoluce můžeme vidět třeba na francouzské historiografii, kdy se pro historika v průběhu 19. století stalo téměř povinností se alespoň nějakou část svého profesního života věnovat revoluci. Názorů na ni tu najdeme téměř tolik, kolik autorů o ní psalo, setkáme se tu s názory nemilosrdně ji odsuzujícími jako dílo Satanovo (Joseph de Maistre¹⁷), přes práce umírněné a hledající kontinuitu mezi *ancient régime* a revolucí (Alexis de Tocqueville¹⁸), až po její glorifikaci (Jules Michelet¹⁹). Zde se můžeme také setkat s fenoménem politického náboženství, kdy byla pro mnohé revoluce svého druhu náboženstvím, které si nárokovalo celého člověka, vzhledem k těmto absolutním nárokům zde pak nezbyl prostor pro jinou, v našem případě katolickou, víru. Souhlas, či nesouhlas s revolucí neznamenal jen příklon k jedné, nebo druhé politické orientaci, ale k jedné, nebo druhé společnosti!²⁰ Proto se také před naším rodákem z Kožlan objevily dvě názorové cesty.

Ale zpět k církevnímu vývoji ve Francii. Revoluce zprvu neměla protikřesťanský osten, ba právě naopak, duchovenstvo se připojilo k Třetímu stavu a samo požadovalo mnohé reformy. Jako významného představitele tohoto směru nemůžeme opomenout abbého Grégoira, velkého zastávce *Deklarace práv* (1789) a republiky, který dokonce nechával označit francouzské odpůrce tohoto zřízení za špatné křesťany.²¹ To bychom ale příliš předbíhali, vraťme se do počátků Revoluce.

¹⁷ MAIER, Hans: *Revoluce a církev: k dějinám počátků křesťanské demokracie* (dále jen: *Revoluce a církev*). Brno 1999, s. 35-36.

¹⁸ TOCQUEVILLE, Alexis: *Starý režim a Revoluce*. Praha 2003, 306 s.

¹⁹ MICHELET, Jules: *Francouzská revoluce*. Praha 1989, 627 s.

²⁰ MCLEOD, Hugh: *Náboženství a lidé západní Evropy*. Brno 2007, s. 21 a 55-75.

²¹ PLONGERON, Bernard: *Zrození republikánského křesťanství*. Brno 2000, s. 20.

Bohoslužby byly v této době i nadále součástí oslav a radikálů nebylo mnoho, spíše můžeme sledovat naprosto opačný trend, a to pokus církev k revoluci připoutat, či spíše ji podřídit. Neúspěch této snahy symbolizuje odmítnutí zhruba poloviny kněží přísahat na ústavu. Reakcí na odmítnutí bylo, že se Revoluce stala sama církví, jak to postřehl jeden z nejslavnějších historiků tohoto převratného období Michelet.²²

Období let 1792-1794 je opravdovým pokusem vykořenit křesťanství z revoluční Francie. Názorně nám to ilustruje exponenciálně rostoucí počet zavražděných kněží, zavřených kostelů, občanských křtů (nutno podotknout, že zprvu po něm následovala v některých oblastech mše, ale to později mizí), občanských sňatků, revoluční kalendář, hon na praktikující křesťany, kult Rozumu, Svobody a později pak kult Nejvyšší bytosti. Toto období rozhodlo o tom, jak se v následujícím století francouzští katolíci stavěli k revoluci a demokracii (i zde je nutné uvést poznámku, že ne všichni, ve francouzské církvi se našli mnozí významní myslitelé, kteří se snažili o pokřtění revoluce, pro tuto chvíli se však budeme věnovat jejich většině, k menšině, které si ovšem všiml a také ji reflektoval Beneš, se později vrátíme). V této situaci není až tak překvapivé, že se přimknuli k royalistům. Tímto se vymezila hranice ve francouzské společnosti, která bude bezpečně platit až do první světové války.²³

I přes řadu trpkých zkušeností, které přinesla pro církev revoluce, minimálně v jedné oblasti jí pomohla, vymanila ji z letargie. Církevním představitelům i laikům totiž až hrozba odvržení křesťanství ukázala, že musí umět za své názory bojovat. Když se podíváme na církev předrevoluční, tak se od jiných katolických církví v Evropě v podstatě neliší, pravda, dalo by se namítnout, že je galikanistická, ale z hlediska intelektuální tvorby, činnosti, je naprosto srovnatelná s církví jinde. To samé už ale nemůžeme v žádném případě říct o té porevoluční, která téměř až zázračným způsobem ožila a v Evropě nemá po celé 19. století srovnatelnou konkurenci, přes všechny své nesporné problémy. Vznikají tu mnohé recepty na řešení celé řady společenských problémů, většina misionářů po celé století pochází z Francie, rozhodně nemůžeme opomenout ani církevní školství, které dosáhlo nesporných úspěchů, v neposlední řadě také velká charitativní činnosti a pomoc těm nejslabším v jejich vyrovnání se s dopady průmyslové revoluce. Jedno z největších děl francouzského katolicismu je bezesporu

²² MAIER, H.: *Revoluce a církev*, s. 82.

²³ PETRÁČEK, Tomáš: *Modernita, laicita, církev. Fenomén francouzské církve v 19. a 20. století*, in: *Salve* 4, 2009, s. 7-31.

ultramontanismus, s kterým se Beneš potýkal. Zakladatelem ultramontanismu je savojský šlechtic Joseph de Maistre, snad nejvýznamnější tradicionalistický myslitel, který neváhal označit revoluci za dílo Satana, nebyl ovšem žádným slepým obhájcem ancient régime, naopak ultramontanismus jde v mnohém přímo proti předrevoluční církvi, protože za hlavní zdroj autority považuje papeže, je pro něj typický antiracionalismus, velká víra v zázraky a uctívání Panny Marie. Oporou tohoto směru pak byli jezuité a assumptionisté.²⁴

Po uzavření konkordátu (1801) se situace pro církve do jisté míry stabilizovala, tato smlouva mezi Piem VIII. a Napoleonem vydržela po zbytek století až do odluky. K navrácení církevního majetku nedošlo ani při restauraci Bourbonů, avšak i tak se církve dává dohromady a staví se znovu na nohy. Období druhé republiky pak můžeme považovat za zlatý věk katolického liberalismu, který symbolizuje především Lamennais (mezi další patří např. Lacordaire, Montalembert). Tento směr dospěl k závěru, že církve by se měla spojit s demokracií (Lamennais demokracii poněkud dogmatizuje²⁵), poukazují na to, že církve nemá jako poslání dostat na trůn Bourbony. Relativně klidné období vyplněné i řadou úspěchů (např. návrat buržoazie k církvi) pro katolíky pak skončí v povstání komunardů (1871), které znovu potvrdilo oprávněnost jejich strachu z revoluce (oběti běsnění Komuny se stal třeba i pařížský arcibiskup) a znovu potvrdilo rozdělení společnosti.²⁶

Obecně se dá říct, že se Třetí republika o usmíření příliš nesnažila, naopak jejími adjektivy jsou antiklerikalismus a liberalismus. Začala tak poslední fáze tohoto konfliktu, do které se zapojí i mladý socialista Beneš. Konec 19. století byl ve znamení ústupu katolické církve, a to nikoliv jen ve Francii, ale i třeba v „*katolickém*“ R-U. Významným bojovníkem proti církvi byl Leon Gambetta, jehož bojovým heslem bylo: „*Nepřítel je klerikalismus*“²⁷. V této chvíli bylo už jasné, že církve v tomto konfliktu tahá za kratší konec. Vidíme to třeba na její porážce v oblasti školství, odkud byli vyhnáni kněží, ale i na zákonech proti kongregacím. Vysloveně agresivní proticírkevní politiku nedokázalo zastavit ani Ralliement Lva XIII., kterým podával republice ruku. Jednu z posledních ran si zasadil konzervativní, ale i liberální katolicismus sám svým antisemitismem v Dreyfusově aféře. Tento vývoj byl dokončen, když po 104 letech

²⁴ MCLEOD, H.: *c. d.*, s. 68-72.

²⁵ MAIER, H.: *Revoluce a církev*, s. 125.

²⁶ Tamtéž, s. 103-143.

²⁷ Tamtéž, s. 156.

(1905) byl zrušen konkordát a zavedena úplná odluka. Církev sice přišla o svůj majetek, ale na druhou stranu už nebyla od státu vázaná, a to jí v mnohém prospělo, například v Paříži bylo v letech 1906-1914 postaveno víc kostelů než za předchozích sto let konkordátu.²⁸ Obrat ve vztazích s sebou přinesla až první světová válka, která donutila Francii mobilizovat veškeré vnitřní síly země, to znamenalo i zaujmout vstřícnější postoj ke katolíkům, tento zvrat byl symbolicky zakončen svatořečením Jany z Arku Benediktem XV. v roce 1920.

Vraťme se ale přece jen k rozdělené francouzské společnosti. Rozhodně nejodcizenější složkou společnosti byli dělníci. Důvodů byla celá řada, ale za dva rozhodující můžeme označit nedostatek pastorační péče, protože v rychle se rozvíjejících předměstích se nestavěly kostely, za a) se s nimi v plánech ani příliš nepočítalo, b) církev na to neměla finanční prostředky, druhý důvod částečně souvisí se spojenectvím církve s bohatou buržoazií, s kterou se dělníci mnohdy ani nechtěli potkat v kostele. Ani tyto dvě příčiny by však nestačily, kdyby neměli alternativu v podobě socialismu. Ten jim totiž sliboval naplnění ráje už tady na zemi.

Pokud se na problematiku podíváme ze sociologického hlediska, dospíváme k tomuto dělení – první část francouzské společnosti říkala nahlas své jasné ano Revoluci, do jejich názorové výbavy patří silný antiklerikalismus, jednoznačná snaha vytlačit církev z veřejného prostoru, ve své propagandě pak operuje zjednodušováním dějin církve na její problematické okamžiky. Patří sem především politická levice, volnomyšlenkáři, anarchisté a republikáni. K této koalici se přidal také Beneš. Na druhé straně pak stáli katolíci, monarchisté a vůbec konzervativci. Z pravolevého dělení politického spektra patří do tohoto tábora především pravice. Pro úplnost je potřeba dodat, že tu ještě existovala menšina, která se snažila o pokřtění revoluce.²⁹

²⁸ HALAS, František: *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce : České země a Vatikán*. Brno 2004, s. 303.

²⁹ PETRÁČEK, Tomáš: *Modernita, laicita, církev. Fenomén francouzské církve v 19. a 20. století*, in: *Salve* 4, 2009, s. 7-31 .

2. Katolická církev v Čechách

Jaký měla česká společnost vztah k církvi v době jeho dospívání? Povrchní pohled nám nabízí téměř idylickou situaci, naprostá většina národa jsou katolíci (před Velkou válkou jich je přes 90 %³⁰), poutě se těší velké oblibě, první svaté přijímání patří mezi nejvýznamnější události v životě jedince – Beneše nevyjímaje. Ani při ohlédnutí do minulosti – 18. Století, tak nevidíme problémy, ba naopak Češi v této době patřili k nejvíce věřícím národům. Na základě dosavadního výkladu bychom tedy jen těžko mohli vysvětlit odezvu hnutí Pryč od Říma po vzniku republiky, musíme tedy výklad doplnit o další fakta, abychom byli schopni vysvětlit masivní odchod lidí od církve v rámci protikatolické vlny 1918-1920.

Za jeden z důležitých momentů tohoto pozvolného rozchodu můžeme považovat Palackého zpracování dějin, které byť nejsou absolutně protikatolické, tak jsou příkladem protestantského výkladu dějin, který dokázal být pro lidi lákavým. Naproti tomu katolický tábor, ačkoliv disponoval nepochybně velice kvalitními historiky (např. Tomek), s něčím podobným přijít nedokázal. Koncept dějin, který s katolíky nepočítal, vytvářel dojem, že katolická církev není běžnou součástí českého národa, působení této myšlenky nám krásným způsobem dokládají prameny, kde se objevují spojení typu „*vlastenecký kněz*“, které evokují, že to byla v jejich vnímání výjimka.³¹ Síla tohoto důvodu byla navíc podepřena tím, že pro 19. století je typický nebývale silný historismus, lidé hledali pro své postoje odůvodnění v historii, historická věda měla silné postavení ve společnosti a byla úzce provázána s politikou, které se nám ukazuje na příkladu Palackého. Bylo by jistě přehnané si myslet, že jen tato skutečnost sama o sobě stačí k odpadnutí od víry, ale je to jistý střípek do mozaiky.³²

Chybou katolické církve byla i představa, že je nezbytně vázána na Habsburky, a tedy i na monarchii (i když tuto představu o nutnosti spojení s monarchií nemůžeme vyčítat jen katolické církvi u nás, viz. katolická církev ve Francii), mluví se pak o tzv. spojení trůnu a oltáře, které vedlo k tomu, že když budou Češi nespokojeni se stavem monarchie, tak se to odrazí i na jejich vztahu k církvi, tento vývoj můžeme sledovat

³⁰ PETRÁČEK, Tomáš: *Sekularizace a katolicismus v českých zemích* (dále jen: *Sekularizace a katolicismus*). Ostrava 2013, s. 67.

³¹ Tamtéž, s. 75.

³² Tamtéž, s. 62-63.

hlavně po roce 1867.³³ Vraťme se ale ještě o pár let nazpět do roku 1855, kdy došlo k uzavření konkordátu, který sice na první pohled zní pro církev dobře, avšak to by byl ukvapený soud. Konkordát a jeho uplatňování vedlo k dalšímu rozchodu s národním hnutím, ke sporům mezi kněžími a učiteli, kteří se vzdalovali církvi, také povinná účast na bohoslužbách pro vojsko, učitele a děti vedla jen k dalšímu znechucení.

Odcizování církvi neprobíhalo jen směrem společensky dolů ale i nahoru, stát přestal být spokojen se stavem, kdy má církev takový vliv ve školství. Výsledkem této nespokojenosti byly pak májové zákony z roku 1868, které konkordát v podstatě zrušily (byť ne úplně), ovšem těmito zákony to nekončí, i v Rakousko-Uhersku stejně jako třeba ve Francii probíhal Kulturkampf proti katolickým pozicím. O katolické církvi toho můžeme říct za Rakouska-Uherska jistě hodně, ale rozhodně ne, že by byla svobodná. Moc státu nad církví byla ohromná, představa rovnocenného spojení je na míle vzdálená pravdě, spíše připomíná, s jistou nadsázkou řečeno, vztah feudální pánevnovník.

Církvi její nadnárodní charakter nepomáhal ani při vyhocených národnostních sporech, které byly pro tehdejší společnost zvláště důležité, tuto nadstranickost si pak obě strany mohly vykládat ve smyslu, že církev je spojencem těch druhých, ostatně názorná ukázka této situace nastala během první světové války, kdy byl papež jedněmi označován za spojence druhých. Mezi další důvody slábnoucího vlivu církve můžeme uvést v řadě případů katastrofální nedostatek kostelů v rychle rostoucích městech, kde lidé vyrůstali mimo vliv církve. Tento fenomén lze vidět napříč Evropou, ovšem ne všude měl stejně devastující charakter na vliv církve. Typickou ukázkou dobře zvládnuté urbanizace nám může být Polsko, Irsko, Španělsko ale i Bavorsko. Napříč společnostmi se tak šířila jistá dávka formalismu a skutečná živá víra ustupovala. V důsledku tohoto vývoje pak vznikaly na první pohled nepochopitelné situace, kdy lidé velebili Husa nebo Komenského, ale zároveň chodili do katolického kostela na nedělní mši.³⁴

Bylo by chybou klást primární důraz pouze na zde popsané velké dějiny jako jediný určující vztah jedince k náboženství, v našem případě katolickému, ty jsou spíše takovým podkladem, na kterém se odehrává každodenní náboženská zkušenost, výhry

³³ HALAS, Fr.: *c. d.*, s. 519-520.

³⁴ PETRÁČEK, T.: *Sekularizace a katolicismus*, s. 60-63.

a prohry v osobním životě, vyslyšené, nebo nevyslyšené prosby, výchova v rodině, přátelé a celá řada dalších činitelů.

3. Dospívání

28. května 1884 přišel na svět jako desáté dítě Matěje a Anny Benešových Eduard³⁵. Stejně jako naprostá většina dětí v Čechách se narodil do katolické rodiny. Oba rodiče byli dle vzpomínek samotného Beneše silně věřící, maminka měla na starosti vedení dětí k víře, byla i více zbožná v tradičním smyslu návštěvy bohoslužeb a modlení. To není nic zvláštního, protože v průběhu 19. století dochází k feminizaci církve.³⁶ Otec byl spíše praktikem, který si víru spojil se svou životní filozofií a prací na venkově, později když jeho synové přichází s kritikou církve, tak jim naslouchá a dává za pravdu, ale od víry na rozdíl od nich nikdy neodpadl.

Ze svého nejmladšího potomka chtěli mít kněze.³⁷ Kněžská cesta jednoho z dětí ostatně nebyla ničím zvláštním, a to rozhodně ani v českých zemích, které jsou poněkud neprávem často považovány za nepřátelské vůči církvi. Že církev měla pořád své kouzlo, dokládá i rychle rostoucí počet řeholnic.³⁸ Služba církvi dávala jedinci jistoty, stabilitu, kvalitní vzdělání a jisté společenské postavení. Mohlo by se tedy zdát, že doma nebyly žádné antiklerikální názory, jak si ale brzy ukážeme, nebyla to pravda.

Společně s rodinou navštěvoval Edvard kostel svatého Vavřince, kde od roku 1875 sloužil Josef Kubů. Kněz jako představitel církve má na svých bedrech značnou zodpovědnost, protože jeho chyby a prohřešky jsou pak často zobecňovány na celou církev, musí se tak snažit v co největší míře přiblížit vpravdě velkým evangelijním nárokům, které nelze plně uskutečnit. To, jak se mu to daří, či nedaří, má pak nepochybný vliv na víru jemu svěřených duší. Jejich úkol byl v Benešově době o to těžší, že každé morální zaváhání kněží bedlivě sledoval a využíval antiklerikální tisk a propaganda. Podívejme se tedy na vzpomínky Benešových sourozenců na jejich kněze, Edvardova sestra Baruška řekla: „*Tu mlátičku si vždycky chodil farář k nám vypůjčovat, aby si mohl vymlátit. Farář a starosta byli tenkrát nejbohatší lidi z městečka, každý měl na sto strychů nejlepší půdy a přece ten farář tatínkovi za mláčení nikdy nic nedal.*“³⁹ I vzpomínky jeho další sestry Regíny se nesou v pouze negativním duchu: „*Farářův pes roztrhl tatínkovi nové kalhoty a pokazil mu tak celé*

³⁵ Krom tohoto případu budeme v práci používat tvaru Edvard

³⁶ PETRÁČEK, T.: *Sekularizace a katolicismus*, s. 52-53.

³⁷ MACKENZIE, Compton: *Dr Beneš*. Praha, Družstevní práce 1947, s. 38.

³⁸ PETRÁČEK, T.: *Sekularizace a katolicismus*, s. 43-55.

³⁹ JANDÍK, Stanislav: *Edvard Beneš ve vzpomínkách svých sourozenců*. Praha 1936, s. 15.

*sváteční šaty*⁴⁰. Ani vzpomínka, která se vryla do rodinné paměti, a sám Edvard na ni vzpomínal i po řadě let, nenabízí lepší pohled na kněze, Matěj požádal kněze o stipendium pro jednoho svého syna, ten mu však měl odvětit: „*kdo chce stavět chalup, ten musí mít forot a kdo chce nechat děti studovat, musí mít zase peníze*“⁴¹. Když o pár let později žádal kněz peníze na přestavbu fary, řekl mu Matěj: „*že na cihly je třeba peněz právě tak jako na výchovu*“⁴², nakonec mu ale pomohl. Zároveň v rodině panovalo přesvědčení o tom, že bohatým farář toto stipendium poskytuje. Rýsující se pohled na to, s kým je církev spojená, pak dokládá další vzpomínka tentokrát na pohřeb jednoho zemřelého dítěte Matěje a Anny (ztratili dvě děti) „*Farář se mu nad hrobečkem trošku pomodlil, párkrát stríkl na rakvičku svěcenou vodou a bylo po pohřbu*.“⁴³ a dodává, že za to chtěl ještě peníze, i přestože měl od nich mlátičku zadarmo. Ostatně výtky směrem ke kněžské chamtivosti nejsou pro dlouhé 19. století něčím ojedinělým, naopak se ukazuje, že to byl větší problém než třeba dodržování celibátu.⁴⁴ Ani tento fenomén nemůžeme opominout jako další faktor odcizení církve, zvláště v případě silně sociálně citícího Beneše.

Pokud bychom uvedené trpké vzpomínky měli zařadit do obecné proticírkevní kampaně a její argumentace, zjistíme, že celá řada momentů je pro ně společná, a to nikoliv jen v našich zemích, ale zvláště v porovnání s laicistickým táborem ve Francii a Benešovou pozdější kritikou církve. To neznamená, že by Beneš byl už v době svého dětství proticírkevním bojovníkem, to v žádném případě, ale už jen to, že si třeba na odmítnutí stipendia pro svého bratra pamatoval ještě v dospělosti, poukazují na to, jak silné to byly momenty, ostatně všechny kritické chvíle ze vzpomínek jeho sourozenců se v jeho díle později objeví - kritika církve za její bohatství a spojenectví s vyššími třídami, pohřby pro chudé, využívání chudých apod.

Vraťme se ale ke kritice církve – její vliv a autorita ve společnosti vyvěrá z její morální síly, a tu se právě její oponenti snažili podkopat, nejosvědčenějším způsobem se ukázalo útočit na problematické období církve. U nás to byla zejména dvě témata - Hus-husitství a Komenský-rekatolizace, za významnější z nich můžeme považovat cestu Hus-husitství. V této oblasti se kritizovala církev v několika rovinách – za své bohatství,

⁴⁰ Tamtéž, s. 16.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² MACKENZIE, Compton: *Dr Beneš*. Praha, Družstevní práce 1947, s. 38.

⁴³ JANDÍK, S.: *c. d.*, s. 16.

⁴⁴ PETRÁČEK, Tomáš: *Kněžství, kněží a dějiny*, in: *Salve* 2, 2010, s. 32.

spojenectví s bohatými, Němci či autoritářství. Názor, že je církev spojená s bohatými, u Benešových padl na úrodnou půdu. Viděli, jak jsou děti z lepších rodin podporovány církevními stipendii, zatímco na ně, na chudší, se myslí jen v případě, kdy církev něco potřebuje. Zvláště silně musel zapůsobit nepřilíš slavnostní pohřeb jejich dítěte, ovšem že mohl být kněz v této věci celkem nevinně a špatné chápání mělo na svědomí smutek nad ztrátou dítěte. Pro naše bádání je však dležitější, než nestranné posouzení této události, jizva, kterou způsobila na duši Benešovy rodiny. Můžeme považovat za dokázané, že tu byly jisté vztyčné body s proticírkevní agitací, ale i jisté naladění na téma husitství. Mladý Edvard se o něj od mala zajímal a v 11 letech dokonce napsal oslavnou báseň – *Čeští husité*⁴⁵. Lze už tuto báseň pokládat za projev pozdějšího nepřátelství vůči církvi? Sám o tom řekl, že tehdy vnímal ještě Husa z národnostního hlediska. Toto vysvětlení podal svému životopisci Comptonovi v době, kdy byl jeho vztah k církvi o poznání lepší, proto by se dala vyslovit domněnka, zda si zpětně neupravoval některé vzpomínky tak, aby více vyhovovaly současnosti. Domnívám se však, že tomu tak není. Je sice pravda, že v ní klade na roveň Čechy a husity, ale o církvi v ní nenajdeme ani slovo, naopak nacionální rys této básničky vystupuje do popředí.⁴⁶

V deseti letech Edvard slavnostně přistoupil ke své první zpovědi a svatému přijímání. Vedle svatby a pohřbu patřila tato událost velice často k největším a nejvýznamnějším slavnostem v životě jedince. O silném prožitku tehdy desetiletého chlapce nemůže být nejmenších pochyb, dokonce i plakal, protože se cítil jako příliš velký hříšník.⁴⁷ Tento prožitek společně s ministrováním musel dávat oběma rodičům naději na to, že se jejich přání vyplní a nejmladší syn se stane knězem. Ovšem náboženské úkony časem zevšedněly.⁴⁸ Nepochybně katolická mše se všemi svými rouchy, rituály, proměňování dokáže udělat na návštěvníky dojem. Ovšem vnější pozlátko časem zevšední, a pokud má člověk zůstat u víry, tak potřebuje poněkud víc než obdiv k rituálu, byť spektakulárnímu. Skutečná víra ho v průběhu dospívání opustila, důvodů byla k tomu celá řada, Benešovi přátelé vždycky říkali, že to je velmi citlivý člověk, a mše svatá už mu citové naplnění nedávala. Všiml si rozdílů mezi tím, jak by se měli lidé chovat podle evangelia, a jak se chovají, úctu ke knězi také

⁴⁵ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 26.

⁴⁶ Týž (ed.), *Pravděpodobná literární prvotina Edvarda Beneše*, in: Bulletin Společnosti Edvarda Beneše 19, 2006, s. 42-43.

⁴⁷ HITCHCOCK, E.: *c. d.*, s. 13.

⁴⁸ MACKENZIE, C.: *c. d.*, s. 38.

podkopávaly vztahy mezi rodinou a knězem. Tohle vše mělo za důsledek jeho chladnutí ve víře, ale skutečně radikální zlom měl teprve přijít.

V jedenácti letech byl přijat na c. k. gymnázium na Královských Vinohradech. Z náboženského hlediska bylo toto studium důležité především tím, že Eduard bydlel u svého bratra Václava: „*jeho příklad a celý jeho život silně působily jak na Vojtu, tak i na Edvarda Beneše*“⁴⁹. Alois Hajn o něm řekl: „*byl i on zachvácen ideami a snahami, které hlásal realismus, pokrokové hnutí a socialismus, byl radikální, nekompromisní a vždy svérázný*“⁵⁰. Byl příslušníkem učitelského stavu, který měl často střety s kněžími, to v průběhu druhé poloviny 19. století vedlo vychovávání antiklerikálů. Střet mezi těmito skupinami se vedl o školu, a tedy i o vliv na mládež. Významným přelomem byl konkordát uzavřený s Rakouskem roku 1855, kterými získal církve velké pravomoci v oblasti školství, ačkoliv majové zákony tento konkordát v podstatě rušily, vztahy se nepovedlo nikdy narovnat a Václav a Vojtěch Beneš byl ukázkou tohoto vztahu. Jejich vliv na gymnaziálního studenta ještě více odsouval od církve, která ho už nelákala směrem k náboženství směřujícímu jen k pozemskému životu – k socialismu. Přes Vojtěcha se dostal k časopisu *Právo lidu*, které mělo silně antiklerikální charakter, a kam Vojtěch sám občas přispíval, později do něj bude psát i sám Edvard.⁵¹ Že se jeho myšlení ubíralo směrem k socialismu, nám pak ilustrativně dokresluje příchod šestnáctiletého Beneše do školy na první máj s rudým karafiátem.⁵² Byl to projev sympatií k socialismu a zároveň i bezesporu provokace namířená proti tehdejší autoritám a i proti té církvi, která se ostře stavěla proti socialismu napříč celým starým kontinentem. Během svých gymnaziálních studií a jeho pobytu u bratra se formuluje jeho výrazný antiklerikalismus a protináboženské postoje: „*Sám Bůh se mu zdá pověřou, zaostalostí.*“⁵³ V souvislosti s jeho úplným odpadem od víry můžeme také zmínit vliv spojení trůnu a oltáře. Ovšem považovat ho za hlavní by bylo patrně přehnané, byl to jen další střípek do mozaiky, který způsobil jen další odcizení od víry.⁵⁴

⁴⁹ *50. let Edvarda Beneše : vzpomínky, svědectví, úvahy*. Praha 1934, s. 36.

⁵⁰ Tamtéž, s. 34.

⁵¹ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 31.

⁵² Tamtéž, s. 30.

⁵³ MACKENZIE, C.: *c. d.*, s. 44.

⁵⁴ Tamtéž, s. 45.

Už během svých studií na střední škole se seznámil s Charlotou Masarykovou, její manžel mu pak dal práci při překládání pro *Naší dobu*.⁵⁵ Tak začalo spojení těchto dvou mužů, které mělo i velký vliv na Benešův náboženský svět, o obohacení druhého aktéra z hlediska náboženského vývoje nemůže být řeč. Abychom však Benešovi nekřivdili, setkali se dva lidé v úplně rozdílné části života, zatímco Masaryk už měl své názory zkonstituované a byl profesorem na vysoké škole, Beneš byl mladý a radikální student, který měl ještě vše před sebou. Masarykovy náboženské postoje jsou však v této době výrazně odlišné od těch Benešových a ten je nehodlal bezmyšlenkovitě přijímat. Beneš by jistě souhlasil s Masarykovým antiklerikalismem a antipatiemi ke katolické církvi, ovšem naprosto se rozcházel v otázce víry v Boha jako takové. Masaryk ale byl silně věřící a víra v jeho životě hrála zásadní roli. Beneš se v žádném případě nehodlal stát mladší názorovou kopií Masaryka, ba právě naopak se proti jeho vlivu silně stavěl a hledal proti jeho náboženskosti argumenty, jeho přednášky však navštěvoval.⁵⁶ Zásadní mezník v jeho vztahu ke katolické církvi však přišel až s příchodem do Paříže v srpnu 1905, kde se jako jednadvacetiletý měl objevit uprostřed zápasu mezi radikálním laicismem a katolickou církví. Do Francie se Beneš vydal za studiem, zároveň ale nepocházel z natolik bohaté rodiny, aby si nemusel hledat zdroj příjmů. Tímto zdrojem se staly novinové články. Vedle takřka existenciální nutnosti psát,⁵⁷ tu hrála nepochybně výraznou roli skutečnost, že Beneše veřejné otázky a politika nesmírně zajímaly. Největší politickou událostí tehdejší Francie byl nepochybně spor o odluku církve a státu, která pochopitelně neunikla pečlivému zájmu mladého studenta.

⁵⁵ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 31.

⁵⁶ BENEŠ, Edvard: *Několik slov o Masarykově vlivu na mládež*. Česká mysl 2-3, 1910, s. 211-212.

⁵⁷ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 38.

4. Církev - věřící, kněží, biskupové

Církev je třeba vnímat především jako společenství věřících, není to jen papež, několik církevních hodnostářů a dogmata, jsou to lidé, které každodenně potkáváme. K tomuto společenství pak Beneš zaujímal vztah, který následně ovlivňuje například pohled na církevní školství a celou řadu jiných oblastí. Řadoví věřící jsou Benešem běžně označováni spojením „nevědomý lid“⁵⁸. Už tímto spojením degraduje věřící na nižší úroveň. Podle Beneše je víra těchto obyčejných lidí spíše otázkou vzdělání, resp. jeho nedostatku, které se ale podrobně věnuji v jiné kapitole, víra v dogmata, „*kteřá jsou schopna učiniti z lidí úplné kretény*“,⁵⁹ je pak pro něj takovou třešničkou na dortu oné katolické omezenosti. Ovšem i Beneš byl ochoten v jistých případech věřící pochválit, skutečnými věřícími pro něj byli v případě, že souhlasili s odlukou⁶⁰ podle biblického: „*Dávejte tedy, co je císařovo, císaři, a co je boží, Bohu*.“⁶¹. To je pro nás ukázkou toho, jak pro něj byla otázka náboženská úzce spjatá s tou politickou.

Drtivá většina věřících se pro něj stala pouhým nástrojem papeže, jehož „*řemeslem je proklínání a štvání nevědomých lidí k násilí*“⁶². Dochází tu tedy k souboji mezi Benešovým socialismem a papežem o duše těchto nevědomých. Beneš naprosto věřil, že jak se jim dostane vědomostí a naučí se myslet, tak se posunou z té temnoty nevědění.⁶³ Socialismus tu působí v roli zachránce, spasitele, těchto nebožáků, kteří by jinak zůstali v rukou církve. Je tu neustále jako hlavní moment, odmítnutí spojení víry a vzdělání, protože když se někomu dostane vzdělání, tak už svou víru odkládá.⁶⁴ Je tedy přesvědčen, že se tyto dva prvky vylučují. Ovšem, což je hlavní problém, který viděl v této mase lidí, že poslouchají kněze a zprostředkovaně tak papeže, tohoto zástupce cizí moci, který ani nežije ve Francii, a má vlastní zájmy, jež s těmi francouzskými přinejmenším kolidují.⁶⁵ Nemůže vystát rozdělení moci na světskou a duchovní, čili že je ještě v zemi jiná legitimní síla, která nepochází z voleb, že existuje moc mimo

⁵⁸ Např. BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Kněžská kasta v práci*. Právo lidu 112, 1906, s. 1.

⁵⁹ TÝŽ [anonymně]: *Bankrot církve a papežství*. Právo lidu 225, 1906, s. 9.

⁶⁰ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Klerikalismus proti republice*. Právo lidu, roč. 15, č. 93, 1906, s. 1.

⁶¹ Mt 22, 21.

⁶² BENEŠ, Edvard [pod iniciálou B.]: *Papež proti republice*. Rovnost 194, 1906, s. 1.

⁶³ Otázce školství věnuji samostatnou kapitolu – např. BENEŠ, Edvard [pod pseudonymem Ráz]: *Řádění církve v Kanadě*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 31., o blahodárném vlivu laické školství pak např. BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Po volebním boji ve Francii*. Právo lidu 146, 1906, s. 2.

⁶⁴ Např. E. B.: *Pod záštitou klerikalismu*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 13. nebo E. B.: *Vliv klerikalismu*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 35.

⁶⁵ Např. BENEŠ, Edvard [pod iniciálou B.]: *Papež proti republice*. Rovnost č. 194, s. 1.

státní kontrolu. Politická moc tedy není absolutní, pořád tu je oblast, kam nemůže dosáhnout. Tyto lidi pak vnímá jako poddané papeže, kterého poslouchají a ve volbách se poté snaží nahlodat Francii, jsou to tedy svého druhu kolaboranti, byť nevědomí. Právě tato složka vede Beneše ke strachu, protože přímo ve Francii je armáda lidí, která poslouchá „*cizí mocnost*“. Navíc tyto armády jsou v každé zemi, z nichž třeba Španělsko po volbách v roce 1907 upadne podle Beneše pod papežskou nadvládou,⁶⁶ další soused Francie Německo, jeho úhlavní nepřítel, je také spojen s papežem,⁶⁷ a to se ani nezmiňujeme o spojení s monarchisty a buržoazií,⁶⁸ vzhledem k této situaci, respektive k jejímu výkladu Benešem, se nemůžeme příliš divit, že jeho vyjádření bývají tak demagogická a útočná.

Kdybychom měli shrnout obraz řadového věřícího, tak bychom ho označili za nevědomého (ve smyslu vzdělání a chápání světa) sluhu papeže, který tedy není důvěryhodným občanem. Tento pohled na katolíky nebyl napříč Evropou ojedinelým, naopak byl mezi antiklerikály docela běžný, zvláště dobře se tento názor šířil po vyhlášení dogmatu o neomylnosti, domnívám se, že právě tato nedůvěryhodnost hrála v Benešových očích rozhodující roli v jeho odporu vůči běžným věřícím, protože se pro jeho stát stali hrozbou. Věřící pak situuje na venkov, je tu tudíž takový antagonismus mezi pokrokovými městy a klerikálním, věřícím venkovem, samozřejmě si nemyslel, že by byl celý venkov věřící jako jeden muž, zatímco města nevěřící, ale dělicí čáru mezi těmito dvěma světy viděl.⁶⁹ Nutno podotknout, že jeho pohled na věřící jako na nevzdělané nebyl úplně odtržený od reality tehdejšího světa. Je pravdou, že církve měla značnou podporu právě v oblastech se špatnou úrovní vzdělání a i přes nezpochybnitelnou existenci vysoce kvalitního církevního vzdělání, velmi obecně se dá říct, že církve nejevila příliš velkou snahu tyto lidi povznést (zároveň je potřeba pamatovat zásluhy církve v této oblasti např. Sillon či ženských kongregací). Ostatně zdůrazňování antiracionalistického vidění světa, kde byly základy běžnou součástí každodenního života, Beneše k tomuto pohledu jen vybízely.

Aby tito „*nevědomí*“ dosáhli „*uvědomění*“, musí tu být někdo, kdo je ze současného stavu probudí, aby mohli přijmout „*víru*“, která je ta správná. Tím

⁶⁶ TÝŽ [pod zkratkou Bš]: *Španělské volby*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 50.

⁶⁷ TÝŽ: *Oddělení církve a státu ve Francii*. Akademie 5, 1907, s. 151.

⁶⁸ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Klerikalismus proti republice*. Právo lidu 93, 1906, s. 1-2.

⁶⁹ TÝŽ [anonymně]: *Klerikál ve Francii*. Právo lidu 327, 1906, s. 1.

někým měli být především učitelé, kteří jsou v Benešově vnímání postaveni proti kněžím. Toto chápání antagonismu mezi učiteli a knězi vycházelo z několika zdrojů. Tím prvním je pojmání náboženství jako protikladu vědy. Jedinec si v tomto konfliktu musel vybrat, buď věda, nebo náboženství, třetí cesta nebyla. Symbolem náboženské strany je kněz, který získává nové věřící, symbolem vědy a pokrokovosti je učitel. Druhý zdroj, jenž napomohl k tomuto vnímání kněze a učitele jako nesmiřitelných protějšků je i reálný stav panující ve školství. Jak bylo výše zmíněno, vztahy mezi kněžími a učiteli byli špatné, na tomto stavu se podepsala jistá nedůvěra samotných církevních činitelů ohledně udržitelnosti katolicismu bez státní podpory, proto se taky uchýlili ke konkordátu s Rakouskem z roku 1855, kdy získali kněží značný vliv na chod školství. Podobné to bylo s Loi Falloux ve Francii. Tento církevní postup měl za následek „*studenou válku*“ mezi kněžími a učiteli. Třetím, a poněkud obecnějším důvodem, bylo už jen samotné přimknutí se církve k antiracionalismu a silné víře v každodenní zázraky, zatímco socialistický tábor se hlásil k racionalismu.

Beneš si ani nemyslel, že by většina kněží byla věřící: „*tři čtvrtiny kněžstva francouzského nemají s vírou nic společného*“⁷⁰, tímto názorem jen rozvíjí myšlenku, že církev nemá s vírou nic, nebo jen velmi málo, společného. Čím tedy kněz pro Beneše je? Jistě člověkem neužitečným, Beneš totiž chápal víru, tedy tu nesocialistickou, jako zbytečnou, neviděl v její existenci žádný přínos, toto vnímání pak zčásti přenáší na klérus, proto se taky domnívá, že si toto povolání zvolili, protože jim přináší plat za skoro žádnou práci, o kněžích, kteří si našli zaměstnání, pak prohlašuje: „*uznávají za výhodnější, nehráti za kus chleba pokryteckou komedii s vírou*“⁷¹. Tento pohled na kněze pak jen zapadá do Benešova názoru, že pokud jim stát nebude mzdu vyplácet, tak sami odejdou, protože jim věřící nebudou peníze ochotni dávat, a pro víru to přece nedělají. Také kněží byli zapojeni do obrazu církve jako cizího tělesa, v nejsilnější podobě se toto pojetí projevilo v případě církevních řádů, zejména pak u jezuitů, kdy Beneš například cituje Clemenciau, když označuje kněží za úředníky cizích států, nebo „*mezinárodní organizovanou černou armádu*“⁷². Právě ta cizost, vztahovaná i na celou církev, je pro něj důvodem k nedůvěře. Církev totiž není pod kontrolou státu. A opět pro ně platí vše uvedené již v předchozím odstavci, o jejich nespolehlivosti pro republiku, ostatně v kapitole o odluce státu a církve si ukážeme, jak je Beneš obviňoval

⁷⁰ TÝŽ [anonymně]: *Papež nařiká* Rovnost 220, 1907, s. 1.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² TÝŽ [anonymně]: *Konec moci církevní.* Právo lidu 57, 1907, s. 1.

z „občanské války“⁷³. Tomuto pocitu cizosti jen napomáhal zákaz seminářů, který považoval za úspěch republiky.

V rámci církevní organizace totiž pro něj kněží byli prvkem, bez kterého se církev neobejde, a když se povede tuto páteř zlomit, a sice odebráním státních peněz v kombinaci se zrušením seminářů, dojde k nedostatku kněžských adeptů, čímž církev ztratí kontakt se svými věřícími a organizovaná víra se rozpadne, ta neorganizovaná ještě chvíli přetrvá, ale už nebude překážkou.⁷⁴

Biskupové nezaujmají v Benešově myšlení tak významné místo jako kněží a řadoví věřící, ale i přesto se o nich zmiňuje. Z politického hlediska, které hrálo samozřejmě pro Beneše prim, si církev navzdory konkordátu dosazovala do funkcí protirepublikánské kandidáty.⁷⁵ Toto tvrzení nebylo pravdě zas tak vzdálené, rozhodně nemůžeme tvrdit, že by běžný biskup byl šířitelem a obhájcem republiky. Tedy církev ve Francii měla státu škodit ve všech svých údech – od obyčejných věřících, přes kněze až k samotným biskupům. Ostatně napadal církev, že porušovala konkordát, když si dosazovala na biskupská místa své lidi, protože jak říká, dle konkordátu měli být jen státními úředníky, proto Beneše také pobuřuje, když biskupové udržují s papežským nunciem kontakt.⁷⁶ Takže nejen že jsou nepřátelští republice, ale ještě udržují styk s „cizí mocností“, tyto dvě představy pak živí jeho představy o církevním spiknutí proti republice. I tento post zapadal do jeho představ o tom, že církev usiluje společně s mocí o peníze, protože i toto místo se nemělo získávat na základě kvalit, nýbrž úplatků.⁷⁷ V některých případech mluví o biskupských sídlech jako o palácích,⁷⁸ což společně s jejich nerepublikánským smýšlením⁷⁹ řadilo biskupy v Benešově světě mezi přední monarchisty, přičemž je nutno přiznat, že se v tomto soudu příliš nemýlil. Biskupové rozhodně podporovali, ostatně jako většina francouzské církve, návrat monarchistických časů. Podobně jako v případě obyčejných věřících a kněží, i zde tedy zpochybňuje loajalitu k režimu, a sice s ohledem na poslušnost papeži. Konkrétně to Beneš ukazuje na jejich názorovém obratu v otázce odluky, protože původně ji měli

⁷³ Např. TÝŽ [anonymně]: *Francie roku 1906*. Právo lidu 6, 1907, s. 2.

⁷⁴ TÝŽ [anonymně]: *Např. Boj o odluku*. Rovnost 298, 1907, s. 4-5.

⁷⁵ TÝŽ [anonymně]: *Původci rozluky ve Francii*. Právo lidu 237, 1906, s. 1.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ TÝŽ [anonymně]: *Církevní skandál*. Právo lidu 103, 1907, s. 1.

⁷⁸ TÝŽ [anonymně]: *Konec moci církevní*. Právo lidu 57, 1907, s. 1.

⁷⁹ TÝŽ [anonymně]: *Původci rozluky ve Francii*. Právo lidu 237, 1906, s. 1.

podpořit, ale pod papežovým nátlakem měli své stanovisko změnit.⁸⁰ Tato poslušnost a oddanost v církvi byla samozřejmě pro Benešovo vnímání státu hrozbou, protože právě tato vlastnost ho utvrzovala v tom, že tito lidé spíš poslechnou papeže než vládu, jeho domněnka se mu měla potvrdit během nepokojů spojených s odlukou církve a státu.

Pro celou francouzskou církev je tedy nejproblematičtějším rysem její důvěryhodnost. Beneš nevěřil, že jsou tito lidé plnohodnotní francouzští občané, naopak je vnímá jako poddané papeže.⁸¹ A jsou stálou ukázkou trvajících rozdělení společnosti, které trvá už od středověku, kdy část lidí poslouchá stát a část církve.⁸² Toto dělení bylo pro Beneše, zastávce silného státu, pochopitelně naprosto nepřijatelné a skutečně je pro něj největší motivací k boji proti církvi. Beneš sice členům církve vyčítal i celou řadu jiných věcí, ať už jde o touhu po penězích, nevzdělanost a dalších špatností, ale nad tím vším dominuje problematická loajalita ke státu.

⁸⁰ TÝŽ [anonymně]: *Republika proti Římu*. Rovnost 295, 1906, s. 1-2.

⁸¹ Např. TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Vatikán vyhrožuje*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 19-20.

⁸² Např. TÝŽ [pod iniciálou B.]: *Papež proti republice*. Rovnost 194, s. 1.

5. Papež

Beneš se ve svém díle věnoval hlavně třem papežům, a sice Piu IX., Lvu XIII. a Piu X. Éra jejich pontifikátů je vymezena léty 1846-1914. Ačkoliv Pius IX. vstoupil do historie jako silně konzervativní papež, neplatí tento soud o celém jeho životě. V době konkláve byl naopak on tou liberální volbou slibující změny. Ostatně vyhlásil ústavu, byl znám pro svůj smysl pro humor a rád chodil mezi obyčejné lidi, rozhodně tedy neodpovídal jeho pozdějšímu obrazu. Během revoluce v Milánsku a Benátsku dokonce žádal po Vídni, aby nechala tyto provincie jít. Církev byla vídeňskou politikou vždy chápána jako záruka stability starých pořádků a neměnnosti, ale najednou požadovala, aby se Rakousko vzdalo svého mocenského postavení v severní Itálii. Politika Pia byla tedy ve Vídni vnímána značně negativně. Naopak v očích revolucionářů ze severu Itálie byl Petrův náměstek vnímán až překvapivě pozitivně. Vznikal u nich obraz, který byl minimálně od roku 1789 nemyslitelný, spojující revoluci a církev. Liberální politika Svatého stolce měla takový úspěch, že byl Pius požádán, aby se postavil do čela snah o sjednocení Itálie. Bezpochyby to byl jeden z rozhodujících okamžiků nejen jeho života, ale i celé církve. Z mocenského hlediska by ANO této nabídce skýtalo možnost velkého mocenského růstu, na druhou stranu i jistý hazard, protože spojenectví s revolucionáři nebývají vždy stabilní a revoluce obecně má tendenci své děti požírat.⁸³

Papežovo poslání ale v žádném případě netkví v tom, že by měl rozšiřovat své území a mocenské postavení z hlediska real power, naopak papež je především náboženským vůdcem a stát má proto, aby mu byla zajištěna svoboda jednání a nebyl ovládnán, nikoliv aby ovládal.⁸⁴ V tomto kontextu je nutno vnímat i jeho odmítnutí této nabídky. Odmítnutí na druhé straně vyvolalo jen zášť, která se naplno projevila ve vraždě státního ministra papežského státu a přítele Pia IX. Pellegrina Rossiho, papež byl následně uvězněn, ale podařilo se mu uprchnout. Vyhlášení Římské republiky byl pak naprostý obrat ve vztahu revolucionářů k papeži. Po porážce revoluce a stabilizaci situace se před námi objevuje takřka jiný papež. Právě krvavé revoluce přivedly jeho myšlenkový svět ke konzervatismu. Ovšem bylo by chybou se domnívat, že církev odmítala za Pia technické výtvarky. Pius např. podporoval výstavbu železnic. Z lidského hlediska bylo samozřejmě toto přimknutí se k minulosti více než

⁸³ HALAS, Fr.: *c. d.*, s. 250-252.

⁸⁴ Tamtéž, s. 15-16.

pochopitelné, ale z hlediska církevní historie to bohužel znamenalo promarněnou příležitost na smíření se s modernitou, na které si tak svět a církev musela ještě počkat.

Názornou ukázkou vpravdě antimoderní paniky je vydání Syllabu omylů (1864), který kompletně využili nepřátelé církve, posílil pozice ultramontanistů a podkopal rozvoj liberálního katolicismu.⁸⁵ Ačkoliv byl Syllabus krokem zpět, jeho význam byl často ze strany jeho oponentů silně přeceňován a co hůř, překrucován, to se nevyhnulo ani Benešovi. Na druhou stranu se tomu nemůžeme příliš divit, silná akce, v tomto případě odsouzení modernismu, musela vyvolat silnou, byť poněkud hysterickou, ale rozhodně pochopitelnou reakci druhé strany. Další pokus od sjednocení Itálie byl však úspěšný, v jeho čele stála savojská dynastie. Pro Papežský stát v podstatě znamenalo sjednocení konec, zbyl z něj jen malý pruh území, který udržovala francouzská vojenská přítomnost, po jejímž odchodu během francouzsko-pruské války pak ani to. Pius se začal propagandisticky prezentovat jako vatikánský vězeň a snažil se z této otázky udělat evropskou záležitost, naopak protistrana se toto tvrzení snažila popřít a též často vyzývala Italy, aby se s papežem vypořádali, i tomuto problému se věnoval ve svém díle Beneš. Výsledkem antimoderní hysterie ovšem nebyl jen Syllabus, ale vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti na Prvním vatikánském koncilu. Stejný osud v podobě zjednodušování a překrucování potkalo i toto dogma, nutno však spravedlivě přiznat, že církev své nepřátele vysloveně provokovala. Fixace mnohých katolíků na Papežský stát a zveličování jeho důležitosti pro poslání papeže popírá růst vlivu papeže i počtu vyslanců u Svatého stolce po zániku vlastního státu.

Nástupcem Pia se stal Lev XIII., který se v mnohém od svého předchůdce lišil, zatímco Pius byl takovým „lidovým“ papežem, Lev byl tělem i duší aristokrat, který okázale demonstroval významnost svého titulu. Do dějin vstoupil ale jako papež diplomat, který uklidnil (na čas) antimoderní bouři v církvi a zlepšil vztahy s velmocemi s početnými katolickými menšinami. Tyto menšiny byly tu více, tu méně diskriminovány. Jednalo se především o polské katolíky v rámci ruské říše a katolíky na německém jihu a západě. Za jeho pontifikátu vzdalo Německo svůj Kulturkampf, ukončeno pronásledování katolíků v Polsku (1882). Přišel s novou politikou vůči Třetí francouzské republice. Nedělejme si iluze, že by byl Lev republikán, to v žádném

⁸⁵ MAIER, H.: *Revoluce a církev*, s. 145.

případě, nicméně byl zkušený diplomat, který respektoval fakta, proto také přistoupil k politice Ralliementa.⁸⁶

Jejím cílem bylo dosáhnout usmíření se s republikou. Papež označil republikánskou formu zřízení za legitimní a podpořil liberální křídlo katolíků ve Francii, prim však ve Francii hráli konzervativní monarchisté. Důvodů k tomuto postoji měli od revoluce více než dost, příkopy byly příliš široké, a rány to nebyly jen staré. Ačkoliv politika Ralliementa skončila neúspěchem, už jen pokus o ni znamenal snahu církve vyrovnat se s výzvami moderního světa. V jiných oblastech dosáhl Lev úspěchů, ve známost vešel hlavně svou encyklikou *Rerum novarum*, kterou kývnul i na státní způsoby řešení problémů vzniklých průmyslovou revolucí, do této doby se počítalo s tím, že se vše vyřeší důrazem na charitu, zároveň ale jasně odsuzuje socialismus a třídní boj, na základě této encykliky vznikají katolické strany a její význam pro politický katolicismus je ohromný. I přes jisté neúspěchy můžeme dobu jeho pontifikátu označit za období, kdy se církve snažila pozitivně odpovídat na výzvy doby.

Ovšem neúspěch Ralliementa a veto proti jeho volbě ze strany císaře Františka Josefa vyloučilo ze hry o papežský stolec Mariana Rampollu. Novým papežem se stal Guiseppe Sarto, který si zvolil za své jméno Pius. Volbou svého jména ukázal, na čí pontifikát hodlá navázat. Pius X. byl dalším „lidovým“ papežem, který měl k obyčejnému člověku daleko blíže než aristokratický Lev. Znovu se navrátil k ostře integristickému kurzu. Kladným způsobem můžeme na jeho pontifikátu hodnotit především podporu laiků k větší aktivitě, odvolal také zákaz na účasti ve volbách pro italské katolíky, čímž vylepšil vztahy s Itálií, které byly od sjednocení na bodu mrazu. Ve svém velmi přátelském a srdečném přístupu představoval jistý protipól proti veskrze intelektuálnímu vystupování svého předchůdce. Mezitím se francouzská republika natahovala k poslednímu úderu proti církvi, který ji měl, jak její nepřátelé doufali, zničit. Jednalo se o odluku církve a státu. Pius odmítl všechny nabídky francouzské vlády, jehož důsledkem byla ztráta veškerého církevního majetku ale také svoboda pro církve. Zemřel na počátku konfliktu, který změnil Evropu více než kterýkoliv jiný.⁸⁷

⁸⁶ HALAS, Fr.: *c. d.*, s. 293-300.

⁸⁷ Obecně k této kapitole – především Tamtéž., s. 250-306.

6. Pius IX., Lev XIII. a Pius X. v Benešových očích

Předpokládat, že se Beneš stavěl ke Lvovi zásadně lepším způsobem než k Piovi, na základě jeho politiky k francouzské republice, by se ukázal jako chybný. V Benešových očích byli Pius IX. a Pius X. jedním typem církevního hodnostáře, zatímco Lev XIII. druhým. Oba dva typy jsou v podstatě ve svém jádru stejné, ale liší se projevy. Lev ukazuje líbivou tvář katolické církve, která se snaží jedince zlákat a získat pro své účely. Tím si také vykládá jeho politiku vůči republice, je to snaha o její získání, což je pro něj politika Ralliement. Lev se s její pomocí snaží republiku uklidnit v duchu, že nepřátelství církve skončilo. Na oko se církev vzdává svých mocenských tužeb po zničení republiky a ovládnutí státu. Zdálo by se, že skončil ten staletí trvající zápas mezi církví a státem, ovšem to jen proto, že se církev teď cítí slabá, stejně jako jsou nyní slabí její spojenci.⁸⁸

Lev představuje v Benešově vidění typ církevního hodnostáře, který bych označil jako „*úlisného diplomata*“. Je podle něj napojen, ostatně jako celá církev, na jezuitu, kteří byli jako nebezpečí pro republiku odhaleni a vyhnáni, proto je potřeba nasadit milou tvář a vyjednávat s republikou, zatímco se nepozorovaně do země vracejí jezuité ale i další kongregace.⁸⁹ Beneš neměl spadeno jen na Tovaryšstvo Ježíšovo, i když na něj především, ale i na ostatní řády.⁹⁰

Ačkoliv Lva Beneš kritizoval, tak v jeho očích nebyl, na rozdíl od obou Piů, intelektuálně na nižší úrovni, jeho intelekt ovšem líčí v negativních barvách, protože pro něj je prohnání a lstivostí. V některých věcech s ním dokonce souhlasil, třeba v hodnocení toho, že církev je slabá, z toho právě vyvěrá dle Beneše ochota k ústupkům, tato slabost ho vede k ústupkům vědě, odpadu od Syllabu, snaží se o uzavření míru, či ještě lépe řečeno přiměřit se světem, ale jen do té chvíle, než se církev a její spojenci, monarchisté, buržoazie a další, postaví zpět na nohy.⁹¹ Pomáhá tedy Sillonu a křesťanským sociálům, ale nikoliv proto, že by byl přesvědčen o tom, že je to správné, protože takhle Lev nepřemýšlí. Podle Beneše církvi jde jen o moc a peníze, vše ostatní jsou v tom pouze instrumenty a i v rámci církevního učení se dají udělat kompromisy, pokud to situace vyžaduje. V tomto kontextu je mimo jiné nutné vnímat i

⁸⁸ BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Lev XIII. proti Piovi X.* Rovnost 75, 1907, s. 1.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ TÝŽ [anonymně]: *Jesuitské nebezpečí ve Francii.* Rovnost 223, 1906, s. 1.

⁹¹ TÝŽ [anonymně]: *Bankrot církve a papežství.* Právo lidu 225, 1906, s. 9.

jeho encykliku *Rerum novarum*, proto se také stará o dělnickou otázku. Úsilí získat si dělníky ze strany církve by tak měla být jen snaha o doplnění spojeneckých řad, když šlechta a monarchové přicházeli o moc. Zatímco se měl snažit konsolidovat moc církve, tak využívá i slabostí nebo ještě lépe řečeno dobroty republiky. Za jednu z nejsilnějších zbraní církve považoval Beneš jezuity a kongregace, vždy se také obával jejich návratu a právě ten měl pomocí mezer v zákoně Lev organizovat. V článku *Lev XIII. proti Piovi X.*, který je psán formou kritického monologu Lva směrem k Piovi, tak Lev říká: „*udržoval jsem také styky s trůny, šlechtou, bohatými židy a mocnými protestanty ...stal jsem se zakladatelem křesťanského socialismu*“⁹², tato ukázka nám říká mnohé o tom, s kým se podle něj církve přátelí, jsou to mocní a bohatí z tohoto světa bez ohledu na jejich náboženství. Toto byla jedna z typických vlastností „*úlisného*“ typu katolického hodnostáře, náboženství je pro něj jen další instrument, který používá, jak se mu hodí, aby dosáhl svých mocenských cílů. Zmínka o mocných protestantech je pak zcela jistě směřována do Německa, protože v Benešově chápání mezinárodní politiky panovalo mezi Německem a katolickou církví spojenectví a společně pak hrozily francouzské republice zničením. Výslovné označení bohatých Židů za spojence Lva ukazuje, že církevní antisemitismus se uplatňuje zase jen vůči nižším složkám společnosti. Zároveň všechny zde jmenované složky mají jedno společné, a to že byli politickými soupeři socialismu, a tedy i Beneše. Ten často přisuzuje vše, co odmítá a s čím nesouhlasí církvi, která se pro něj stala takovým ústředním bodem protisocialistické a vlastně i protifrancouzské fronty.⁹³

V jeho myšlení hrál jistou roli i strach z všeobecného spiknutí proti socialismu, tuto myšlenku ale rozvinu v kapitole o jezuitách a Benešově pohledu na něj, protože tam se jeho strach a podezřívavost projevují naplno. Lev je podle něj také zakladatelem tzv. „*křesťanského socialismu*“, poukazuje tím na encykliku *Rerum novarum*, ve které papež výslovně odmítá socialismus, ale schvaluje zasahování státu při řešení otázky nejpálčivější chudoby. V Benešových očích bylo papežské odmítnutí socialismu jen manévrem, zatímco ve skutečnosti Lev dokázal ocenit jeho přínos a snažil se ho touto encyklikou pokřtít, proto taky mluví o „*křesťanském socialismu*“. Už Lev měl často porušovat konkordát, čímž také zdůvodňuje jeho vypovězení ze strany státu, když

⁹² BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Lev XIII. proti Piovi X.* Rovnost 75, 1907, s. 1.

⁹³ Zejména tamtéž, dále pak např. TÝŽ [anonymně]: *Bankrot církve a papežství.* Právo lidu 225, 1906, s. 9.

požaduje, aby se kněží postavili francouzským politikům.⁹⁴ Samozřejmě francouzským politikem je jen odpůrce církve. Zatímco v jedné oblasti se Lev smířil s moderním světem jen na oko, v oblasti peněz, o které šlo církvi společně s mocí především, přijímal všechny moderní výtobytky. „*Nač tu byly burzy, cenné papíry, renty a podobné věci? Proč by jeho svatost nezkusila štěstí, když má přízeň tam nahoře zajištěnu? A tak se hrálo s penězi.*“⁹⁵ Benešovi to jen dotvářelo obraz papeže - bankéře, který společně s papežem - politikem vytvářel obraz celého úřadu.

Pius IX. a Pius X. byli vnímání Benešem jako papežové obdobného typu, které můžeme označit jako „*papeže bez masky*“. Jsou upřímní, co se týče nároků církve na svět, a ty měly být absolutní. Církev má vést otevřenou válku proti státu, který si chce podmanit. Proti této snaze vystupuje Beneš zvláště proto, že stát pro něj představuje svého způsobu modlu, která má lidstvu zajistit pozemský ráj. Církev se dle Beneše od středověku vůbec nezměnila, ani ve svých snahách, ani v prostředcích. Potvrzuje mu tu nevyvojeschopnost církve. Oba pontifikové jsou pro něj praví nástupci Řehoře VII., který pro Beneše představuje takřka nejhorší kapitolu střetu církve proti státu. Tento papež z 11. století si nárokoval ve svém *Dictatus papae* supremaci nad světskou mocí. Triumf papežství a takřka neodčinitelnou pohanou pro jeho myšlenku státu pak byla tzv. *Cesta do Canossy*, ta byla jedním ze zásadních vyvrcholení sporu o investituru. Řehoř VII. prohlásil císaře Jindřicha IV. za sesazeného, čehož pak využila šlechta, která ještě více podlomila císařovu moc a v podstatě mu dala ultimátum ohledně smíření se s papežem. Jindřich se tak dostal do těžké situace, jak v otázce boje o investituru, tak z hlediska zachování své moci v říši. Pokud si císař chtěl zachovat svůj titul, musel se za každou cenu dohodnout s papežem, proto taky zvolil poměrně radikální řešení svého postavení. Vydal se pěšky na pouť ze Špýru do Canossy, kde pak tři dny čekal na papeže. Tomu pak nezbývalo než kajícníkovi odpustit, jinak by se zachoval v příkrém rozporu s křesťanskou povinností a sám by tak podkopal vlastní postavení. Pro Beneše ovšem znamenala Canossa neskutečné ponížení světské moci, které musí být odčiněno. V české nacionální společnosti se běžně setkáváme s připomínáním Bílé hory, která byla symbolem ponížení, ztráty samostatnosti a synonymem pro nejhorší možnou porážku, jejíž hanu si sebou neseme. Tak u Beneše měla velice podobnou funkci

⁹⁴ Např. BENEŠ, Edvard: *Oddělení církve a státu ve Francii*, Akademie 5, 1907, s. 152.

⁹⁵ TÝŽ [pod pseudonymem E. B. Kožlanský]: *O papežských financích*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 62.

Canossa,⁹⁶ neboť pro něj symbolizovala ztrátu samostatnosti pro světskou moc, která tak upadla v církevní jho, také pro něj byla symbolem nejhoršího ponížení, a stejně jako česká společnost usilovala o odčinění Bílé hory a vnímala v tom smyslu i dějiny od této památné bitvy, obdobné vidění nalezneme i u Beneše a jeho Canossy, její odčinění pak vidí v odluce církve a státu ve Francii. Můžeme tedy vznést domněnku, že se jednalo o určité převzetí národní myšleny a její upravení si pro potřeby svého vnímání historie.

Ve stejných intencích jako ve středověku postupovali i Piové, kteří využívali i podle jeho názoru stejné středověké metody – odsuzování a proklínání.⁹⁷ Zase se nám objevuje ten poukaz na středověk, který je jeden z typických rysů jeho popisu církve, která pro něj byla organizace, jež do jeho doby již nepatří. Jeden z hlavních rozdílů mezi Piem IX., Piem X. a Lvem je v tom, že Lev se lidí snažil svést, jeho předchůdce a následovník ale ukazovali skutečnou tvář církve. Je to ale jen rozdíl metodologický, všichni papežové, o kterých Beneš psal, se měli snažit ovládnout stát a plánovat spiknutí proti republice, zejména otevřeně to měli dělat Piové, kteří ve svých encyklikách měli nabádat lidi k neposlušnosti vůči státu, to je pro něj zase jen prodloužením toho odvěkého střetu se státem.⁹⁸

Zatímco v jisté míře byl Lvovi XIII. přiznáván intelekt, byť s negativním nábojem, tak v případě jeho předchůdce a následníka o tom nemůžeme být vůbec řeč.⁹⁹ Piové pro něj byli vyslovenými omezení, kteří nemají rozhled po světě a žijí v jiném historickém období. „*Papež prý je ve skutečnosti duch neobyčejně omezený a má inteligenci obyčejného venkovského faráře, který nevidí přes práh své sakristie.*“¹⁰⁰ To byla také jedna z vlastností, které katolíkům, zejména těm řadovým, ale to neznamená, že by jí nebylo používáno i proti kléru, často přiřazuje – hloupost, omezenost, neinformovanost, nevědomost. Nechápe, jak by někdo inteligentní mohl být upřímný věřící, pokud už někdo ve vyšším kléru takový je, tak je součástí církve jen pro moc, ale ten už nevěří. Zatímco Lev intrikoval inteligentně, oni to dělali velmi okatě a příliš ukazují svou pravou tvář. Ukázkou této upřímnosti jsou pro něj pak Syllaby.¹⁰¹ Vatikán Pia X. se pro něj stává největším nepřitelem na cestě dělníků k ráji, když se staví „*proti*

⁹⁶ Např. BENEŠ, EDVARD [pod iniciálou B.]: *Papež proti republice*. Rovnost 194, 1906, s. 1

⁹⁷ Např. TÝŽ [pod iniciálou B]:. *Papež proti republice*. Rovnost 194, 1906, s. 1.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ TÝŽ [anonymně]: *Lev XIII. proti Piu X.* Rovnost 75, 1907, s. 1

¹⁰⁰ TÝŽ [anonymně]: *Papež Pius X. a jeho politika*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 35.

¹⁰¹ Např. TÝŽ [anonymně]: *Lev XIII. proti Piu X.* Rovnost 75, 1907, s. 1., také k této problematice napsal článek TÝŽ: *Dva syllaby*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 53-57.

křesťanským sociálům, která však ve svých důsledcích týká všeho dělnictva a která znovu ukazuje, jak proletariát se svými snahami a tužbami nemá většího nepřítele nad Řím.“¹⁰² Vatikán zabraňoval svým náboženstvím mnohým dělníkům v cestě za štěstím.

S oblibou také vidíme používání Piova občanského jména Sarto, v kontextu Benešova díla je ho potřeba brát jako výraz jisté neúcty a odmítání papežského úřadu. Též bývá často označován jako „*neomylný*“¹⁰³, čímž poukazoval na První vatikánský koncil a vyhlášení papežské neomylnosti *ex cathedra*, tuto neomylnost nespojuje se Lvem, ale za to plně s jeho předchůdcem i následovníkem, patrně proto, že Lev na něj nepůsobil tak středověkým dojmem jako ostatní dva. Tématika neomylnosti se v poněkud vulgarizované podobě objevuje v Benešově díle často, je to v jeho světě jen další z podpůrných důkazů toho, že církve už v tomto světě nemá co dělat, že se nezměnila, že je vysoce anti-racionalistická.¹⁰⁴ Pro Beneše byl ostatně svět vystaven na logice, racionalismu, proto není příliš divu, že ho myšlenka na neomylnost přímo vyzývala k reakci. Ostatně schválení dogmatu o papežské neomylnosti vyburcovalo proti církvi celou řadu intelektuálů a představuje pro nás symbol antimoderní hysterie v rámci církve, Benešovy útoky proti ní tak rozhodně nebyly osamocené.

Do Benešova světa plného intrik, machinací a tajných spiknutí pak zcela zapadá obraz Pia X., jako loutky v rukou svého státního sekretáře: „*Volí si za sekretáře fanatického Španěla Merryho de Val, který provádí se svou matkou a s mnichy z Francie pro jejich kšeftářství a zlodějství vypuzenými tyranii nejen nad papežem, ale i nad kardinály Rampollou, Antonellim a jinými.*“¹⁰⁵ Ten je v jeho vidění Vatikánu tím, kdo tahá za nitky a určuje politiku. Ani v tomto případě však nechybí jezuité, kteří mu při vládě nad Vatikánem sekundují, a to nikoliv jen v případě Pia X., ale i Pia IX. V Benešově vidění Vatikánu měli jezuité velký vliv na fungování církve¹⁰⁶ Ani v mezinárodní politice neurčuje Pius X. směr, tam je jen prodlouženou rukou Německa.¹⁰⁷ Tato linie Německa jako ochránce všeho katolického vidí Beneš už dříve, třeba u Lva XIII., ale mezi Piem a Vilémem vidí daleko silnější pouto. Stačí se už jen podívat na to, jak vnímá zvolení Pia, který se měl dostat do úřadu jen a díky pomoci

¹⁰² BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Bankrot církve a papežství*. Právo lidu 225, 1906, s. 9.

¹⁰³ Např. TÝŽ: *Řím proti Paříži*. Právo lidu 60, 1906, s. 9.

¹⁰⁴ Např. TÝŽ [anonymně]: *Konec moci církevní*. Právo lidu 21, 1907, s. 2.

¹⁰⁵ TÝŽ [anonymně]: *Bankrot církve a papežství*. Právo lidu 225, 1906, s. 9.

¹⁰⁶ TÝŽ [anonymně]: *Jesuitské nebezpečí ve Francii*. Rovnost 223, 1906, s. 1.

¹⁰⁷ Např. TÝŽ [anonymně]: *Lev XIII. proti Piovu X.* Rovnost 75, 1907, s. 1., nebo TÝŽ [anonymně]: *Původci rozluky ve Francii*. Právo lidu 237, 1906, s. 2.

Německa, protože to se obávalo zvolení Rampolly pro jeho pro-francouzskou politiku.¹⁰⁸

Pius X. byl pro něj odpudivý i v oblasti osobní morálky: „*žádá od Montagniniho z Paříže různé pochoutky, víno, čokoládu, cukrovinky a jiné drahé pochutiny v tomtéž dopise, ve kterém odpírá chudé, nešťastné vdově nepatrnou pomoc, o kterou ho snažně žádala.*“¹⁰⁹ Tento úryvek ale zapadá do jeho obrazu papežů jako politiků, kteří se nezajímali o obyčejné lidi, ti se zajímali jen o bohaté. Jak si později ukážeme, Beneš měl ve své stranickosti problém uznat i zásluhy církve v charitativní oblasti, protože o tuto oblast se má postarat socialistický stát.

Představili jsme si tu dva typy papežů, tak jak je viděl Beneš, „*úlisný diplomat a papež bez masky*“. Pokud odhlédneme od lidských vlastností, tak co bylo typické pro Benešovo vnímání Petrova náměstka? Jak tedy viděl papežský úřad? Hned na začátku je potřeba odmítnout myšlenku, že by Beneš vnímal nějaké duchovní poslání papeže. Ten je pro něj především světský politik. Představitel starého světa trůnů a šlechty. Je to absolutistický vládce, jehož ideálem je středověk. O návrat těchto časů se snaží – ať už zcela otevřeně, jako Pius IX. a Pius X., nebo skrytě, jako Lev XIII. Největším nepřitelem papežství 19. i počátku 20. století je nepochybně Francie, a proto se také snaží proti ní získat co nejvíc spojenců, ať už vnějších nebo vnitřních. Mezi nejpřednějšího vnějšího spojence patří samozřejmě Vilémovské Německo,¹¹⁰ vnitřním spojencem jsou pak především jezuité, ukrývající se uvnitř Francie, společně s klérem. Dalším takřka nedobrovolným spojencem, získaným pomocí lží a balamucení, jsou obyčejní věřící. Papež podporuje monarchie a rozvrací demokracie, proto se také domnívá, že buď padne Třetí republika, nebo Vatikán, ale oba přežít nemohou. Z taktických důvodů může papež s republikou jednat, jak dokazuje příklad Lva, ovšem to je jen taktika. Papežský úřad mu také dokládá, že církve se nevyvíjí, naopak ve své podstatě zůstává pořád stejná, a co hůř, bojuje proti všem změnám ve společnosti. Důkazem této neměnnosti mu jsou všechna dogmata a encykliky. Na papežský úřad také vykonávají velký vliv jezuité a jeho spojenci se rekrutují z bohatých lidí, a to zcela neodvisle od jejich náboženství či světonázoru. Pro papeže je tedy náboženství

¹⁰⁸ TÝŽ: *Oddělení církve a státu ve Francii*. Akademie 151, 1907, s. 151.

¹⁰⁹ TÝŽ: *Lež a podvod církevní*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 45.

¹¹⁰ TÝŽ [anonymně]: *Papež a Vilém II.* Rovnost 200, 1906, s. 1-2.

především instrument, kterým může provádět svůj politický vliv a ovládat masy bez ohledu na vykonavatele úřadu.

Petrův náměstek pro něj byl projekcí naprostých opozit všeho dobrého v politice. Symbolizoval vše, proti čemu socialismus bojoval. Monarchismus, bohatství, skryté machinace, vlastně i temnou minulost a mnohé další. Byl to představitel světového náboženství, jež pro něj představovalo zobrazení nešťastného života, které trápilo po celém světě miliony. Společně s jezuity pak představoval samotný vrcholek ledovce, který se setkal s nemilosrdnou kritikou, ta ovšem vycházela z pocitu, ať už fakticky více či méně oprávněného, že bojuje proti něčemu ze své podstaty „zlému“. Protože papež chce lidi zotročovat, vzdaluje je od socialismu. Není pochyb o tom, že měl Beneš do značné míry černobílé vidění světa. Na té černé straně se octla církev, proto proti ní také tak usilovně bojoval, a samozřejmě nejtvrdší útoky musely přicházet vůči tomu, co církev symbolizuje, proti papeži. Značnou míru radikalismu a demagogie musíme chápat jeho optikou vnímání, kdy socialismus představoval ráj na zemi a církev proti němu bojovala. Je si zároveň potřeba připomenout, že Beneš přišel do Francie v době, kdy zuřil boj o odluku, a obě strany, to je potřeba uznat, používaly demagogické a radikální argumenty, které měly za úkol zobrazit tu druhou stranu jako zlo. V tomto kontextu bychom měli chápat bezpochyby značně radikální Benešovy názory na papežský úřad. Pro všechny papeže je typický boj nejen proti Francii, která je pro něj představitelkou svobody, naděje a budoucnosti, ale vůbec proti svobodě státu.

7. Liberálové a sociálové v církvi

Popis Benešova pohledu na církev by nebyl úplný, kdybychom se nezmínili o katolických liberálech a socialistech. Už sám fakt, že o těchto myšlenkových směrech v rámci katolicismu věděl, ukazuje, že navzdory celé řadě jistě povrchních soudů o katolické církvi se zajímal i o její vnitřní názorovou strukturu. Beneš se domníval, že právě ve Francii mají tyto směry v rámci církve šanci se prosadit, důvod neviděl v nějakých výtečných myslitelích francouzského liberalismu, ale ve skutečnosti, že konzervativní část církve zde selhala, tudíž by se měli věřící zamyslet nad alternativou.¹¹¹ Tyto směry měly však už ve svém základu mít neodstranitelnou chybu, a to že na svůj rozvoj potřebují svobodu, ovšem u církve ji nenaleznou, protože ta „*má ukrutný strach před schizmatem, před něčím, co by ukazovalo nějaké stopy po opravdovém myšlení, které nutně by ovšem vyvolalo schizma*“¹¹² proti kterým se v praxi píší encykliky, popřípadě pak tento lid využívají ke svým účelům. Ten druhý případ byl pontifikát Lva XIII., kterého tedy Beneš označil za zakladatele křesťanského socialismu, ovšem myšlenkový svět Lva se tímto směrem měl ubírat jen z politických důvodů.¹¹³ Tím prvním příkladem je pak nepochybně pontifikát Pia X. a jeho encykliky proti modernistům.

Problém této menšiny tkví podle Beneše však v tom, že církev je především organizace politická a náboženství je jen jejím instrumentem,¹¹⁴ proto taky došlo ke střetu těchto dvou koncepcí a papež Pius „*Odsuzuje a zatracuje liberální tendence modernistických kněží.*“¹¹⁵ O co se tedy tyto liberálové, sociálové a vůbec ti katolíci, kteří se odchýlili od konzervativní většiny, měli podle mladého socialisty snažit? Tito katolíci si měli uvědomit, že je tu rozpor mezi výkladem evangelia a moderní dobou, tento rozpor se pak snaží vyřešit tím, že „*hlásají zmodernizované evangelium a smířiti tak rozdíly, které vyvstávají mezi dogmaty a moderním životem.*“¹¹⁶ A nejen to, mají se

¹¹¹ TÝŽ [anonymně]: *Církev po odluce*. Rovnost 151, 1907, s. 1.

¹¹² TÝŽ [pod iniciálou R.]: *Strach před schizmatem*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 67.

¹¹³ TÝŽ [anonymně]: *Lev XIII. proti Piovi X.* Rovnost 75, 1907, s. 1.

¹¹⁴ TÝŽ [anonymně]: *Klerikál ve Francii*. Právo lidu 327, 1906, s. 1-2.

¹¹⁵ TÝŽ [pod pseudonymem E. B. Kožlanský]: *O papežských financích*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 63.

¹¹⁶ TÝŽ [anonymně]: *Bankrot církve a papežství*. Právo lidu 225, 1906, s. 9.

také zajímat o dělnickou otázku, o otázky koncentrace kapitálu a vůbec o problémy ve společnosti.¹¹⁷

Ovšem i tito katolíci zapadali do Benešova běžného obrazu příslušníka katolické církve. Jejich hlavní vlastností měla být naivita, protože jinak si nedovede vysvětlit, jak si mohli myslet, že jim takové myšlení církev dovolí „*ubohým reformátorům křesťansko-sociálním, kteří jsou tak naivní, že mohou dnes ještě očekávat něčeho od církve a chtějí v dnešním systému společenském upravovat poměry evangeliem a křesťanskými cnostmi.*“¹¹⁸ Nenechává nás tak na pochybách, že nemá sebemenší víru v to, že by jejich myšlenky dokázaly v praxi fungovat. Nevěří, že by evangelium ještě mohlo něco přinést do současné společnosti, bere ho už jen jako minulost, o možném smíření křesťanství se socialismem se pak vyjadřuje takto: „*Theokratický ideál spupného Hildebranda, pozdějšího Řehoře VII., jest v naprosté protivě s materialistickým názorem Marxovým a s celou naukou socialistickou; thesi křesťanskou a socialistickou není možno nikdy smířiti. Doktrína křesťanská hlásá poníženost a podrobení se, žádný ohled na život zdejší, doktrína socialistická jest přímo její protivou a negací; jsou tudíž snahy křesťanských sociálů nesmyslné, nelogické, naivní.*“¹¹⁹ Nevidí tedy žádnou možnost pro smíření těchto dvou směrů, nepřeklenutý rozdíl vidí v různém umístění ráje – ten křesťanský má být až po smrti, avšak socialistický je možný už tady. Zatímco jeho socialismus mu umožňuje prožít život v naději, tak křesťanství nic nenabízí.

Na této „*opozici*“ v církvi oceňoval upřímnost jejich snah,¹²⁰ ale tento obdiv neznamenal ani jeden vstřícný krok směrem ke katolické církvi, to jen dokládá, společně s jeho názorem na Lva, že ani snahy v církvi o přizpůsobení se nové době mu nepřipadaly atraktivní. Významné pro něj byly spíše tím, že se na nich sám mohl utvrzovat ve svém názoru na církev a zároveň poukazovat na to, jak církev není schopná změny, že je to nadále ta tyranská organizace nedovolující nikomu ani kousek svobody.¹²¹ Nicméně byl schopen izolovaně projevit úctu ke katolickým osobnostem, tím případem byl třeba abbé Lemire, u kterého oceňuje souhlas s odlukou a nesouhlas

¹¹⁷ Tamtéž, s. 9.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ BENEŠ, Edvard [pod iniciálou R]: *Strach před schizmatem*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 162.

s papežovou politikou.¹²² Tento příklad znovu jen dokládá, jak moc významná byla pro Beneše politika, protože navzdory svému vztahu ke kněžím, o kterých od něj běžně mnoho dobrého neslyšíme, je byl schopen v jednotlivých případech i ocenit, pokud tedy souhlasili s jeho politikou a nebyli ve shodě s papežem.

¹²² Tamtéž.

8. Církev jako politická strana

„Církev francouzská dávno již hanebně odhodila své duchovní poslání. V celém jejím konání není ani památky po propagandě doktrin a filozofii náboženské“¹²³

Beneš by byl jistě příkladným zástupcem rodu homo politicus. Politika byla jeho život, všechno, co dělal, dělal pro svou budoucí politickou kariéru. Stát se politikem bylo jeho niterným snem a cílevědomě se snažil vytlačit ze svého života vše, co ho od usilovné přípravy na tuto činnost vyrušovalo. Tím pak trpěli zejména jeho sociální kontakty, ale i třeba vlastní žaludek, protože než by si dopřál teplé jídlo, raději koupil noviny. Na svou budoucí kariéru se připravoval skutečně intenzivně a nic nechtěl nechat náhodě. Silně také prožíval všechny politické střety, ve kterých se bezpodmínečně ztotožňoval se socialisty a jejich nepřátelé byli i jeho nepřáteli. Tímto politickým prizmatem se také díval na církev, která pro něj byla svého druhu politickou stranou, využívající náboženství, aby získala moc. Ačkoliv se proti církvi silně vymezoval, uvidíme, jak se naopak v mnohých soudech jeho názor shodoval s tím konzervativně katolickým, byť tedy byli nesmiřitelní nepřátelé. Vymezme si ale nejprve pozice jednotlivých stran.

Katolická církev se dostala v 19. století pod nepopíratelný tlak, na který ve své většině reagovala upnutím se ke konzervatismu. Mezi její největší soupeře pak patřil socialismus, se kterým během dlouhého století sváděla bitvy po celém starém kontinentu.¹²⁴ Toto soupeření pak vedlo k tomu, že si obě komunity vytvořily své vlastní subkultury. Měly svůj typický způsob přemýšlení, nakupovaly u svých obchodníků, slavily své vlastní svátky, četly své vlastní noviny, ba dokonce měly i své vlastní sportovní kluby, byly vystaveny propagandě, která popisovala soupeře krajně negativně. Samozřejmě se nedá tento popis absolutizovat, byla by chyba se domnívat, že pokud je někdo socialista, tak nemůže být zároveň katolíkem. Existuje řada případů dokazujících, že i katolík je schopen volit například komunistickou stranu, rozhodování ve volbách totiž není čistě logickou kalkulací, protože člověk nejedná logicky, naopak si v sobě často neseme dosti protichůdné tendence. Obecně však můžeme prohlásit socialisty a katolíky minimálně v politické oblasti za soupeře. Socialismus totiž nebyl jen otázkou politiky, přinášel celý světonázor, používal náboženský jazyk a rituály, stejně

¹²³ BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Církevní skandál*. Právo lidu, roč. 16, č. 103, 1907, s. 2.

¹²⁴ MCLEOD, H.: *c. d.*, s. 72-75.

jako katolická církev i on říkal, co je potřeba k tomu, aby se člověk dostal do ráje, ovšem socialisté ho nabízí už tady na zemi, „*A právě výlučnost nároků, spíše než neshoda v nějaké konkrétní otázce, vedla často ke střetnutí mezi křesťany a socialisty!*“¹²⁵ V tomto bodě musíme hledat ono silné nepřátelství mezi katolíky a socialisty, bylo to tím, že socialismus byl svého druhu náboženství, politické náboženství. V tomto kontextu bychom také měli chápat Benešův bezpochyby tvrdý vztah k církvi, zejména v oblasti politiky.

„*Ve všech těch velkých sociálních a politických převratech, jež zažila Francie v posledních dvou stoletích, jest charakteristický onen tvrdošijný boj s církví, s katolicismem a klerikalismem*“¹²⁶ – tento úryvek z jednoho jeho článku poměrně přesně vystihuje Benešův pohled na vývoj v posledních dvou stoletích. Ten si totiž vykládá v těchto intencích, byl to boj proti katolické církvi. Pro církev je podle něj typické, že „*je proti jakékoliv laicizaci, demokracii i liberalismu*“¹²⁷. Je tedy zjevné, že republika nemůže být s takovým tělesem v míru „*není možno se svobodou sloučiti ani katolicismus*“¹²⁸. Tento názor nebyl ve Francii ničím ojedinělým, ba dokonce ani nebyl něčím typickým pro zaryté odpůrce církve. Katolická konzervativní většina neměla s demokratickým zřízením ostatně příliš pozitivní zkušenosti. Republikánské časy revoluce ji přinesly nesmírné útrapy, které se v kolektivní paměti francouzských katolíků nesly po celé dlouhé století. Právě tato zkušenost je přivedla do monarchistického tábora a k tomu, že začali spojovat budoucnost katolicismu pouze s monarchií.

Beneš tedy přišel do země, kde byly zákopy již vykopány. Jeho názory o neslučitelnosti katolické církve a republiky vycházely především ze spojení mezi francouzskými katolíky a monarchisty a přesvědčenosti o antagonismu mezi státem a církví. Pro Beneše byla republika něčím posvátným, rozhodně ji nevnímal jen jako nějaký instrument, demokracii chápal spíše ideologicky. O to snadněji bychom teď měli chápat, proč byla odluka státu a církve tak důležitá, proč se tak snažil církev dostat z veřejného prostoru a pokud možno ji zničit úplně, protože dokud existovala, byla ohrožena republika. Za jeden z jeho hlavních politických cílů bychom mohli považovat

¹²⁵ Tamtéž, s. 66.

¹²⁶ BENEŠ, Ed.: *Vliv odluky církve a státu na politický život ve Francii*. Akademie 7, 1906, s. 200.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

„zachování republiky a politické svobody proti církvi“¹²⁹. O koho se měla tato hrozba svobodě opírat: „Byli to vždycky mocní, bohatí aristokrati, jež republika zbavila privilegii, a tak snadno si vysvětlíme, že si přes lid podávali ruce k vzájemné pomoci v boji politickém.“¹³⁰ Je to tedy zejména aristokracie, která měla být stejně jako církev republikou okradena o privilegia, což je tak svedlo k sobě. To ostatně vycházelo i z dalších jeho postojů, kde tvrdí, že církev se přátelí s privilegovanými.¹³¹ Toto spojení mělo být hlavně důsledkem společného nepřátelství vůči republice a bylo ryze účelové, což nám dokazuje třeba jeho komentář k pořádání koncertů ve Vatikánu: „Piovi budou nosit peníze všechna zbožná aristokracie, která by mu jinak nedala ani haléř“¹³². Tedy ani o aristokracii si nemyslel, že by byla věřící, jen se jí církev hodí jako politický spojenec. Dalším spojencem církve měla být buržoazie, která samozřejmě také zapadá do schématu běžných přátel církve, protože je bohatá. Buržoazii by mělo s církví pojít právě nepřátelství k socialismu. Ten totiž může začít s reformami, až když bude církev zničená, a tyto reformy pak budou zaměřené právě proti buržoazii, církev je tak pro ně jakousi předsunutou obranou. Pro církev je zase buržoazie cenný spojenec při zachování svého postavení, tím zdůvodňuje také tu nutnost toho boje, protože bez porážky církve se nebude lidem lépe dařit.¹³³

Co ještě vyostřovalo tento konflikt, byla Benešova představa, že klerikálové politice podléhají rozkazům papeže, kterého pojímal ne jako nějakého představitele náboženské víry, ale především jako mocenskou figurku na mapě Evropy. Viděl tedy, že „zahraniční mocnost“ mluví do svrchovaných záležitostí republiky. Tento názor je třeba vidět ve sporu o odhnutí „Papež oznamuje, že se zákonem nesouhlasí, ale po tom se ho nikdo netázal“¹³⁴ nebo „republika nemůže a nesmí vyjednávat s Římem“¹³⁵, republika si totiž může dělat na svém území, co uzná za vhodné a nikdo zvnějšku ji v tom nemůže zabránit. Myšlenka obecné, celosvětové církve je pro něj strašákem, protože tato církev je mimo kontrolu jednotlivých států, přičemž instituce státu je pro něj takřka božská „Stát postaven tu na místo boha, řád zákona, řád světa a společnosti na místo řádu

¹²⁹ TÝŽ [anonymně]: *Politický a sociální boj ve Francii*. Rovnost 148, 1906, s. 2.

¹³⁰ TÝŽ: *Vliv odluky církve a státu na politický život ve Francii*. Akademie 7, 1906, s. 200.

¹³¹ Např. TÝŽ [anonymně]: *Bankrot církve a papežství*. Právo lidu 225, 1906, s. 9.

¹³² TÝŽ [pod pseudonymem E. B. Kožlanský]: *O papežských financích*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 64.

¹³³ TÝŽ [anonymně]: *Politický a sociální boj ve Francii*. Rovnost 148, 1906, s. 1-2.

¹³⁴ TÝŽ: *Řím proti Paříži*. Právo lidu 60, 1906, s. 9.

¹³⁵ TÝŽ: *Oddělení církve a státu ve Francii*. Akademie 5, 1907, s. 151.

božského.¹³⁶, a najednou tento stát nemůže rozhodovat nad svými občany, protože tu je obecná církev, která má svou hlavu mimo jeho dosah. Proto taky vyzývá k dalším zákonům, aby „se zajistila možnost opravdovým katolíkům prováděti svůj náboženský kult, jestli tito budou opravdu chtít se emancipovati od vlivů římských štváců“¹³⁷. Pokud by tedy měla nějaká zbytková církev přežít, tak by měla být národní. Můžeme to tedy vidět jeho podporu pro jistou formu galikanismu (či spíše ochotu tolerovat), ale jen za předpokladu, že se náboženství plně stáhne do soukromé sféry: „užívati svobodně všeho toho, co republika ve své tolerantnosti jim stále ještě dává a učiniti konečně z náboženské otázky otázku zcela soukromou“¹³⁸, protože v této neorganizované a v podstatě neprojevuující se formě už nemůže škodit republikánskému státu. Ovšem ve světle celkových Benešových názorů, bychom měli jeho ochotu nechat víru v Boha přežít spíše skeptičtí, i kdybychom však tuto tezi připustili, tak i v této o něco méně radikálnější podobě to znamená konec katolické církve, a pravděpodobně i konec křesťanství jako takového, protože křesťanství mělo vždy tendenci se projevovat veřejně, generální pardon by se tedy týkal jen jakéhosi neurčitého deismu.

Pokud už má nějaký klerikál úspěch ve volbách, tak ho musí dosáhnout podvodem, nejvýmluvnější je pak Benešova reakce na jejich vítězství ve volbách ve Španělsku: „Kněž ovládá opět tuto zemi, přivedenou církví a klerikalizmem do nejhlubšího mravního a materiálního úpadku. Klerikální ministr Maure, za pomoci svých lokajů a žandarmů, neslýchaným násilím, lží, podvodem a korupcí dosáhl toho, že reakcionáři šmahem porazili antiklerikální liberály a ponořili nešťastnou zemi o několik stupňů níže do klerikálního bahna.“¹³⁹ Obvykle má tedy církev získávat hlasy za pomoci podvodů: „pod rouškou almužen a dobročinnosti se kupovaly hlasy.“¹⁴⁰ To je jeden z typických rysů katolické církve u Beneše „Taková je politika vatikánská. Ne přímo a poctivě, ale lží a penězi.“¹⁴¹ Ostatně úplně ve stejném duchu vykládá i bouře s odlukou. Vidí v tom jen pokračování mocenského boje a v řadě článků přináší informace o tom, jak jsou účastníci těchto akcí podpláceni nebo manipulováni kněžími: „štváním a verbováním nevědomých lidí podařilo vyvolati bouře proti soupisu jmění kostelního“¹⁴². Pokud

¹³⁶ TÝŽ: *Vliv odluky církve a státu na politický život ve Francii*. Akademie 7, 1906, s. 205.

¹³⁷ TÝŽ [anonymně]: *Boj církve s republikou*. Rovnost 287, 1906, s. 2.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ TÝŽ [pod zkratkou Bš]: *Španělské volby*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 50.

¹⁴⁰ TÝŽ [anonymně]: *Klerikální manévry při volbách*. Právo lidu 187, 1906, s. 9.

¹⁴¹ TÝŽ [anonymně]: *Vatikánská politika*. Rovnost 80, 1907, s. 1.

¹⁴² TÝŽ [anonymně]: *Kněžská kasta v práci*. Právo lidu 112, 1906, s. 1.

bychom se totiž podívali na obraz běžného katolíka tak, jak se objevuje v Benešově tvorbě, záhy zjistíme, že jeho hlavním rysem je nevzdělanost a jejich neustálé manipulování kněžími. Beneš jim naopak chce například laickým školstvím otevřít oči. Když např. mluví o Bretani, kde měla církev velký vliv, tak rolníka popisuje takto: „*Rolník jest často skoro ngramotným a při zkoumání poznat lze v něm tvora politováníhodného, neschopného myšlenky, nevědomého, tupě hloupého a lakomého.*“¹⁴³

¹⁴³ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Pod záštitou klerikalismu*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 13.

9. Odluka církve od státu a velké očekávání konce církve

„Lidé, kteří se snaží s rozvahou dospěti aspoň trochu blíže ke svému ideálu dobra, nezvratně vidí, jak jest nezbytné laicisování jednotlivce, rodiny obce, celého státu, jak první krok k opravdovému pokroku, musí být učiněn přes mrtvolu církve.“¹⁴⁴

Odluka církve a státu hrála v Benešových člancích dominantní úlohu. Odluka znamenala prvořadou politickou událost tehdejší Francie a vůbec dějin vztahu církve a státu. Znamenala triumf laické části francouzské populace. Na odluku se v podstatě lze dívat z hlediska církve dvěma úhly pohledu. První v podstatě tvrdí, že odluka církve a státu dává církvi svobodu, která jí konání svého poslání jen usnadní a umožní se svobodně vyjadřovat. Druhý přístup se odluky bojí, neboť má strach, že církev bez podpory a ochrany státu nebude schopna fungovat, dalo by se říct, že se bojí svobody. Ovšemže není jednotný model odluky, ve francouzském případě se nakonec prosadila poměrně radikální verze, která církvi vzala veškerý majetek. Je předmětem diskuze, jestli lze považovat tento nábožensky „*neutrální*“ stát za skutečně neutrální, nebo ve své „*neutralitě*“ prosazuje jako normu agnosticismus či přímo ateismus.¹⁴⁵ O této diskusi však tato práce není, proto nám postačí, když si uvědomíme, že na provedení odluky i na její výklad existuje celá škála názorů.

První verze odluky ve Francii nebyla v tak radikální formě, v jaké se nakonec prosadila, požadovala vznik náboženských společností, což však papež Pius X. odmítl. Pro Benešovo pojmání státu a vůbec politické moci jako jediné legitimní moci ve státě symbolizovalo toto odmítnutí vzdor církve, která se neustále odmítá podřídit moci státu. Objevují se mu před očima obrazy silné středověké církve, vzpomíná na Canossu: „*se zákonem nesouhlasí, ale po tom se ho nikdo netázal*“¹⁴⁶, pro Beneše je nepřijatelné, aby „*zahraniční mocnost*“ mluvila do francouzských záležitostí a aby navíc podrývala autoritu zákonů. Podle Beneše totiž odluka zavádí do církve prvky demokracie a právě té se má církev bát ze všeho nejvíc, protože v demokracii dostane moc do rukou lid, který si bude církev upravovat k obrazu svému, což by mělo pak vést k jejímu jistému konci.¹⁴⁷ Dále pak bere odluku jako ukázkou toho, že stát je církvi nadřazen: „*že náboženské společnosti octnou se v rukou laických, že budou podléhati občanskému*

¹⁴⁴ TÝŽ: *Vliv odluky církve a státu na politický život ve Francii*. Akademie 7, 1906, s. 200.

¹⁴⁵ PETRÁČEK, T.: *Modernita, laicity, církve. Fenomén francouzské církve v 19. a 20. Století*, in: *Salve* 4, 2009, s. 7-31.

¹⁴⁶ BENEŠ, Ed.: *Řím proti Paříži*. Právo lidu 60, 1906, s. 9.

¹⁴⁷ Např. TÝŽ [anonymně]: *Bankrot církve a papežství*. Právo lidu 225, 1906, s. 9.

soudu“¹⁴⁸. Odluka je pro něj jen pokračováním boje mezi státem a církví, ovšem v tuto chvíli už má být církev definitivně poražena. To je typický rys pro Benešovo vnímání odluky církve a státu, ten totiž nesouhlasí s odlukou zejména proto, aby církev dostala svobodu, ale protože věří, že odluka pro ni bude znamenat konec.¹⁴⁹ To je jeho hlavní důvod, proč ji podporuje. V tomto pohledu na situaci se příliš nelišil od názoru mnohých konzervativců v církvi, kteří se odluky báli z úplně totožného důvodu, proč ji Beneš chtěl.

Z čeho ale tento názor vychází? Jak už bylo naznačeno, souvisí to s jeho vnímáním katolické církve jako hierarchické a absolutistické organizace, kde věřící je v podstatě na úrovni nevolníka ve feudálním systému: „*mezi pastýř má jediné sídlo právo, moc a autorita k řízení všech ostatních těch bídných ubožáků, již jsou až u paty společnosti*“¹⁵⁰. Ovšem právě z tohoto systému má vycházet církevní moc, kdyby se změnil, tak zmizí. Odluka podle Beneše povede k demokratizaci církve a jejímu přiblížení se k lidem: „*zpětný pochod církve od buržoasie k lidu, konkordát ji sblížil s reakcionářskou a autoritářskou aristokracií, odluka ji tomuto odpůrci republiky odcizí*“¹⁵¹. Samozřejmě církev o demokratizaci nestojí, a ačkoliv by ji měla odluka zajistit, tak úplná nikdy nebude, protože „*katolicism se stránky dogmatické zachová svůj charakter absolutní monarchie a práva božího*“¹⁵², na jiném místě své vyjádření ještě upřesňuje, když říká, že ve Francii už církev a katolicismus splynuly a „*není možno se svobodou sloučiti ani katolicismus*“¹⁵³, tedy není možné smířit svobodu a církev. Ovšem i tato jistá demokratizace by měla přispět k tomu, že církev už nebude schopná bojovat proti republice, protože věřící proti ní jít nechtějí.

Církev si měla být tohoto nebezpečí vědoma, a tak se mu měla za každou cenu bránit, v souvislosti s tím pak Beneš mluví o přípravě občanské války a referuje o církevním odporu proti soupisu majetku: „*Vatikán tu hrozí v okamžiku, kdy vzpoura katolíků, kněžimi rozeštvaných, jest nejprudší, kdy pod dozorem monarchistů a reakce nešťastní a nevědomí sedláci chápou se vidlí, revolverů, vařící vody, železných tyčí a zabíjejí úředníky. Co potřebuje ještě, k čemu vyzývá ještě dobrotivý a citlivý nástupce Kristův? Chce válku, chce občanskou válku! Připravuje se dokonce, že vyšle do Francie*

¹⁴⁸ TÝŽ: *Řím proti Paříži*. Právo lidu 60, 1906, s. 9.

¹⁴⁹ TÝŽ [anonymně]: *Odluka církve a státu v Anglii*. Právo lidu 70, 1907, s. 2.

¹⁵⁰ TÝŽ: *Řím proti Paříži*. Právo lidu 60, 1906, s. 9.

¹⁵¹ TÝŽ: *Vliv odluky církve a státu na politický život ve Francii*. Akademie 7, 1906, s. 200.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

legáta, jenž zdrží se všeho styku se všemi politiky nynějšími a s vládou francouzskou vůbec. Tomuto legátu budou katolíci podrobeni.“¹⁵⁴ Nejenže obviňoval Vatikán z povzbuzování tohoto odporu, ale ještě se domnívá, že Vatikán chce poslat do Francie legáta, jenž má plnit úlohu „profesionálního revolucionáře“, kterého budou katolíci poslouchat. Znovu se tady objevuje ta známá myšlenka o tom, že katolíci nejsou důvěryhodní občané, samozřejmě to mu jen legitimizovalo odpor vůči církvi a představy o tom, že stát musí církev zničit, protože si přece nemůže dovolit mít na svém území v podstatě *cizí armádu*, která ho neposlouchá.

Při této příležitosti dělí věřící na dvě části – tu první tvoří skuteční věřící, což jsou ti, kteří souhlasí s odlukou,¹⁵⁵ na druhé straně pak stojí *nevědomí, fanatici*¹⁵⁶ a *žoldáci*¹⁵⁷. Beneš totiž ani na chvíli nevěří ve spontánnost odporu proti soupisu, domnívá se tedy, že církev, a především pak kněží, burcují lidi a další si pak platí, tito zaplacení lidé ani nemají vědět, proti čemu se vlastně bouří.¹⁵⁸ U tzv. „*fanatiků*“ se patrně Beneš jen utvrdil v názoru, že katolíci nejsou spolehliví občané, protože správný občan poslechne zákon, ovšem tito lidé jsou ochotni poslouchat i něco jiného než jsou zákony, tedy jiný zdroj autority než je stát.

Za nepřijetím první verze odluky pak vidí především jezuity a papeže.¹⁵⁹ Biskupové a kněží by byli ochotni ho přijmout, protože se báli o své peníze, ovšem tím, že je církev hierarchická, tak se názor nižších vrstev nebere v potaz.¹⁶⁰ Na to poukazoval i v tomto případě, k tomu pak přikládá tu typickou vlastnost katolíků, kterou je poslušnost, již samozřejmě viděl jen v tom negativním významu, na druhou stranu měl papež poté tohoto zákona sám využívat ve chvílích, kdy se mu hodí (např. samostatné jmenování biskupů), v tom pak Beneš vidí katolický oportunismus. Ovšem Beneš to i svým způsobem přijal, tedy na jednu stranu mu samozřejmě vadilo, že církev odmítá uposlechnout zákony, ale těšilo ho, že se otevřely dveře k úplné odluce církve a

¹⁵⁴ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Vatikán vyhrožuje*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 19.

¹⁵⁵ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Papežská encyklika*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 18-19.

¹⁵⁶ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Klerikalismus proti republice*. *Právo lidu* 93, 1906, s. 1.

¹⁵⁷ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Čistí obhájci náboženství*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 23-24.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Např. TÝŽ [anonymně]: *Konec boje o odluku?* *Právo lidu* 120, 1908, s. 9.

¹⁶⁰ TÝŽ [anonymně]: *Republika proti Římu*. *Rovnost* 295, 1906, s. 1-2.

státu, která znamená konec pro veškerý církevní majetek, tím se sice vyhne náboženským společnostem, ale i tak se zničí.

Jak dospěl k tomuto závěru? Ústřední roli v něm hraje Benešovo vnímání katolické církve jako organizace, které jde o dvě věci, a sice o peníze a moc. Tím, že církev přijde o peníze, by se měl celý ten systém zhroutit, protože právě na její peníze je navázán veškerý zbytek. Vůbec nevěří v to, že by církev čerpala svůj vliv ze svého učení, to podle něj už patří do středověku. Církev měla udržovat svůj vliv skrze ponechávání lidí v bídě a nevědomosti, přičemž tuto práci měli odvádět kněží, jenže ani tito kněží nebyli v církvi kvůli jejímu učení ale pro peníze, bez nich by se celá církev sesypala jak domeček z karet. Teď by totiž měli náklady na církev platit obyčejní věřící. Beneš sice říká, že v krátkodobém horizontu je možné, že skutečně tito věřící dají dostatek peněz, ba možná i něco navíc, ale nevěří, že to budou schopni udržet dlouhodobě, ale i v tomto placení vidí prvek demokratizace, protože lidé se začnou ptát, co se dělá s těmi penězi.¹⁶¹

Podívejme se ale znovu na otázku kněží po odluce, jak již bylo řečeno, motivací člověka pro jeho vstup mezi duchovní byl ekonomický zisk.¹⁶² Ten už by ale církev po odluce nebyla schopna zajistit, je tedy logické, že by o své adepty na kněžské poslání přišla. To by mělo dalekosáhle následky pro celou církev, protože koho považuje Beneš za páteř církevní moci? Kněze! Kdyby zmizel, církev by ztratila svou moc nad obyčejnými věřícími, kteří by se tak osvobodili od církevního vlivu. Ostatně práci kněze považoval za krajně neúčinnou a vítal případy, kdy kněží zanechali své práce nebo při ní začali dělat i něco jiného. Domníval se, že se tento trend stane masovým a povede k rozpadu kněžské vrstvy obyvatelstva.

V souvislosti s řešením odluky si Beneš všiml i nekonzistentního postoje církve v otázce odluky v Brazílii. Církev totiž nepřistupovala k otázce nijak dogmaticky, ale politickým pohledem – co můžu získat nebo naopak ztratit? Posílí se pozice církve, nebo povede změna k oslabení role církve ve státě, může odmítnutím konkordátu získat pozici lepší? Právě tyto úvahy řídí politiku Svatého stolce v těchto otázkách. Právě na jejím základě byl odmítnut návrh na konkordát z brazilské strany. Toho si samozřejmě všimá i Beneš a vykládá si to jako projev typicky církevní politiky. V rámci odluky ve

¹⁶¹ TÝŽ: *Vliv odluky církve a státu na politický život ve Francii*. Akademie 7, 1906, s. 200.

¹⁶² TÝŽ [anonymně]: *Papež nařiká* Rovnost 220, 1907, s. 1.

Francii totiž často argumentace církevních zastánců směřovala směrem k tomu, že se jedná o porušení náboženské svobody. Proto mu přišlo podivné, jak je možné, že v jednom případě to porušení náboženské svobody je, a v druhém nikoliv. „*Tu pak není třeba mluvit o náboženství a svobodě. Měsíc je plný. Katolíci se po odluce organizovali v politickou stranu a získali mnohem více moci nežli dříve. A republikánská strana chtěla konkordát, aby trochu mohla dostat do područí zpupnou stranu klerikální.*“¹⁶³ Všímá si tedy rozporuplné argumentace a vysvětluje si ji jako typicky katolickou, protože ti chtějí jen více moci a peněz, přičemž na prostředcích jim příliš nesejde. Na druhou stranu ani Beneš neodsuzuje snahu o konkordát, protože se na věc dívá podobně jako církev, snaží se získat výhody pro svou stranu, a jestli to ve Francii znamená odluku a v Brazílii naopak konkordát, tak ať. Benešovým myšlenkám tedy nedominuje odluka jen pro odluku samotnou. Nepodporuje ji proto, že by byl přesvědčen o tom, že tento stav je nejlepší za všech okolností, ale protože se právě domnívá, že tento stav církvi ublíží nejvíc, proto je také v Brazílii možný konkordát, neboť zejména tam toto řešení ublíží církvi nejvíc. Beneš totiž viděl dějiny jako střet státu a církve, samozřejmě jeho pojetí dějin bylo složitější, ale i tento prvek tam byl, a rozhodně nebyl nevýznamný, a protože se v tomto střetu postavil na stranu státu, tak je jen logické, že podporuje ten systém, který nabízí státu lepší pozici. Na první pohled by se ale zdálo, že se tu dostáváme do problémů, protože na jednu stranu nám Beneš říká, že je odluku nutno provést všude v Evropě a že tato odluka povede ke konci církve. Viděl ji jako výsledek boje státu s církví a právě ta odluka měla být poslední ranou, po které církev odpadne. Ocítá se tady poněkud na poli spekulací, ale Beneš patrně soudil, že církev je v Brazílii natolik silná, že je zde schopná obstát při odluce, nemůžeme tedy říct, že by odluka měla být u Beneše recept, který považoval za vždy fungující. Pro víru v Evropě, která byla podle Beneše slabá, samozřejmě znamená konec, ale nebylo tomu tak v případě Brazílie, kde je víra pořád silná. Beneš si tedy byl vědom toho, že proti církvi je potřeba volit správné prostředky.¹⁶⁴

Očekávání od odluky nebyla u Beneše rozhodně malá, měla zničit církev a měla to provést až podivuhodně rychle. Mohlo by se nám zdát zvláštní, že Beneš očekával tak rychlý rozklad církve ve Francii. Toto jeho očekávání vychází z toho, že pro něj byla církev v podstatě kolos na hliněných nohách. Sám mnohokrát říká, že církev nestojí na

¹⁶³ TÝŽ [pod pseudonymem Ráz]: *Odluka církve v Brazílii*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 32.

¹⁶⁴ Tamtéž.

svých naukách, není morální silou a není ani atraktivní. Své postavení má jen díky penězům, lidé v ní byli především kvůli penězům a pak také kvůli moci.¹⁶⁵ Beneš se tak poměrně logicky domníval, že pokud jí peníze vezme, velice rychle se celá církev ve Francii zhroutí, proto také brzy ohlašuje vítězství nad církví a její smrt. Podle jeho původních představ se měl posléze socialismus vrhnout na sociální reformy a život měl směřovat už jen k lepšímu.¹⁶⁶ Nepřítel měl být poražen. Ovšem Beneš postupně vystřízlivil a začíná se uvědomovat, že věci nedopadly tak, jak se domníval „*Církev není ještě bez vsí moci ve Francii. Reakce politická rozhodně ji pomůže.*“¹⁶⁷ V této době už přehodnotil své předchozí názory – církev totiž měla být zničena odlukou, ale ona stále funguje, co hůř, obává se, že „*církev pomalu nabude moci a zase vlivu*“¹⁶⁸. Rozhodně ale nezačal pochybovat o provedení odluky: „*Rozluka musila přijít, protože nastal čas, kdy vyvinula se v duši současných lidí opravdová vnitřní revoluce, poněvadž zde ve Francii, kněžstvem tak rozervané, a odírané, celý svět od nejnižšího nevyššího zřekl se všech náboženských ideálů, ztratil víru ve vše nadpozemské, odcizil se všemu ideálnímu a vrhl se nejen na cestu laicismu a racionalismu, ale na prvním místě na cestu nejvýše materialistickou.*“¹⁶⁹ Naopak ironicky poznamenává, že za Velké francouzské revoluce se s odlukou uměli vypořádat lépe: „*Věru divný to pokrok za celé jedno století!*“¹⁷⁰. Stále ale věří, že odluka přinese morální obrodu¹⁷¹, ta však byla součástí budoucnosti, protože kolem sebe viděl jen krizi: „*nechť k nějakému plodnějšímu silnému životu intelektuálnímu, tato touha po požitkářství, sensací a lehkém, bezstarostném životu hnala lid proti tomu, kdo před něho stavěl ještě nějakou morálku – byť by to byla morálka katolická ..., která ještě přes všechn svůj morální bankrot držela mu před zrakem aspoň na oko nějaká pravidla a zákony. Církev přes svou ničemnou činnost politickou udržovala přece v lidu trošku intelektuelního života, aspoň při těch svých ceremoních*“¹⁷².

Pořád tu můžeme vidět jasné odmítnutí působení katolické církve, ale přece jen už není tak bezvýhradné jako v předešlých případech. Uvědomoval si, že církev přece jen nějakou funkci plnila, kterou je třeba něčím nahradit. Kněze má nahradit učitel, což

¹⁶⁵ Např. TÝŽ [anonymně]: *Konec moci církevní*. Právo lidu 21, 1907, s. 1.

¹⁶⁶ Např. TÝŽ: *Vliv odluky církve a státu na politický život ve Francii*. Akademie 7, s. 201.

¹⁶⁷ TÝŽ [anonymně]: *Konec boje o odluku?* Právo lidu 120, 1908, s. 10.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ TÝŽ [anonymně]: *Po odluce*. Právo lidu 325, 1907, s. 17.

¹⁷⁰ TÝŽ: *Strach před socialismem*. Právo lidu 358, 1907, s. 1.

¹⁷¹ TÝŽ: *Po odluce*. Právo lidu 325, 1907, s. 17.

¹⁷² Tamtéž.

pro nás není velké překvapení, protože tato dvě povolání už předtím stavěl Beneš proti sobě jako protiklady, které ale plnily stejnou funkci v obou táborech, kněz šíří víru u katolíků, učitel by zase měl šířit pokrok a socialismus, proto je jen logické, že mělo dojít k této obměně. „*Učitel má organisovati nádherné světské, republikánské svátky, důležité události rodinné, jako sňatky, mají se oslavovati tak jako dříve církvev to činila a ne tak jako stát dnes, bez obřadů a ceremonií.*“¹⁷³

..

¹⁷³ Tamtéž.

10. Svatý stolec v zahraniční politice

Beneš se věnoval i zahraniční politice Svatého stolce. Jisté obrysy jeho vnímání zahraniční orientace Svatého stolce jsme již naznačili v předchozí kapitole. Teď se na tuto problematiku podíváme podrobněji. Svatý stolec chápal jako reakční mocnost a její působení v zahraniční politice vnímal negativně, podobně se díval i na Vilémovské Německo. Na základě animozity vůči oběma mocnostem se začal domnívat, že spolu musejí být spojené. Ostatně obě v jeho očích byly jednoznačně orientované proti Třetí republice. Za Pia X. mělo toto spojenectví dosáhnout vrcholu. Ten měl vděčit Vilémovi, který dostal od Beneše titul „*protestantský ochránce katolické církve*“¹⁷⁴, za své zvolení, tím ovšem neskočil, dále měl zaslat papeži peníze: „*Vilém zaslal mu 500.000 marek*“¹⁷⁵ a také „*volá jezuity k výchově německého lidu*“¹⁷⁶. Vilém měl v Benešových očích vykonávat vliv na zahraniční politiku Svatého Stolce, což se mělo projevit při návštěvě francouzského prezidenta Loubeta v Itálii, kdy papež vydal proti Itálii a Francii nótu, ke které ho měl inspirovat Vilém.¹⁷⁷

Podobně pesimisticky viděl Beneš situaci ve Španělsku, kde byla ve volbách v roce 1907 poražena levice: „*Vláda se prohlásila za otroka římského.*“¹⁷⁸ Touto optikou si vykládal i události v Maroku, kam Francie poslala svá vojska, ale Španělsko to odmítlo: „*Bylo třeba se pomstít na Francii a dělat ji nepřijemnosti. Nuncius papežský v Madridě zakročil u krále, aby vojsko a loďstvo španělské nepodporovalo v Maroku neznabožskou Francii.*“¹⁷⁹ Své představy o spiknutí ještě prohlubuje, když píše o Alfonsu XIII.: „*se právě chystá na cestu do Londýna, aby se tam bratříčkoval s Edvardem a hlavně Vilémem německým. Papež a jeho nunciové pracují vytrvale, aby natropili hodně mnoho nepřijemností Francii, byť by z toho třeba hrozilo největší nebezpečí všeevropské války.*“¹⁸⁰ Francouzskou republiku tak viděl obklíčenou a mělo to být dílo vatikánské diplomacie. Její strana zvítězila ve volbách ve Španělsku, ovládla stát a pak nechala řídit svou zahraniční politiku Vatikánem. Pro Benešovo myšlení je

¹⁷⁴ TÝŽ [anonymně]: *Původci rozluky ve Francii*. Právo lidu 237, 1906, s. 2.

¹⁷⁵ TÝŽ: *Oddělení církve a státu ve Francii*. Akademie 5, 1907, s. 151.

¹⁷⁶ TÝŽ [anonymně]: *Jesuitské nebezpečí ve Francii*. Rovnost 223, 1906, s. 1.

¹⁷⁷ *Původci rozluky ve Francii*. Právo lidu 237, s. 2.

¹⁷⁸ TÝŽ [pod iniciálou B.]: *Papež a Španěly*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 59.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž.

dominantní vrcholícího zápasu mezi státem a církví. Španělsko se stalo ukázkovým příkladem vítězství církve, kterou teď stát poslouchá na slovo.¹⁸¹

Jednou z konstant zahraniční politiky Vatikánu měla být také nepřátelství vůči Francii, jež se dokázala vymanit z jeho okovů, proto taky organizuje proti ní takřka křížovou výpravu, do které se snaží získat okolní státy. Diplomacie Svatého stolce k tomu využívá monarchy, ale i své vlastní klerikální strany, jež mají dle jeho soudu poslouchat Vatikán na slovo.¹⁸²

¹⁸¹ TÝŽ [pod zkratkou Bš.]: *Španělské volby*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 50.

¹⁸² Tamtéž, s. 59.

11. Církev uvnitř státu a její práva

11.1. Školství

Otázka školství je pro každý stát jednou z nejdůležitějších a způsobů, jak naložit s touto otázkou, je jistě celá řada, pro nás je ale nejdůležitější, která se může stát vypořádat s otázkou církevního školství. Režimy silně spjaté s náboženstvím obvykle tento vztah přenášejí i na oblast školství, ukázkou tohoto řešení školské otázky je například Lex Falloux z roku 1850, kterým získaly kongregace zcela zásadní vliv na školství. To byl příklad pro-náboženského řešení. Další systém počítá jak se státními školami, tak ale i umožňuje existenci soukromých škol. Zatímco první řešení je pro církve kontraproduktivní, jak ukázal příklad z Francie, ale i třeba z Rakouska, kde konkordát z roku 1855 dával církvi rozsáhlý vliv ve školství, v obou zemích se proti kněžím silně postavili učitelé, kteří pak přenášeli tento antiklerikalismus i na své žáky. Druhé řešení naopak umožňuje rozvoj církevního školství a zároveň nevzbuzuje nepřátelství. Třetím řešením je pak státní monopol nad vzděláváním dětí, který prosazuje svou vládnoucí ideologii, jež se může projevat různými způsoby, ať už to bylo třeba komunistické školství, které se snažilo z dětí vychovat oddané zastánce ateistické (či jiné státní) ideologie, přičemž uvedený přídomek je tu zmíněn hlavně proto, aby si čtenář plně uvědomil, jaké to mělo důsledky pro věřící, ovšem ne každý režim byl tak výslovně útočný. Byť nese jisté podobné znaky s prvním zde uváděným, tak je přeci jen jiný, protože je založen na spojenectví s církvi a své hodnoty tak předává více zprostředkovaně a samozřejmě ne úplně platí shoda s církvi v mnoha otázkách, poslední systém 100 % odpovídá přáním státu.

Jeho postoj k vlivu církve na školství a to, do jaké míry by měl být tolerován, vycházel především z jeho obecného soudu o důsledcích náboženského vzdělávání. Otázka školství ho zajímala především ve Francii, na druhém místě pak v Anglii, ale máme tu i článek třeba o Austrálii či Kanadě. Beneš se předně domníval, že tam, kde má církve větší vliv, je na tom školství hůře. To má pak důsledky na počet analfabetů, morálku a politické preference. Ve své argumentaci vychází ze statistických údajů, přičemž porovnává departement Seine s Bretání. Obě dvě oblasti se liší, co se týče vlivu církve. Zatímco v Bretani je tento vliv silný, v departementu Seine tomu tak není. Beneš poukazuje na počty analfabetů z obou oblastí a jednoznačně mu vychází, že více jich je

v Bretani. Při hledání této problematiky jde do svého ideového světa, kde je církev tím zpátečníkem, tou brzdou pokroku a v těchto intencích si to i vykládá „*Známo totiž, že počet neznajících psát a číst jest v přímém poměru s mocí kněžstva té které země nebo krajiny*“¹⁸³. Oblast vzdělání je pro něj také střetem mezi starým a novým světem, mezi katolickým udržováním lidí v temnotě a jeho světlými zítřky státního vzdělávání. Církev tedy vzdělávání jasně brzdí, ale podívejme se na samotné církevní školství. Beneš přejímá a cituje tvrzení kontrolora australských státních vězení, podle kterého laické školství vychovalo o 50 % méně zločinců a domnívá se, že právě pro náboženské školství má Anglie tolik vězňů.¹⁸⁴ To je celkem významný moment, protože zde již není jen církev, která vychovává analfabety, ale teď už jde její kritika i do čistě morální oblasti. To, jak vypadá církevní výchova a vzdělávání, nám ukazuje na rozhovoru se slečnou „*Emmou*“ o výchově v klášteře pod názvem Smíchovský Sacré-Coeur. Byť autorem samotného vyprávění nebyl sám Beneš, není třeba pochybovat o tom, že mu věřil a souhlasil s ním, z jeho komentáře to ostatně vyplývá. Ve vyprávění se objevily názory, které Beneš už na církev měl například: „*Žili jsme tam se šlechtickými dcerkami, které přinášely dary a byly v oblibě; my jsme byly v nemilosti.*“¹⁸⁵ Tento názor ho mohl jen utvrdit v tom, jak je církev spjatá a vychází vstříc šlechtě a bohatým. Ve vyprávění pokračovala tím, že se většinu času místo studia modlily, jak kněz a jeptišky bránili vzniku přátelství (je ale nutno podotknout, že to odpovídá dobové formaci) a hlavně jak depresivní to je místo, jak depresivní je katolický pohled na svět, jak je pro ně jen trápení. I tyto názory musely dopadnout u Beneše na živnou půdu, protože o tom přímo psal, sám viděl křesťanství jako náboženství ponižování a sebedmrškačství. Emma ve výkladu pokračuje, když říká, jak se v klášteře učily proti Voltairovi, Rousseauovi nebo italskému králi. „*vím to dobře, zničilo to můj charakter a zničí to každého. Učinili ze mne člověka bídneho, ubohého, člověka, který nemá cíl a nebude mít cíl*“¹⁸⁶. Beneš pak jen dodává „*Kráčel jsem domů kolem hrobů Victora Huga, Rousseau a Voltaira v Pantheonu a přemýšlel, jak tito mocní duchové dovedli Francii tak daleko, že se mohla jedním rázem zbavit takových vychovatelů, jako jsou na smíchovském Sacré-Coeuru. Zbavila se jich, zbavila se jich navždy, ale žel, že je poslala*

¹⁸³ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Vliv klerikalismu, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 35.*

¹⁸⁴ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Laické školství v Austrálii, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 30.*

¹⁸⁵ TÝŽ: *Smíchovský Sacré-Coeur, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 24.*

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 26.

k nám, aby ničili duše českých dětí.“¹⁸⁷ Pro Beneše tedy nejsou náboženská výchova a vzdělávání jen otázkou samotné vzdělanosti, ale i morálních postojů a samotného vidění světa. Katolíci podle něj vidí svět pouze jako místo utrpení, kde se musí neustále hlídat, dodržovat pravidla. Je to samozřejmě jen spekulace, ale sám Beneš si uchoval vzpomínku na svou první zpověď, která pro něj znamenala silný citový prožitek, během něhož plakal a cítil vysoké nároky evangelia na sebe, kterým se nicméně snažil dostat. Právě tento okamžik mohl hrát ve vybudování názoru katolické vidění světa velkou roli, protože vycházel ze svých vlastních zkušeností a obsahaly především trápení, tlak, nutnost hlídat se a dodržovat pravidla. Katolická víra pro něj tedy ani vzdáleně není náboženstvím naděje, a už vůbec ne lásky.

Církevní školství tedy děti podle Beneše především „mrzáčilo“, ovšem i to málo, co se v jejich školách naučili, bylo cenzurováno tak, aby to vyhovovalo církvi a odpůrci byli umlčeni, což vidíme v článku *Řádění církve v Kanadě*: „Z literatury 17.století smí se mluvíti o Bossuetovi, Boileauovi a Corneillovi. Z 18.století – nic, úplně nic. Mill, Kant, Spinoza, Darwin, Spencer jsou neznámí. A na univerzitách totéž. Mladý profesor, který se odvážil promluvit několik slov o Pavlu Ludvíku Courierovi, zažil ohromný skandál.“¹⁸⁸

Benešův pohled na laické školství nás příliš nepřekvapí, zmiňoval se o něm například při volebních výsledcích, kdy řekl, že se na nich podepsalo to, že k volbám už šli lidé, které odchovala právě laická škola. Ta má prý svůj podíl na tom, že tehdejší Francie byla levicová „*Tu ukázalo se hluboké vědomí lidu a kritický duch nové mládeže ze školy laické*“¹⁸⁹. Ostatně přikládal školské otázce velký význam, jak pro socialismus, tak ale i pro náboženství, které kladl v této otázce do jedné řady: „*Anglikánská církev rovněž po vzoru Říma musí znetvořovat dětské mozky, aby si udržela pro budoucnost vyznavače.*“¹⁹⁰ Viděl tedy jasný vliv školy na otázku voleb i náboženství.

Po tom všem, co jsme si řekli, by nás nemělo příliš udivovat, jaké důsledky mělo toto myšlení. Pro Beneše tedy bylo církevní školství o ničení lidí, jejich ideologizaci a neposkytovalo jim dobré vzdělání, na druhou stranu může děti přivádět k socialismu, proto by bylo jen logické, pokud by si tuto oblast monopolizoval. Beneš si po odluce

¹⁸⁷ TÝŽ: *Smíchovský Sacré-Coeur*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 26.

¹⁸⁸ TÝŽ [pod pseudonymem Ráz]: *Řádění církve v Kanadě*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 31.

¹⁸⁹ TÝŽ [anonymně]: *Po volebním boji ve Francii*. Právo lidu 146, 1906, s. 2.

¹⁹⁰ TÝŽ: *Reforma školy v Anglii*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 29.

stěžoval na její nedotaženost „*Kongregace jsou tu dnes skoro tak četné jako dříve. Učili jen málo změnu: sekularizovali se a ustanovily se v povolené asociace. Vyučuje se klidně jako dříve.*“¹⁹¹ Pokud si uvědomíme vše, co si Beneš myslel o církevním školství, tak chápeme Benešův požadavek na státní monopol ve školské oblasti. Rodiče by napříště už neměli možnost posílat děti do jiných než státních škol, což zdůvodňuje tak, že právo dítěte na vzdělání je důležitější než práva rodičů. Samozřejmě je to stát, kdo ví nejlépe, co je pro dítě nejlepší. Beneš si sice uvědomoval, že monopol má i stinné stránky „*ale proti vládě církevní není možno zde ve Francii hledati jiného východiska.*“¹⁹² Jeho nechuť k církevnímu školství ho tedy vehnala do tábora stoupenců monopolizace školství. Ale nebyla to jen ona, sám se zmiňoval o tom, jak má laické školství dobrý vliv na rozhodování jeho odchovanců při volbách.¹⁹³ Tedy Benešovo školství není nestranné, ba právě naopak je jeho podstatou stranickost. Má být projevem vítězství laicity a levice nad poraženou církví a pravici. Pomocí tohoto školství se pak měla jen vláda levice utvrdit. Zároveň tak vezme církvi prostředek k získávání věřících, bez kterého se její moc nad Francií rozpadne.

Tato monopolizace výuky byla jednou částí v Benešově celkové představě, jak úspěšně bojovat proti církvi, kterou dokonce ani jím obdivovaná Revoluce nedokázala porazit. Jak chápal náboženství, tak pokud se má stát někdo jeho stoupencem, musí ho mít církve v moci, a buď mu vzdělání naprosto upřít, a pak ho v kostele vystrašit peklem, protože to je jedna z taktických zbraní církve. Ta totiž především straší, a to daleko spíše než nabízí. Podle Beneše se nesnaží krásně vykreslit nebe, naopak je úplně fascinována představou pekla, hrozného utrpení v něm a dlouhým seznamem zákazů, odříkání a jiných povinností. Naopak Beneš si myslel, že právě jeho socialismus přináší naději. Právě ten pocit, že bojuje za správnou věc, že pomáhá statisícům lidí a jistá míra fanatismu byla jedním z prvků, které přitvrzovaly jeho slovník a v každém případě neskrývanou zášť vůči církvi. Pokud už tedy nějaké vzdělání dovolila, tak nemělo za cíl povznesení člověka, ale jen jeho získání pro církve. Právě všude sem měla přinést světlo, ze všech těchto lidí se měli stát uvědomělí levicoví voliči. Tím by církve přišla o své věřící, což společně se zákazem seminářů, kterým církve přijde i o loutkaře, by mělo dopomoci ke zničení církve. Novým pánem nad dětskými dušemi měl být pro příště stát. Ten byl jeho hlavním instrumentem používaným v souboji proti církvi,

¹⁹¹ TÝŽ [anonymně]: *Strach před socialismem*. Právo lidu 358, 1907, s. 1.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ TÝŽ [anonymně]: *Po volebním boji ve Francii*. Právo lidu 146, 1906, s. 2.

k němu se ubíraly jeho myšlenky a naděje na porážení církve. Ovšem jeho představa proticírkevního boje se zdaleka netýkala jen oblasti školství, církev měla být potřena ve všech oblastech života.

11.2. Svátky

Jedním z nejviditelnějších projevů křesťanství v době Benešově i dnes jsou náboženské svátky. Byť mnohé byly dnes naplněny poněkud jiným – materialistickým – obsahem, pořád lidé vědí, že se na Štědrý den oslavuje narození Ježíše. A i napříč nevěřící většinou národa není legitimita těchto svátků nijak významně zpochybňována, naopak je bere za své jako součást vlastní kultury. Dokonce ani za vlády tvrdě ateistického komunistického režimu v minulém století nebyla odvaha tyto svátky lidem vzít. Jediný skutečně významný pokus o vytrhání těchto křesťanských kořenů skutečně se vším všudy proběhl za Revoluce – zavedením nového kalendáře. Ale ani přes veškerou revoluční horlivost nebylo tohoto cíle dosaženo.

Kde bychom mohli na této pomyslné ose mezi přijetím svátků a jejich naprostým odmítnutím hledat Benešovy postoje? Svůj postoj nám naznačuje v článku *Následky rozluky*, kde píše: „*Divná věc jest ta, že stát není důslednější a nenaloží jak náleží také s různými těmi církevními divadly, církevními svátky, skutečnými to představeními, dávanými při příležitosti tohoto týdne, všeobecně „svatým“ nazývaného, o velikonocích, letnicích, vánocích atd. Divadla jsou přece podrobena poplatkům ve prospěch chudých, kdyby byla toho nejhoršího řádu*“.¹⁹⁴ Absenci, byť jen elementární úcty k těmto svátkům, nám dává zřetelně najevo už jen tím, že je nazývá bez obalu „*divadla*“. Neměli bychom se od skutečného smyslu jeho zprávy nechat odvést frázi „*ve prospěch chudých*“, protože o nich to není. Můžeme tuto frázi spíše vnímat jen jako jakýsi úhybný manévr, který má zakrýt to, že mu jde především o ztížení slavení těchto svátků pomocí jejich zdanění. Uvádí i příklad, kde v Bretani byly „*Náboženské úkony byly nahrazeny závody, hudbou, tancem, dostihy a v čele průvodu na místě svatého Jana s ovečkou, jak to bylo obyčejně, kráčel nyní jeden občan s živou liškou na provaze*“.¹⁹⁵ Ukazuje tím jednak na to, jak moc církve slábne a jak je bezproblémově nahraditelná, a vlastně zbytečná, protože článek pokračuje vyprávěním o tom, jak dav tuto lišku v kostele pokřtil a následný odchod kněz a interdikt okomentoval takto: „*Interdikt už tak nepůsobí jako ve středověku. Vede se jim bez církve a kněze velmi znamenitě a nikoho ani nenapadlo litovat hříchu, kterého se tu dopustili proti svaté církvi*“.¹⁹⁶ Beneš

¹⁹⁴ TÝŽ [pod iniciálou B.]: *Následky rozluky*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 26.

¹⁹⁵ TÝŽ [pod iniciálou E.]: E.: *Podivné procesí*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 60.

¹⁹⁶ Tamtéž.

ukazuje, že se společnost bez církve i jejich svátků obejde, dokonce jí bude lépe. Na druhou stranu tu byl i strach, aby se církev znovu nevrátila, pokud se nepovede zaplnit místo po jejím odchodu. Proto také říká: „*Učitel má organisovati nádherné světské, republikánské svátky, důležité události rodinné, jako sňatky, mají se oslavovati tak jako dříve církev to činila a ne tak jako stát dnes, bez obřadů a ceremonií.*“¹⁹⁷

Beneš tedy nechtěl vybudovat úplně jiný systém, třeba jako ten za Revoluce, to tedy neznamená, že by chtěl zachovat křesťanské svátky tak, jak byly. Nicméně usiloval o jejich nahrazení, je potřeba odlišovat mezi vytvořením zcela nového systému a nahrazením. Zatímco nám historie ukazuje, jak je nesmírně těžké strhnout všechny modly a vytvořit něco zcela nového, tak akulturace má mnohem větší šanci na úspěch. Naproti zmíněnému pokusu o vytvoření nového kalendáře za Revoluce můžeme třeba uvést příchod křesťanství do barbarské části Evropy, kdy se křesťanské svátky navrstvily na ty pohanské. Zatímco křesťanství šířili kněží, tak teď mají být věrozvěsty nového republikánského, ateistického, socialistického světa učitelé, ti měli nahradit plně kněžské místo. Těžké také zakrýt jistou formu náboženství, která je v těchto myšlenkách obsažena, on přece chce „obřady“ a „ceremonie“, ba dokonce i varhany, ale teď už by neměly sloužit Bohu, či ještě přesněji viděno z jeho pohledu – katolické církvi, ale státu.

Co ho k nepřátelství vůči církevním svátkům vedlo? Byly pro něj výrazem minulosti, kdy vládla církev, která pro něj byla obdobím hrůzy. A samozřejmě mu neuniklo, jak moc to jsou významné svátky pro obyčejné lidi, tudíž dospěl k závěru, že nemůže jen bořit, ale musí i stavět, a aby lidé neměli pocit, že o něco přišli, tak budovat na ruinách katolických svátků. Měl pocit, že se tu buduje něco nového, co je radikálně odlišné od předchozího a jednoznačně lepšího: „*Tvoří či snaží se tvořiti nový život a novou kulturu, silnější, zdravější, poctivější, protože uvědomělou a založenou na zdravém názoru životním.*“¹⁹⁸

¹⁹⁷ TÝŽ [anonymně]: *Po odluce*. Právo lidu 325, 1907, s. 17.

¹⁹⁸ Tamtéž.

11.3. Mariánský kult

Jedním z významných projevů francouzského katolicismu (a nejen jeho) v 19. století byl silný mariánský kult. Počátek tohoto fenoménu můžeme vidět ve zjevení v Paříži v roce 1830, pak pokračují po celé devatenácté století, bezpochyby největšího významu dosáhlo zjevení Panny Marie v Lurdech (1858) Bernadettě Soubirousové. Lurdy získávaly na věhlasu už v průběhu osmnácti zjevení. Duchovenstvo k nim však stejně jako v celé zemi přistupovalo poněkud skepticky. Nicméně postupně se stávaly součástí obrazu francouzského katolicismu. Jestli se kněží stavěli k zjevením zpočátku skepticky, tak majoritní část sekulární společnosti se jim vysloveně vysmívala.

Beneš, kterého řadíme jako téměř typického zástupce této francouzské sekulární společnosti, se k tomuto charakteristickému rysu francouzského katolicismu nemohl nevyjádřit, a udělal tak opakovaně. Právě v jeho tvorbě k problematice Lurd se setkáváme s jedněmi z nejostřejších útoků proti katolické církvi, toto poutní místo pro něj bylo „*hnisající vřed*“¹⁹⁹. Vystupuje tu napovrch nikoliv kritický či nepřátelský vztah ale téměř nenávidný. V Boha nevěřil, v církvi viděl jen mocenský orgán, ale lurdské zázraky ho provokovaly k nepřičetnosti.

V případě těchto zázraků rozlišoval dva aktéry – církevní představitele a obyčejné věřící. Benešovou optikou tu tedy byli vykořisťovatelé i vykořisťování, jak nám dokládá i následující citát „*vykořisťována lidská pitomost a zabedněnost od kšeftařů se zázraky, kde nejhanebnější cynism katolických zřízenců církve slaví právě triumfy v ohlupování lidských, prostých mozků.*“²⁰⁰ Církev na všech zázracích podle něj jen chtěla vydělávat a neměla se přitom štítit ani obchodování s lidskou nadějí. V jeho pohledu byla církev tím nejhorším nepřítelem Francie a Lurdy ji dodávaly peníze na tento boj: „*tu sama Francie poskytuje největším svým nepřátelům hojnou zásobu peněz*“²⁰¹. Církevní představitelé je pak měli využít v souboji s Francií. V případě lurdských i dalších zázraků plnili roli loutkařů. Znovu tady jako jinde vidíme ten prvek strachu z církevního spiknutí, který jako červená niť prochází jeho myšlením. Druhým aktérem byli samotní věřící, ti mají být loutkami, které neváhal označit za „*náboženskou*

¹⁹⁹ TÝŽ [anonymně]: *Konec Lurd a církevního kšeftařství*. Rovnost 211, 1906, s. 1.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Zavřete Lourdy!*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 34.

horečkou rozvášněných a pološilných ubožáků“²⁰². Ostatně problematika Lurd nám ukazuje, jak se Beneš stavěl k otázce poutních míst jako takových – viděl je jen jako trhy. Měla podle něj moderní společnost právo na to, aby měla poutní místa? Odpověď je jednoznačná, neměla! Na okraj sice označuje tato místa jako semeniště chorob, ale to pro něj nepředstavuje hlavní důvod jejich zavření, pro něj je nesnesitelná už jen ta představa víry na zázraky a samozřejmě pak strach z toho, že tak církev získává peníze a vliv. Proto mají republikáni skrze stát zasáhnout a uzavřít toto místo.²⁰³

V případě poutních míst se nám také naskýtá pohled do Benešových názorů na poměr státu a církve. K jejich uzavření se totiž nemáme dostat pomocí vytrvalé argumentace a logického zdůvodňování jejich nevhodnosti, ale zákazem ze strany státní moci, která tak nedává katolické menšině mnoho prostoru a nárokuje si absolutní nadvládu nad veřejným prostorem. Ostatně Benešovy názory nejsou nepodobné těm osvícenským monarchům. Vlna zavírání poutních míst státní mocí ani jim nebyla cizí, stačí si jen vzpomenout na josefínské reformy, kdy byly roku 1784 dokonce zakázány všechny poutě, a to včetně i dřívější výjimky Maria Zell.²⁰⁴ Zatímco však u Josefa a dalších osvícenských monarchů můžeme vidět snahu si církve plně podrobit a využít ji ve prospěch státu, nemůžeme jim připisovat snahu o faktickou dechristianizaci společnosti. Benešův ideální stát má dělat to samé, ovšem se zcela jiným cílem – a tím cílem je naprosté vytlačení křesťanství – resp. katolicismu, z veřejného života, a později i z toho soukromého. Pro Benešův radikálně laicistický řád neexistovala žádná tabu a měl jedince vychovávat od kolébky do hrobu, nám ilustruje i jeho názory na školství.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ VÁLOVÁ, Kateřina: *Curia episcopalisolomucensis v raném novověku*. Olomouc, Univerzita Palackého 2002, s. 54.

12. Charita

Katolická církev vynikala především v 19. století, ale i na začátku 20. století, svou charitativní činností. Zvláště aktivní byla v tomto ohledu její francouzská dcera. S touto jen těžko popíratelnou činností se pak musel Beneš nějakým způsobem vyrovnat a vysvětlit ji, aby mohl udržet svůj silně proticírkevní kurz. Obecně je přístup kritiků církve k této otázce různý, někteří přiznávají katolické církvi zásluhy v této oblasti, jiní zdůrazňují její nedostatečnost, většina však tuto otázku nereflektuje a jednoduše se zaměřuje jen na problematické okamžiky církevních dějin, do kterých vlastně celé církevní dějiny zužují, a o ostatní buď nemají vůbec zájem, nebo i v této oblasti postrádají znalosti. Beneš při řešení této otázky postupoval podobně jako v jiných, v tomto ohledu vidíme jednoznačnou konzistenci v jeho pohledu na katolickou církev, tudíž i fenomén katolické charity vykládal politickým hlediskem. Stejně jako jiní zájemci o politickou funkci, včetně jím podporovaných socialistů, vedli i klerikálové volební kampaň. Zatímco jedna volební zbraň byla pasivní, a to církevní školství nebo udržování lidí v nevzdělanosti, tak těmi aktivními byly výhrůžky, násilí a pak charita.

Církev neměla dle Beneše pomáhat, protože by jí záleželo na potřebných, o to jí vůbec nemělo jít, ona se jen měla snažit získávat jejich hlasy, aby disponovala větší mocí, o níž jí šlo spolu s penězi především. Sám píše, jak pod pláštíkem charity dochází k uplácení: „*pod rouškou almužen a dobročinnosti se kupovaly hlasy.*“²⁰⁵ Ve stejném duchu pak shrnuje výsledky pařížského diecézního kongresu, když napsal: „*Chce se vrhnouti na dobro a duchovní cesty, aby získala vliv politický, chce se vrhnouti do politického života, aby demoralizovala život ten i sama sebe ještě dokonaleji. Člověk skutečně nemůže mít již jen buď hnus, nebo útrpnost.*“²⁰⁶ A podobně pak, jako i v jiných činnostech církve, i zde vidí finanční stránku: „*Dnes se poměr ještě zhoršil; v státních ústavech je z 16 453 chorých pouze 4 256. Jest dle rozsáhlého šetření dokázáno, že dobrých 35 % chorých v soukromých ústavech úpících by se mělo nacházet v rodinách a nikoliv v ústavech pod zámkem, ale církev se svou armádou řeholníků drží pevnou rukou závory*“²⁰⁷. Měla to tak dělat z finančních důvodů, a tak i tyto ústavy pro choromyslné byly dalším kolečkem v církevním finančním soukolí, které podporovalo její politiku proti republice. Ostatně i z tohoto článku plyne

²⁰⁵ BENEŠ, Ed. [anonymně]: *Klerikální manévry při volbách*. Právo lidu 187, 1906, s. 9.

²⁰⁶ TÝŽ [anonymně]: *Jesuitské nebezpečí ve Francii*. Rovnost 223, 1906, s. 1.

²⁰⁷ TÝŽ [anonymně]: *Katolická církev a péče o choromyslné*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 51.

upřednostňování státního sektoru před soukromým, který v tomto případě symbolizují církevní ústavy.

13. Spiknutí

Začněme tuto kapitolu citátem z jeho článku *Jezuitské nebezpečí ve Francii*, ve kterém popisuje funkci řádu: „*Jezuitský řád nebyl založen jenom pro rozjímání práci ruční, pro kázání a obrácení hříšníků jako jiné řády, nýbrž k ovládnutí a tyranisování světa.*“²⁰⁸ Jak si ukážeme, tak podle Beneše jezuité zasahovali takřka do všech sfér církevního působení, ba dokonce měli ovládat celou církev. Skrze jezuitu a vůbec mnichy se nám naskýtá zajímavý pohled do Benešova světa. Jsou pro něj soupeřem, který disponuje bezesporu ohromnou mocí a vůlí bojovat proti Francii. Beneše v této oblasti můžeme zařadit do dlouhé řady konspiračních teoretiků, kteří byli přesvědčeni o jezuitském spiknutí. Domnívám se, že v tomto případě se jednalo o projev jeho politického náboženství, které si hledalo „*tajného nepřítele*“ tahajícího za nitky. Stačí se jen podívat na dvě nejznámější politická náboženství, nacismus a komunismus, s jakou lehkostí propadly různým spikleneckým teoriím. Ovšem nejsou to jen ona, spiklenecké teorie byly oblíbené ještě dlouho před jejich nástupem na výsluní. Obecně nejznámější jsou ty, které se týkají tzv. *židovských spiknutí*, v Benešově době symbolizované především *Protokoly sionských mudrců*, tomu podobné dílo vyšlo jen s trochu pozměněným názvem i o jezuitech. Ostatně ve Francii byly v rámci laické tradice značně nepřátelské nálady vůči jezuitům a existovaly představy o jezuitském spiknutí.

V jezuitech se v Benešově podání zhmotňovali jeho nejhorší charakteristiky církve, ať už jde o školství, politiku či moc. Jezuité měli ovládat církev pomocí papeže, „*Pius X. podléhá úplně Merrymu de Val, ten podléhá vlivu své matky a ta zase úplně jest v rukou jezuitů*“²⁰⁹, podobný vliv jezuitů zmiňoval ale i třeba při řešení otázky odlučky, kdy napsal: „*Jezuité jsou proti přijetí zákonu o odluce a kardinálové z většiny se chtějí podrobit. Ale papež nemůže slyšet rady kardinálů ani francouzských ani cizích, jezuité nedovolí*“²¹⁰, za mnichy viděl i odsouzení modernismu v rámci církve. Podobnou jejich loutkou měl být i Pius IX. „*Po celou dobu svého života dal se ovládat kompanií Loyolovou*“²¹¹ Francie se s nimi chtěla vypořádat pomocí zákona o kongregacích, Waldeck-Rousseau ukázal, „*že republika k svému udržení musí se zbaviti svých parazitů*

²⁰⁸ TÝŽ [anonymně]: *Jezuitské nebezpečí ve Francii*. Rovnost 223, 1906, s. 1.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ TÝŽ [pod iniciály E. B.]: *Kdo byl Pius IX., který má být prohlášen za svatého*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 27.

– kongregací.“²¹² Spjoval tedy otázku boje s kongregacemi se samotným přežitím republiky. Ovšem zákon byl nedokonalý a už za Lva měl být obcházen: „*ponenáhlu jeden se vracel po druhém, usazoval se po venkově i městech, šířil zhoubu, pověry a zášť k republice, stal se hlavní baštou reakce*“²¹³.

Pro Beneše se objevil problém, jak píše v článku *Mnišské řády ve Francii*, „*se převlékli prostě v obyčejné roucho a počali své dílo mravní a duševní zhouby mezi lidem znovu*“²¹⁴. Vystává tedy otázka, která nezaměstnávala jen Benešovu hlavu, ale je typická pro všechny režimy ale i politická náboženství hledající vnitřního nepřítele, jak ho vlastně máme poznat? Beneš řeší tuto otázku s důvtipem, zavedením monopolu vyučování na obecných školách, který by jezuity a další řády odsunul ze škol, čímž alespoň jejich hlavní zbraň dokáže eliminovat.²¹⁵ Že tato otázka pro něj byla zvlášť akutní, jen dokládá, když varuje, že spolu s asumpcionisty „*radili vždy k násilí a rozpoutání občanské války*“²¹⁶. Podle Beneše měli jezuité a další řády se chtít za tento zákon pomstít. To jen podporuje jeho strach z nich. Domnívá se, že ani odluka tento problém nevyřeší, jezuité disponují ohromným jměním a budou neustále bojovat proti úřadům.²¹⁷

Ovšem konspirace se netýkala jen jejich vlivu ve Vatikánu a hrozby občanské války ve Francii, ale jdou i do sousedního Německa, kde jak už bylo zmíněno, měl být u moci tzv. „*ochránce katolíků*“²¹⁸ Vilém. „*V Římě vládou jezuité, do Německa se dostávají a v krátkosti nabudou tam moci, církevní politika jest jezuitská a nyní konečně chtějí se zmocniti vši organizace církevní ve Francii.*“²¹⁹ Jezuité tedy chtějí „*expandovat*“ do Německa, ale není to jen z jejich vůle, o Vilémovi píše: „*volá jezuity k výchově německého lidu*“.²²⁰ Spojují se tedy dva nejhorší nepřátelé francouzské republiky, Německo a jezuité. Navíc dodává, že jezuité usilují o ovládnutí celé církve ve Francii. Vnímá je tedy jako jistou organizaci v organizaci, jakousi rakovinu, která se šíří po církvi.

²¹² TÝŽ [anonymně]: *Mnišské řády ve Francii*. Právo lidu 264, 1906, s. 1.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž, s. 2.

²¹⁶ TÝŽ [anonymně]: *Jezuitské nebezpečí ve Francii*. Rovnost 223, 1906, s. 1.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Tamtéž.

14. Antiklerikalismus a dynamika sporu

Pokud mluvíme o antiklerikalismu, tak bychom si měli uvědomit, nakolik je nejednotný a různorodý fenomén. V antiklerikálním hnutí bychom našli lidi věřící snažící se o „očistění“ víry, ale též radikálně orientované ateisty, kteří náboženství hluboce nenáviděli. Dokonce můžeme zajít ještě dále a vidět antiklerikalismus i uvnitř samotné katolické církve. Nemůžeme ale tvrdit, jakkoliv to k tomuto závěru svádí, že antiklerikalismus patřil mezi typickou názorovou výbavu katolického liberalismu konce století, ačkoliv se tyto myšlenky mezi takto orientovanými bezesporu objevovaly, ostatně i katolický liberalismus byl nesmírně různorodý.²²¹

Mohli bychom (byť poněkud zjednodušeně) rozdělit antiklerikalismus na tři odnože – v té první najdeme upřímně věřící jedince, kteří protestují proti některým prvkům uvnitř církve, příkladem by mohl být Deutscher Protestantenverein, jež se snažila o větší svobodu uvnitř křesťanství,²²² pokud se podíváme do našeho prostoru, tak bychom do této odnože mohli zařadit Masaryka, druhé antiklerikální křídlo pak tvořili liberálové, kteří podporovali moc státu nad církví. Církev viděli jako organizaci, která brání společnosti v rozletu, vadila jim její institucionální podoba. Třetí směr je nesmiřitelný a jeho typickými zástupci jsou anarchisté a socialisté, církev jim bytostně vadí a v jejím zničení často vidí nutnost. Je pro ně typické poněkud jednostranné vidění církevních dějin a značný rozdíl mezi skutečností a jejich imaginací. V této klasifikaci antiklerikálů musíme Beneše zařadit do té nejradikálnější skupiny. Předchozí kapitoly o jeho zuřivosti a nesnášenlivosti vůči církvi podávají poměrně jednoznačný obraz. Benešovi nešlo ani očištění víry, ani jen o posílení moci státu na církvi, jeho cílem byla likvidace katolické církve.²²³

Spor mezi liberály a ultramontanisty uvnitř církve měl potenciál svou dynamikou nesmírně pomoci katolické církvi, bohužel byla šance promarněna tím, že ultramontanistická většina používala v soupeření s menšinou nejen sílu svých argumentů ale i svých mocenských postů. Pro takovéto špatně uchopené střety v historii, nejen uvnitř církve, je typická radikalizace jedné a posléze i druhé skupiny (v jiných případech dochází k radikalizaci zároveň). Ilustraci tohoto vzájemného „hecování“ a roztáčení kola nenávisti nám poskytuje konflikt mezi socialisty a katolíky.

²²¹ BALÍK, Stanislav a kol.: *Český antiklerikalismus*. Praha 2015, s. 37.

²²² Tamtéž, s. 38.

²²³ Tamtéž, s. 37-40.

Stačí si jen připomenout již zmiňovaný první vatikánský koncil a dogma o papežské neomylnosti, kterým církev poněkud těžkotonážně reagovala na změny ve světě, ale stejně přehnaná reakce přišla i po vyhlášení dogmatu ze strany nepřátel církve, kteří o to urputněji na ní hledali chyby. A i sám Beneš je ukázkovým příkladem této spirály vzájemného odcizování a systému akce a reakce. V tomto kontextu je pak nutné vnímat i samotný antiklerikalismus.

V minulých kapitolách jsme se zabývali Benešovými postoji k jednotlivým otázkám. Teď si jednotlivé díly skládačky složíme dohromady, abychom měli celkový obraz Benešových názorů na církev a dáme je kontextu dynamického vývoje vztahu mezi moderní společností a katolickou církví. Benešův protináboženský radikalismus, s kterým jsme se seznámili, nemůžeme vnímat izolovaně, naopak zde představená témata jsou do značné míry odpovědí na směřování církve, převážně pak na ultramontanismus. Ke konci 19. století totiž docházelo v církvi k centralizaci a posílení pozice papeže uvnitř církve. Církev představuje takřka prototyp absolutistické monarchie. Tato akce vyvolala prudkou reakci v moderní společnosti, zvláště pak v antiklerikálním hnutí, do kterého řadíme Beneše. Moderní společnost tehdy kráčela úplně jiným směrem, proto není divu, že pro řadu lidí se církev stala symbolem zpátečnictví. Nemůže nás tak ani překvapit, kolik prostoru věnoval Beneš ve své tvorbě papežskému úřadu. Shozením papeže, shazoval Beneš celou církev, která se k němu tehdy silně upínala. Zároveň je nutno vidět pod útoky na papežský úřad i útoky na monarchii jako takovou, kterou Beneš viděl jako nebezpečnou hrozbu pro společnost a symbol návratu do minulosti. Mezi antiklerikály byly hojně rozšířené názory o tom, že církev podporuje monarchistická hnutí a je jejich pátou kolonou, i Benešovi bylo toto spojenectví trnem v oku. Ostatně v tomto případě můžeme říct, že rozdíl mezi imaginací antiklerikálů a skutečností byl minimální. Církev totiž rezignovala na adaptaci na rychle se měnící svět a naopak se přimkla k silně idealizované představě minulosti, která byla samozřejmě spjatá s monarchií, čímž ale dávala Benešovi další důvod k nepřátelství. Tento myšlenkový směr vedl Beneše k přesvědčení, že katolíci jsou nedůvěryhodnými občany státu, i v této názorové oblasti nám zapadá do antiklerikálního hnutí.

I v jeho kritice mariánského kultu a zázraků můžeme vidět odpověď na kroky církve. Zejména ve francouzské církvi se v průběhu 19. století silně prosazuje víra v každodenní zázraky. Církev vůbec v 19. století těžce ztrácí ve vědecké sféře, dokonce

i v tak zásadním oboru jakým je biblistika.²²⁴ Toto upnutí na sféru zázraků bylo pro moderní společnost též jen těžko stravitelné. Beneš proto také reaguje tak silně, ve víře na zázraky viděl útok na vědu a skrze ni i na moderní společnost.

V souladu s jistou antiklerikální tradicí Beneš viděl jako tu nejprohnilější část církve jezuity, že tu tyto tendence byly, nám dokládá například už jen samotné zrušení jejich řádu v roce 1773, ke kterému ale došlo pod taktovkou liberálního antiklerikalismu. Návist a předsudky vůči nim byly silně rozšířeny napříč antiklerikálním hnutím. Beneš pak tyto pravdě poněkud vzdálené představy převzal a zkonstruoval z nich různé teorie o spiknutí.

Skrze celé jeho dílo se táhne jako červená nit politika, ta představuje alfu i omegu Benešova života. Též také cestu ke štěstí, a to skrze zvolení socialistické vlády. Církev je nebezpečná pro stát jako takový, ale i v demokratickém uspořádání škodí, protože představuje spojení buržoazie.

Celkově můžeme říct, že Beneš vnímal církev jako organizaci, která představuje ohrožení pokroku, svobody, ba civilizace. Je krajtou dusící evropskou společností, které brání v pořádném nádechu. I v tom je potřeba vidět důvod v jeho radikalismu.

²²⁴ PETRÁČEK, Tomáš: *Bible a moderní kritika*. Praha 2011

15. Prvky politického náboženství v Benešově myšlení

V 19. století ustupující křesťanství vytvářelo vakuum, které nahrazovaly jiné myšlenkové systémy. Ty se často tvářily anti-nábožensky a neváhaly proti tradičním náboženstvím tvrdě bojovat (např. anarchisté či socialisté). Navzdory tomu byly samy plné náboženských rysů. To do jisté míry potvrzuje Le Bona, domnívající se, že náboženství je výraz nepotlačitelnosti lidského citu.²²⁵ Z toho pak plyne, že řada lidí označující sama sebe za nenáboženské (či protináboženské), si svou náboženskost jen neuvědomuje, protože ta je součástí člověka jako takového (tato problematika je jinak komplikovaná, ale pokud se pohybujeme v rámci konceptu politických náboženství, tak se pracuje s tímto výkladem). S těmito myšlenkami je pak spojena teorie politických náboženství. Tuto problematiku jsme nastínili už v úvodu, tak rovnou přejděme na prvky politického náboženství v Benešově tvorbě. Pokusíme se tedy najít – eschatologické očekávání, černobílé vidění světa (a s tím spojená nesmiřitelnost vůči jiným názorovým systémům), vyvolenost svého hnutí, představa o směřování dějin k jejich hnutí a boha (buť politická náboženství i tradiční náboženství se bez něj obejdou), také se v něm běžně objevuje představa spiknutí.

Pro různá náboženství (zejména křesťanství s tím pracuje) jsou zásadní eschatologická očekávání, typickým jevem jsou i pro politická náboženství. Pokud se pohybujeme v našem kulturním okruhu, tak je to víra ve spásu. Spásu si ale člověk musí do jisté míry zasloužit, od toho tu máme Ježíšovo učení, které mají jeho stoupenci následovat, aby byli přijati do nebe. V nebi je pak po celou věčnost čeká blaženost a štěstí. Eschatologická očekávání křesťanů jsme sice podali nepříliš detailním způsobem, ale pro naše potřeby je tento výklad plně postačující. Objevovale se tato eschatologická očekávání u Beneše? Ano, dokonce se nás Beneš v článku *Legenda*²²⁶ snaží přesvědčit o tom, že ten jejich ráj je naopak lepší, protože v jeho socialistickém ráji bude mít místo každý. Ačkoliv se jasně proti křesťanskému vnímání nebe staví, podobností mezi socialistický a křesťanským rájem je tak velké množství, že bychom to socialistické mohli označit za sekularizovaný křesťanský ráj.²²⁷

Pro příslušníka politického náboženství je také typické černobílé vidění světa. Esenciální je pro ně vidění světa – my a oni. I s tímto jevem už jsme se v Benešově

²²⁵ GENTILE, Emilio: *Politická náboženství*. Brno 2008, s. 28-29.

²²⁶ BENEŠ, Ed. [pod pseudonymem E. B. Ráz]: *Legenda*. Volná myšlenka 11, 1906, s. 10-11.

²²⁷ GENTILE, Emilio: *Politická náboženství*. Brno 2008., s. 26-28.

tvorbě setkali. Ten je pro něj takřka typický při útocích na katolickou církev, která je pro něj zosobněním toho špatného. Nepřehlédnutá je ale také vášeň v jeho člancích, ve kterých psal proti církvi. To je nám dalším projevem o jeho víry.

Je tu samozřejmě otázka božstva, které je pro náboženství běžné, byť se některá náboženství bez něho obejdou jako třeba buddhismus. Pro Beneše zastupoval funkci této entity, ke které se upínaly jeho přání a sny, socialistický stát, ta měla vytvořit to nebe, ten stál v čele všeho, ten měl řídit život, ten měl zasáhnout proti náboženským „*fanatikům*“. Božstva se v různých náboženstvích chovají rozličnými způsoby, proto se domnívám, že není náhoda, když najdeme tolik podobností mezi socialistickým státem a Bohem v křesťanství – spravedlnost, odměnění spravedlivých, pomoc potřebným.

Otázce světového spiknutí, z kterého obviňoval Beneš jezuitu, jejichž vliv uvnitř církve, v zahraniční politice i vnitřní politice jednotlivých zemí měl být enormní, jsme se už dostatečným způsobem věnovali. Stejně tak představu o vyvolenosti socialistického hnutí, která patří mezi atributy politického náboženství, není potřeba rozebírat, socialismus procházel celým jeho dílem, stejně jako jeho představa o neodvratitelnosti jeho vítězství.²²⁸

²²⁸ Koncept politických náboženství je přehledně zachycen GENTILE, Emilio: *Politická náboženství*. Brno 2008., z něhož vychází kapitola, koncept nebyl uplatněn v plné šíři a jeho pojetí je zde velmi volné.

16. Změny a korektury před válkou

Ukazuje se, že Benešův radikální poměr ke katolické církvi, a vůbec vůči náboženství, začal doznávat jistých změn. Jak k tomuto posunu došlo? Beneš tvrdí, že za tím stál jeho pobyt v Anglii v roce 1906.²²⁹ Vedle jeho samotného se dá tato pozvolná změna dohledat i v jeho člancích, ve kterých se Anglii věnuje. Je pravdou, že i zde se objevuje tvrdá kritika anglického klerikalismu, zároveň však už v této době připouští, jak jsou náboženské city důležité pro život běžného Angličana.²³⁰ S čím se tedy v Anglii setkal? Anglie byla převážně anglikánskou zemí, s katolickou menšinou, která byla tu více, tu méně diskriminována. Antiklerikální hnutí tady nebylo příliš silné, tento stav ostře kontrastuje s antiklerikalismem, jak ho Beneš znal z Francie. Navzdory tomu, že právě zde bylo spojení mezi klérem a bohatými velmi silné. Anglikánskou církev však před rozvojem antiklerikálního hnutí chránila jeho silná decentralizace. Pokud už totiž nějaký kněz chtěl pomáhat, tak mu v tom jeho nadřazení v podstatě neměli možnost zabránit.²³¹

Beneš tak přišel do země, kde bariéra mezi socialismem a náboženstvím nebyla vůbec jasná. Už tato skutečnost na Beneše mohla působit a vést k zamyšlení, jestli socialismus a křesťanství je skutečně tak neslučitelné a protichůdné. Podobné myšlenky se sice u něj v tuto dobu ještě neobjevily, ale na druhou stranu bylo by přehnané se domnívat, že jen na základě tohoto faktu by okamžitě obrátil o 180 stupňů. Možná ještě důležitější roli sehrála v Benešově anglické epizodě jeho snaha o zlepšení angličtiny. Začal proto chodit do Hyde parku, kde poslouchal řadu řečnických projevů na téma náboženství. Snad ještě více než samotné projevy zaujaly Beneše davy posluchačů. Dokonce začal navštěvovat bohoslužby. Ani to bychom neměli nijak zvlášť přeceňovat, chodil tam spíše ze zájmu než z nějaké opravdové víry. I to ale něco znamená, zároveň, jak sám později řekl, byl překvapen uvolněností bohoslužeb, kterých se tam účastnil.²³²

Dále Beneš tvrdil, že při pobytu v Anglii znovu četl Masaryka, tentokrát však už měl na něj mít daleko větší vliv. Tento vliv na náboženské záležitosti ostatně i dokládá Benešův článek *České mysli*, kde rekapituluje vývoj svého vztahu

²²⁹ MACKENZIE, C.: *c. d.*, s. 390.

²³⁰ Např. *Odluka církve a státu v Anglii*. *Právo lidu* 70, 1907, s. 1-2.

²³¹ MCLEOD, H.: *c. d.*, s. 42-43.

²³² MACKENZIE, C.: *c. d.*, s. 391.

k Masarykovi. O počátcích mluví takto: „*Hledal jsem argumenty proti jeho humanitě, jeho české otázce, jeho náboženskému stanovisku, hledal pomoci proti němu v ortodoxním socialismu.*“²³³, později však mělo prostředí Anglie a Francie otevřít dveře k Masarykovým názorům.²³⁴

Dosud nastíněný vývoj založený na Benešových vzpomínkách je však poněkud vágní. Co znamená ten posun směrem k náboženství? Znamená vůbec nějakou změnu v postoji ke katolické církvi, protože jestli byl u něj zásadní vliv Masaryka, tak s přílišnou mírností ke katolíkům nemůžeme počítat. Masaryk byl sice skutečně věřícím člověkem, avšak ke katolické církvi měl nepřátelský vztah. Vlastně se nabízí i otázka, zda došlo k nějakému posunu vůbec, nebo se Beneš jen snažil překreslit svou vlastní minulost? Je to právě ta poslední otázka, kterou musíme řešit jako první, protože pokud se prameny postaví proti jeho pozdější stylizaci a zároveň nedokážeme najít kompromisní vysvětlení, nezbude nám než upřednostnit dobové prameny.

Na začátku roku 1909 vyšla kniha nesoucí název *Otázka národnostní* (Beneš už ji ale přednesl ve formě projevu na začátku počátkem roku 1908). Pokud bychom očekávali plody Benešova anglického pobytu a Masarykova vlivu už v této knize, byli bychom zklamáni. V knize o klerikálech mluvil takto: „*Známe jejich ducha a charakter, Víme, čím jsou a čím vždy byli. Všecky špatné vlastnosti, jež kdy církev měla, dovedli oni vypěstovati na výši nečekanou. Autoritářství církevní, despotism, byzantinism nedemokratism a demagogie – to jsou prvky, které jsou jim vlastní. Oni a národnostní problem, jak zde jsem jej vylíčil, nemají přirozeně vůbec nic společného.*“²³⁵, pokračuje ještě dál, když se domnívá, že národnostní otázku se nepovede vyřešit, pokud se nezbavíme klerikálů: „*Oni byl našimi hrobaři a byli by jimi zase. Luštění národnostní otázky a klerikalism jsou dvě věci, které se vylučují principiálně celá tendence té strany a podstata národnostního problému, to jsou oheň a voda. Chceme-li jednou k rozřešení problému dojiti, musíme klerikalism z našeho lidu vymrskat. To ukazuje minulost, to dokazuje podstata otázky národnostní jako otázky pokrokou tudíž a není třeba se o tom šířiti.*“²³⁶, klerikalismus i nadále spojuje s lidskou hloupostí: „*Až to se stáne, pak přestane vládou a státem vydržovaný a podporovaný klerikalism. A bude existovati jen klerikalism živený výhradně nevědomostí a nezdělaností každého individua v jeho*

²³³ *Několik slov o Masarykově vlivu na mládež. Česká mysl 2-3, s. 212.*

²³⁴ MACKENZIE, C.: *c. d.*, s. 390-392.

²³⁵ BENEŠ, Ed.: *Otázka národnostní*. Praha 1909, s. 16.

²³⁶ Tamtéž, s. 17.

soukromém, domácím životě.“²³⁷ I nadále byl v Benešově tvorbě klerikalismus jako nepřítel, to však samo o sobě neznamena, že nedošlo k žádné změně postoje. I uvnitř katolické církve, jak byli antiklerikálové. Nicméně je pravda, že kritika klerikalismu byla i v tomto díle vedená tvrdě. Co je pro nás ale důležité, je otázka, nakolik odlišoval církev a klerikalismus. Beneš se ovšem zmiňuje i o církvi, když kritizuje mladočeskou stranu: „*Konstatuji jen, že se šlo ve šlépějích staročeských, na boj protiabsolutistický, proti církevní, demokratický a lidový so zapomnělo, straně z liberalismu pomalu zbýval jen název*“²³⁸, znovu je zdůrazňována protidemokratičnost církve, když je dáována na jednu stranu s absolutismem, zatímco na té druhé sedí demokracie a lid. Že však Beneš rozlišoval klerikalismus a církev se můžeme přesvědčit z následujícího úryvku: „*V naší politické historii a v historii rakousko-německého lžiliberalismu, pořád se nevidí jaká nám tu způsobena škoda, že stále naši politikové se vrhali v náruč reakcionářským živlům církevním, klerikálním a šlechtickým. Šlechta se spojovala s našimi Staročechy, chtějíc si udržeti své bývalé državy feudální, a hnala je do politiky státního práva a do politiky passivní.*“²³⁹, bezpochyby se nejedná o pochvalu církve, nicméně oddělení pojmů – církev a klerikalismus. Skutečný posun v rovině politické však nepřišel.

Benešovým slovům o zlepšování vztahu k náboženství spíše napovídá série článků ve *Volné škole* nesoucí název *Školské problémy* ve Francii. Ano, i zde se setkáme s oslavou laického školy: „*A dlužno dáti důraz na to, že to byla škola laická, neboť jen ta dovede držeti generace na tak vysoké úrovni intelektuelní jako je tomu ve Francii a jen ta opravdu dovede dítě učiti pozorovati a chápati život celý a skutečný. Škola konfesionální nebyla by toho schopna a nebyla by přivedla Francii tam, kde je nyní, nebyla by ji rozhodně postavila v čelo pokrokového hnutí evropského*“²⁴⁰, i nadále se zde setkáme s klasickými útoky na církev.²⁴¹ Na druhou stranu Beneš klade zajímavé otázky týkajících se školství, od kterých pak odvíjí své další názory: „*Jsme otroky školy, kteří mohou žádati, abychom vyučovali děti v určitém smyslu, či otroky státu, který může dáti školám jediný svůj ráz?*“²⁴². Beneš se zabýval otázkou monopolu státu na vyučování. „*Francouzská laická škola není vlastně volná: jest tu stát, který na*

²³⁷ Tamtéž, s. 3-4.

²³⁸ Tamtéž, s. 15.

²³⁹ Tamtéž, s. 14-15.

²⁴⁰ BENEŠ, Ed.: *Školské problémy*. Volná škola 4, 1908, s. 56.

²⁴¹ Tamtéž, s. 56.

²⁴² Tamtéž, s. 57.

učitelé dohlíží, vyučovací pomůcky, knihy atd. schvaluje, učitelům poroučí vyučovati v určitém duchu, zakazuje vyučovati tím nebo oním směrem.“²⁴³ Dokonce ještě přitvrzuje, když říká „*Uvažme jen situaci naší v Rakousku a situaci klerikálů ve Francii: my jsme dnes v témž postavení u nás, jako oni zde. Nás znásilňují ve škole, je ve skutečnosti znásilňují také.*“²⁴⁴ Tento moment je po mém soudu naprosto zásadní. Ukazuje nám, že Benešovo myšlení nebylo nastavené ve vztahu ke katolíkům už jen jako k nenáviděným nepřátelům popř. hlupákům, ale jako k někomu, kdo má právo ovlivňovat způsob vzdělávání svých dětí. Také si uvědomoval, že představy o nenáboženskosti školy se radikálně liší na straně církve i státu. Tím nám dokazuje, že byl schopen odhlédnout od stranickosti a podívat se na problém s nadhledem.

Bylo by přehnané označovat tyto postoje za prokatolické, ale můžeme v něm vidět jistý posun ve vnímání katolíků (a vlastně i věřících obecně), protože ta nutnost jejich zničení tady mizí. Kdybychom si měli pomoci přirovnáním, tak Beneš přestal vnímat církev, jako my dnes vnímáme radikální islám.²⁴⁵ V jeho nejradikálnější fázi skutečně vnímal katolickou církev jako hrozbu civilizace, s kterou se je potřeba vypořádat. Dost možná k této změně napomohla i skutečnost, že i socialisté proti této škole protestovali: „*Se strany sociální totiž škola zůstává tím, čím byla, socialisté nazývají ji školou třídní, buržoastickou, a mají pravdu. Jsou nuceni posílat sem své děti a škola ta jest vedena zcela jiným duchem, nežli by chtěli. Nemohou si pomoci, posílají sem své děti musí, a tak by stejným právem jako klerikálové organisovati po celé zemi své asociace na terrorisování učitelů, kteří by učili dle nařízení státu.*“²⁴⁶ Co ho přivedlo k tomuto postoji? Existují tu tři základní možnosti. Tou první linkou může být jeho pobyt v Anglii a postupně lepší chápání náboženství. Druhou možností je zase postupné odpadání jeho nenávisti vůči katolické církvi, přece jen od střetu mezi jeho světem a katolickou církví, který vyvrcholil v odluce církve a státu, uběhla nějaká doba, tudíž měl možnost se nad tento konflikt povznést. Třetí varianta souvisí s tehdejší politickou situací ve Francii, kdy se k vládě dostali radikálové, socialisté se tak dostali do podobné situace jako katolíci. Výhodou těchto variant je, že se vzájemně nevylučují, to nám umožňuje se domnívat, že na tomto přijetí (resp. ochotě ji tolerovat) katolické školy měly podíl všechny tři zmíněné varianty.

²⁴³ BENEŠ, Ed.: *Školské problémy II*. Volná škola 6, 1908, s. 87.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 88.

²⁴⁵ Jistých podobností mezi wahábiistickým islámem a katolickým integrismem si všímá PETRÁČEK, T.: *Sylabus omylů pianské církve*, in: *Salve* 4, 2015, s. 16.,

²⁴⁶ BENEŠ, Ed.: *Školské problémy II*. Volná škola 6, 1908, s. 88.

Katolické církvi se Beneš věnoval i ve svém cyklu článků *Soudobá Francie*. Beneš si zde pevně drží linii o zničení víry ve Francii, též o jejím nahrazování: „*Francii je solidarismu zapotřebí. Socialismus přijmouti nechce a nemůže, společenská francouzského ducha však podobné nauky vyžaduje; solidarism tu dobře společně s kooperativismem vyhovuje, stává se náhradou za odvrženou morálku náboženskou, neboť zde právě světská, vědecká morálka nalézá dobrého použití.*“²⁴⁷ Zároveň zde také přiznal, že Francouzi odmítají socialismus. Také se domníval, že Francouzi jsou už svým naturelem proti náboženství: „*Francouz jest svým charakterem protináboženský.*“²⁴⁸ To nám ostatně dokazuje i shrnutím historického vývoje ve Francii „*V celku však Francouz nechce dnes s náboženstvím nic míti. A je to pochopitelné, zpřítomníme-li si psychologickou povahu Francouzovu. Ne nadarmo odstraněna v revoluci církev, oddekretovala si kult Rozumu, zavrženo náboženství, a ne nadarmo od doby romanticko-náboženské obrody na počátku XIX. století vědomě pracovalo se ve Francii proti náboženství, až se dnes dospělo nejen k odluce církve a státu, ale i k úplnému odnáboženštění mass a k naprostému vítězství starého, revolučního, ryze francouzského racionalismu.*“²⁴⁹ Zároveň napsal, co je ve Francii za víru: „*Věda jest ve Francii zbožňována tak, že stává se jakýmsi druhem rozumového a intelektuelního náboženství, jako jím byl kult Rozumu.*“²⁵⁰ Charakterem odůvodňoval i to, proč reformace přišla z Německa a nikoliv z Francie. Germánské prostředí má být totiž více individualistické a mystické.²⁵¹ Beneš tak spojuje otázku náboženství s charakterem jednotlivých národů. V oblasti vztahu vědy a katolické církve pořád stojí za názorem – buď jedno, nebo druhé. Zároveň však píše, že protestantismus v této otázce dělá kompromisy mezi vírou a vědou: „*francouzský duch jest přímo protiprotestantský, má hrůzu před nejasností, polovičnými rozhodnutími a kompromisy. Může jen slepě věřit, nebo vůbec nevěřit. Ale slučovat víru s vědou v protestantismu nikdy nebude a nemůže.*“²⁵²

Zastavme se teď na chvíli u článku nesoucí název Aristine Briand, kterého si všimá u Dejmek a němž vidí další oblevu ve vztazích k církvi. Tuto myšlenku

²⁴⁷ BENEŠ, Ed.: *Soudobá Francie*. Novina 16, 1909, s. 503.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 567.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 568.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž.

dokládá tím, že oceňuje Brianda za umírněný postup proti církvi.²⁵³ Zastávám poněkud odlišný výklad článku, který se zde pokusím doložit. Beneš napsal o Briandovi: „*Sám připravil a vypracoval velmi liberální a pro církev ohleduplný návrh zákona o odluce – v tom právě byla vidět jeho státnická opatrnost a jen tato ohleduplnost byla příčinou, že zákon sněmovnou byl přijat*“²⁵⁴, domnívám se, že Beneš neoceňuje liberálnost a mírnost zákona pro ji samotnou, ale právě pro to, že právě jen toto pojetí mělo šanci být schválen. Podobně mluví o 4. článku, podle kterého má připadnout majetek náboženské společnosti, která se ustanoví, pokud by však došlo k utvoření více společností, majetek má připadnout té, která bude uznaná od biskupa, když se za tento princip nestaví pro něj samotný, ale pro jeho taktickou užitečnost „*Odhlasování článku toho – jež stalo se přes prudký odpor krajních radikálů, socialistů a zejména tehdejšího ještě senátora Clemenceaua – vyrazilo z ruky zbraň všem těm, kteří chtěli před lidem křičeti, že náboženství jest persekvováno, že církev je olupována. Tato dispozice zákona, zjevně podporující římskou hierarchii, měla tak důležitý vliv, že získala pro odluku i velikou část katolíků.*“²⁵⁵ Zároveň taky řekl, že v tomto bodě šel Briand až „*na nejzazší mez možného liberalismu*“.²⁵⁶ A vyzdvihuje jeho skvělou taktiku, kterou zabránil lidovým nepokojům.²⁵⁷ Zastávám tedy názor, že Beneš umírněnou variantu odluky od Brianda zastával především proto, že nakonec vedla k úspěchu, nikoliv pro ohleduplnost k církvi, Beneš tedy nebyl v této otázce ohleduplnější vůči církvi, ale ukázal se jako lepší taktik. Ostatně konečného osudu církve s odlukou nikterak nelitoval. Rétorika vůči Piovi X. změn nedoznala, i nadále je pro něj ignorantem či fanatikem, i nadále ho viděl jako hlavní viníka (domnělého) konce církve ve Francii, naproti Lvovi XIII. byla projevena určitá pochvala, když byl označen z celkem rozvázného politika.²⁵⁸ Ale Lev byl vždy v Benešově tvorbě o několik stupínků výše než Pius X.

Stručný vývoj moderního socialismu nám ilustruje další posun v Benešově vztahu k náboženství. Mezi celou řadou věcí, které měly vliv na vývoj socialismu, se totiž objevuje i náboženství, dříve Benešem tak odsuzované. Přestává nám tu tak platit disjunktivní vztah mezi náboženstvím a socialismem. I nadále viděl Beneš

²⁵³ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 63-64.

²⁵⁴ BENEŠ, Ed.: *Aristide Briand*. Česká revue 1909, s. 27.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 29.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 31.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 25-26 a 31.

křesťanství jako úzce a pouze zaměřený na život po životě: „*Starý křesťanský názor učil středověk opovrhovati životem a člověkem, bytostí lidskou, jako slabým bezmocným tvorem*“²⁵⁹ Tento hyperkritický názor na člověka měl pak mizet pod vlivem velkých postav jako je například Macchiavelli, Rabelaise, Bacon, Desrates, Leonardo da Vinci, Galileilo, Bruno, Voltaire, Rousseau, Locka, Huma,²⁶⁰ kteří měli lidstvo naučit „*pravou cenu lidské bytosti a míti před ní větší úctu nežli chtěly ideály asketismu katolického*.“²⁶¹ Jen letmý pohled mezi jmenované významné osobnosti stačí, abychom si uvědomili, že oddané katolíky mezi nimi nenajdeme. Jedná o takřka výhradě o lidi, kteří byli spojováni s proticírkevními postoji. Stejně jako když se podíváme na seznam lidí, kteří měli podle Beneše volat „*po svobodě svědomí, po svobodě duše, myšlení, vědy*“²⁶² tak znovu uvidíme takřka výhradě lidi, kteří měli s katolickou církví spor – Hus, Luther, Melanchton, Erasmus, Giordano Bruno, Locke, Voltaire.²⁶³ Když už najdeme mezi velkými osobnostmi skutečně oddaného katolíka – Thomase Mora, který ostatně položil za katolickou církev život, tak je jeho tvorba posunuta směrem ke komunismu.²⁶⁴ I přes zde uvedenou kritiku nelze přehlédnout i zjevné kladné stránky křesťanství, kterých si Beneš všímá. „*Idea humanitní, v moderním svém rouše rozšířená po renaissanci a všeobecně přijatá od století XVIII., pochází skutečně původně z ideálů křesťanských. Vždyť Kristus hlásal na prvním místě bratrství, vždyť hlásal nezištnou lásku k bližnímu... hlásal almužnu, pomáhání chudým, hlásal milosrdenství. To je křesťanská humanita.*“²⁶⁵ Všímá si utopistů, kteří čerpali svou humanitu právě z křesťanství. Až v 18. století se měl humanismus stát světským.

Beneš se také vymezuje vůči historickému materialismu, který je sám o sobě silně protináboženský: „*Dnes Marxův systém, zvláště po této stránce dělá dojem vědeckého umělkářství a hraní si s pojmy vzájemným jich zaměňováním*“²⁶⁶ Nejen to, dokonce vidí v marxismu i náboženské prvky: „*ostatně i sám nejorthodoxnější socialism marxistický s vírou a nadějí u dělnictva přes příliš často operuje a dnes*

²⁵⁹ BENEŠ, Ed.: *Stručný vývoj moderního socialismu. Část první, Podmínky vzniku a vývoje moderního socialismu.* Brandýs nad Labem 1910, s. 125.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Tamtéž, s. 126.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 127.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 128.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 138.

můžeme denně pozorovati propagandu a praxi socialistickou a hned uvidíme, že opírá se stále a stále vedle momentů morálních na tyto prvky náboženské.“²⁶⁷

Co je ale ještě podstatnější vůči této radikální ateistické teorii, je stavba mostu mezi socialismem a křesťanstvím, když napsal: „*podobnosti obou hnutí jsou až překvapující a ukazují nejlépe, jak sociální otázku vůbec nebylo možno v historii oddělit od otázky náboženské*“ a nezůstává jen u toho: „*V Písmě ala by se najít spousta míst – a přemnoží spisovatelé na ně již ukázali – která hlásají skoro totéž, co moderní socialism*“²⁶⁸. Sbližení s křesťanstvím je nepřehlédnutelné. Beneš se věnoval dokazování podobností napříč oběma hnutími a dospěl k závěru, že i socialismus je svého druhu víra: „*Sám o sobě socialism jeví se jako náboženská víra; socialism u svých přívrženců vyvolává velikou naději – a právě to vyznačuje víru náboženskou nejvíce.*“²⁶⁹ Schopnost tohoto nadhledu nad oběma stranami nám ukázala, že se Beneš víc než bojovníkem jedné strany stal vědcem se schopností dívat na problematiku relativně s nadhledem. Beneš si vážil především prvotní církve a přínosu reformace. Tento pohled je běžně typický pro protestanty, kteří přišli s myšlenkou, že církev se zkazila a je nutné ji vrátit k prvotní církvi: „*Reformace jako hnutí náboženské znamená návrat k původnímu křesťanství. Církev katolická během vanáti set let svého oficiálně uznaného a státy podporovaného žití mnoho se změnila. Ztratila ve svých hlavních představitelích svůj starý asketism, smířila se se světem a smířila se s ním až příliš mnoho. Nepřestala sice hlásati chudobu, ale sama stala se nesmírně bohatou mocností; přestala opovrhovati státem a mocí politickou a vrhla se do politického žití tak, že se stala nejpřednějším politickým tělesem světa*“²⁷⁰ Oceňoval ale i přínos reformace z hlediska směřování k modernímu socialismu.²⁷¹ Vůbec se ukazuje, že Beneš měl k protestanství užší vztah a hodnotil jeho přínos kladněji, než tomu bylo u katolické církve. Vždyť k počátku Benešova obratu vůči náboženství mělo dojít v Anglii, jednou ze zásadních osob v jeho životě byl Masaryk, který se sice nepřihlásil k žádné víře, ale projevy jeho sympatií směrem k protestantství a protestantské tradici v našich dějinách jsou naprosto neoddiskutovatelné, stejně jako jeho přinejmenším kritický pohled na církev.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 150-151.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 144.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 145.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 155-156.

²⁷¹ Tamtéž.

Katolická církev měla být ještě několik století po svém založení na správné cestě a měla se držet demokratických kořenů křesťanství, oceňuje například sv. Augustina, Jana Zlatoústého či Řehoře Velikého. Později se však měla vydat autoritativní cestou, jejímž nejkrajnějším projevům byl sám Beneš svědkem na přelomu století. V souvislosti s touto změnou se mělo měnit samotné náboženství v pouhý instrument, kterým církev udržovala lidi pod svou kontrolou.²⁷²

„*Ve svých representantech přestala žít morálkou katolickou a žila rozmařile, prostopášně, nejen nekatolicky, ale vůbec nekřesťansky.*“²⁷³ Katolická morálka, která byla dříve příkladem nejhorší prohnalosti,²⁷⁴ se tady objevila v poněkud jiném světle, ne jako něco apriori špatného, naopak špatní byli představitelé církve, kteří se jí nedrželi. Dokonce ze závěru úryvku lze vyvodit, že katolická morálka byla ještě náročnější než obecná křesťanská, ostatně i v jiných případech Beneš píše o katolickém asketismu.

Mírnější přístup k církvi se ale projevil i na jeho vidění historie, ta tam byla francouzská revoluce jako ostře protináboženské dílo: „*Ostatně nesmíme se klamati představami o ateismu francouzské revoluce. Zákonodárné sbory se atheistickými nikdy neprohlásily, naopak, Národní Konvent a sněm Ústavodárný prohlásily se za katolické. Myšlenka zbaviti se oficiálně náboženství a církve katolické vznikla jen přechodně v r. 1793 a byla tak prováděna z motivů čistě politických. Když národ bojoval proti spojené Evropě na ochranu vlasti, nacházel kněze a církve všude ve spojení s nepřítelem. Odtud vzešla myšlenka, zbavit se církve i jejího nástroje, náboženství.*“²⁷⁵

Stejně také odmítl, že by pro socialismus byl ateismus něčím typickým, naopak šel přímo proti tomu, když řekl: „*Někteří socialisté přímo sestavovali atheistické kredo socialistické. Naproti tomu současný socialism od stanoviska tohoto upouští, neodvažuje se postavovati nedokazatelná dogmata o ateismu a luští otázku tu oportunisticky, tvrdě, že náboženství je soukromou věcí každého člověka.*“²⁷⁶, postavil se proti spojování vědy a ateismu, když mluví o jeho nedokazatelnosti. Že neexistuje nepřekročitelná bariéra mezi socialismem a katolicismem nám ukazuje, když poukazuje na rozvoj

²⁷² Tamtéž, s. 152-153.

²⁷³ Tamtéž, s. 156.

²⁷⁴ Např. BENEŠ, Ed. [anonymně]: *Po odluce*. Právo lidu 327, 1907, s. 17.

²⁷⁵ TÝŽ: *Stručný vývoj moderního socialismu. Část první, Podmínky vzniku a vývoje moderního socialismu*. Brandýs nad Labem 1910, s. 161.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 169.

tzv. křesťanského socialismu a uvádí jména katolíků jako Lamennaise, de Maistre, biskupa Kettelera či Lva XIII.²⁷⁷ Jakkoliv si byl Beneš jistě vědom toho, že tito lidé byli v církvi menšinou, ukazovali mu, že i v rámci katolické církve je progresivistické křídlo, které není jen chimérou.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 172.

17. Za Československo s kýmkoliv

Nezodpovědnost evropských elit, touha po překreslení map, vstupu do historie a odplatě spolu s velmi nerealistickou představou o průběhu války na obou stranách vehnala Evropu do patrně nejstrašnějšího konfliktu, který silně zamíchal kartami nejen ve velké politice, ale především v mentalitách obyčejných lidí. Nemám v plánu zde popisovat všechny příčiny, průběh a výsledky této pohromy pro evropskou civilizaci, ba ani veškeré Benešovy aktivity. Pro naši práci jsou důležité názory Beneše směrem k církvi v průběhu konfliktu a v souvislosti s tím i jednání církve.

Jedním z problémů studia Benešových názorů na církve v průběhu války je silná provázanost politiky a církve, která je sice pro Benešovu tvorbu typická, ale v tomto období dosáhla vrcholu. Není tak vždy snadné rozlišit mezi Benešovými názory a propagandou připravovaného státu. Pro dobu války máme doloženou celou řadu kontaktů Beneše s výrazně katolicky orientovanými, ať už jde o kněze Emmanuela Boyreau či novináře katolického *Le Correspondant* Eduardem Troganem,²⁷⁸ Mme Loiseau²⁷⁹ nebo Augustem Gauvainem (*Journal des Débats* – prokatolické periodikum)²⁸⁰ a Giersem.²⁸¹ Beneš se také pokoušel navázat prostřednictvím rumunského knížete Ghiky styky se Svatým stolcem.²⁸² Na druhou stranu se Beneš stýkal i s lidmi typu Madame Menárd-Dorian, která patří do okruhu socialisticko-antiklerikálního.²⁸³ Na základě kontaktů s katolíky tak nemůžeme v žádném případě odvozovat další posun v jeho vztazích k církvi. Beneš se totiž byl ochoten setkat prakticky s kýmkoli, kdo by mu pomohl v uskutečnění jeho československého snu. Získat si katolíky ostatně dávalo smysl, protože bylo potřeba podat západnímu čtenáři ujištění o tom, že nový stát se nebude ubírat v náboženské oblasti radikálním směrem. Otázka klerikalismu se objevila při jednání s Dmowskim, kdy Beneš řekl, že se u nás bojí jejich klerikalismu.²⁸⁴

Nicméně ani světová válka nenabídla moc příležitosti k zlepšení Benešova vztahu k církvi. Papežská diplomacie totiž usilovala o zastavení krveprolití a zachránění

²⁷⁸ HÁJKOVÁ, Dagmar – KALIVODOVÁ, Eva (edd.): *Deníky Edvarda a Hany Benešových*. Praha 2013, s. 18-19.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 131.

²⁸⁰ MACKENZIE, C.: *c. d.*, s. 89.

²⁸¹ BENEŠ, Ed.: *Stručný vývoj moderního socialismu. Část první, Podmínky vzniku a vývoje moderního socialismu*. Brandýs nad Labem 1910, s. 169.

²⁸² HÁJKOVÁ, Dagmar – KALIVODOVÁ, Eva (edd.): *c. d.*, s. 20.

²⁸³ Tamtéž, s. 18-19.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 97.

monarchie. Případný úspěch této snahy by byl pro Beneše učiněnou katastrofou. Ostatně Beneš měl informace o tom, že se církevní kruhy obávají husitství.²⁸⁵ Na druhou stranu by bylo přinejmenším od Beneše se otevřeněji vyjadřovat proti církvi, nepřítelem totiž byli Habsburkové a Němci. V tomto duchu je pak vylíčena česká historie v *Zničte Rakousko-Uhersko*. Z náboženského hlediska je pak náš národ vyobrazen jako hluboce věřící: „*Národ český, hluboce idealistický a humanitní sledoval svým životem, svými dějinami, svou staletou prací vznešený úkol: dospěti vysokého náboženského a mravního pojetí svého bytu. Celá jeho činnost soustřeďovala se v horečném hledání filosofických a mravních ideálů štěstí, spravedlnosti a lidství.*“²⁸⁶ I svatý Václav je vyobrazen především prizmatem národním: „*První z národních hrdin, Svatý Václav, jest již v boji s teutonskými hordami*“²⁸⁷ Husitství zase pojímá jako boj o svobodu svědomí, ale znovu se i tady objevil motiv národní: „*Boj, jenž byl především bojem za svobodu svědomí a za svobodu náboženskou, proměnil se brzy ve vzpouru proti Němcům*“²⁸⁸, dokonce vytváří most mezi Husem a Velkou francouzskou revolucí: „*Dali Evropě muž, jenž počal boj za osvobození osobního svědomí, Jana Husa. Nebyl to jen reformátor náboženský, nýbrž byl to původce velikého hnutí filosofického, jež se vyvrcholilo francouzskou revolucí a v založení filosofického individualismu a moderní politiky. Janem Husem Čechy souvisí s velikými mysliteli francouzskými.*“²⁸⁹ V podstatě můžeme Benešův výklad dějin označit z náboženského hlediska jako protestantsko-pokrokařskou: „*idealistickou tradici Husovu, Chelčického, českých bratří, Dobrovského, Kollára, Palackého nalézáme u všech spisovatelů již citovaných, u Máchy, Vrchlického, Čecha, Machara, Březiny; u publicistů jako byl Havlíček; u filosofův a lidí politických jako jest Masaryk.*“²⁹⁰ Nicméně nemůže toto dílo označit za výrazně protikatolické, ačkoliv je to protestantský výklad dějin, který v sobě samozřejmě jistý protikatolický osten má.

Směrem ke katolickému západnímu čtenáři je pak směřován *L'Église Catholique, l'Autriche-Hongrie et la Guerre*. Hlavní myšlenka článku spočívá v tom, že Habsburkové zneužívají náboženství a katolíci jsou proti nim. Režim dokonce měl nutit kněze k tomu, aby se stavěli za vítězství Rakouska-Uherska, mezi klérem mají být

²⁸⁵ HADLER, Frank (ed.): *Weg von Österreich!* Berlín 1995, s. 425.

²⁸⁶ BENEŠ, Ed.: *Zničte Rakousko-Uhersko!* Praha 1920, s. 56.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 58.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 59.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 110-111.

muži, kteří se nenechají zastrašit režimem a otevřeně říkají, že Bůh potrestá ty, co začali válku Sdělení je poměrně jasné, katolíci – ať už laicky nebo kněží, stojí jednotně s národem. Kritizuje Habsburky za to, že si dosazovali na významné pozice v církvi a taky trochu Vatikán. Ale článek je jednoznačně psaný pro uklidnění západní veřejnosti, že československá myšlenka není protikatolicky orientovaná, a že ji podporují všichni.²⁹¹

Nedomnívám se, že by válka přinesla nějaké zásadnější změny ve vztahu Beneše k církvi, během této doby byl silně ponořený do politiky a sám si byl vědom toho, že Svatý stolec podporuje druhou stranu. Otevřenější útoky proti ní si však musel z taktických důvodů odpustit.

²⁹¹ BENEŠ, Ed.: *L'Église Catholique, l'Autriche-Hongrie et la guerre*. La Nation Tchèque 6, 1916, s. 89-91.

Závěr

Benešův vztah k církvi se začal kazit celkem záhy a rychle tak odmítl matčino přání, aby se stal knězem, navzdory tomu, že zpočátku dával svým ministrováním těmto nadějším jistou šanci. Vztahy mezi rodinou a knězem měly do ideálu daleko a k erozi začalo docházet patrně pod vlivem významného fenoménu v rámci dlouhého 19. století, a tím je kněžská hamižnost. Právě neochota kněze dát peníze na studia jejich syna nebo šetření na pohřbu jejich dítěte potvrzovalo předsudky vůči církvi a zároveň způsobovaly ochladnutí ve vztazích k církvi. Zároveň se v této oblasti silně projevoval vliv jeho bratra, který byl silně protikatolicky orientován. V tomto období ostatně můžeme mluvit o Benešově špatném vztahu nejen ke katolické církvi ale vůbec k náboženství. To nám ostatně i dokládá jeho rozhodný nesouhlas s Masarykem, který byl přes všechn svůj nepřátelský vztah ke katolické církvi silně věřícím člověkem. Zdá se, že si Beneš našel kompenzaci tradiční víry ve víru v socialismus. O neslučitelnosti socialismu a katolické církve byly přesvědčeny obě strany a napříč kontinentem vedly válku o své stoupence. Jedna ze zásadních bitev tohoto konfliktu se odehrála ve Francii na počátku 20. století.

Beneš přijel do Francie studovat a během svého pobytu si vydělával peníze psaním do novin, kde se ve velké míře věnoval problematice katolické církve. Už jen seznam periodik nás mohl vést k tomu, že půjde o proticírkevní linii. Pro větší přehlednost ale i uchopitelnost samotné problematiky se v této části přechází z chronologického výkladu k tematickému. Zabýváme se Benešovými postoji v několika kapitolách - Církev - věřící, kněží, biskupové, Pius IX., Lev XIII. a Pius X. v Benešových očích, Liberálové a sociálové v církvi, Církev jako politická strana, Odluka církve od státu a velké očekávání konce církve, Svatý stolec v zahraniční politice, Školství, Svátky, Mariánský kult, Charita a Spiknutí.

Beneš se v tomto střetu plně připojil na stranu antiklerikálních republikánů. Francie mu musela jen potvrdit představu o neslučitelnosti republiky a katolické církve. Beneš tedy přijel do Francie už odpadlý od tradiční víry. V důsledku neustálých střetů ve Francii se ve svých názorech na církev ještě více utvrdil. Radikálně protikatolické názory v tomto období můžeme vidět napříč celým jeho dílem. Beneš v tomto období silně podporuje odluku církve a státu. Tuto odluku podporovala sice i část katolíků, ale můžeme si být jistí, že je k tomu vedly značně rozličné důvody. Beneš pojímal církev jako mocenskou organizaci, která jen náboženství využívá a v rámci historického

vývoje je nutné, aby byla tato církev zničena, aby lidstvo mohlo kráčet kupředu. A právě ke zničení církve byla potřeba odluka církve a státu, protože v Benešově pojmání církve tohoto spojení profitovala, a jak dojde k odluce, začne umírat. Beneš tedy nebyl zastáncem odluky z důvodů liberálních ve smyslu větší svobody, ale protože v ní viděl prostředek vedoucí ke zničení církve.

K rozhodné ofenzívě proti církvi ale mělo dojít prakticky v celé šíři fronty. Beneš zuřivě útočil proti poutním místům – zejména Lurdy, které měly být zavřeny. V Benešově pojetí tedy stát disponuje širokými pravomocemi. Zasazoval se za světské svátky, bojoval proti církevnímu školství, kde má stát dokonce získat monopol, zastával se vyhánění řeholníků. Na místě ustupující církve se tedy měl rozpínat stát.

Sledovali jsme též vztah Beneše k řadovým věřícím, kněžím, biskupům a papežům. Nejprve jsme se tedy zabývali věřícími, ti byli pro Beneše nevzdělaní a jednodušší lidé, které církev zneužívá ve svém mocenském počítání. Věřící jsou mu také nedůvěryhodnými občany státu, protože poslouchají svého zahraničního vládcu – papeže. Ve svém vnímání katolíků jako nedůvěryhodných občanů nebyl ostatně sám, tento názor byl mezi antiklerikály rozšířený.

Samozřejmě i kněží mu byli nepřitelem, také zde se objevuje tendence považovat kněze za cosi nenárodního, cizího, ba nebezpečného. Kněze nepovažoval ani za věřícího, který od církve odpadne, jakmile ji stát přestane dávat peníze.

Pokud jdeme v církevní hierarchii až na samotný vrcholek, tak se dostaneme až k samotnému papeži. Ten mu byl symbolem absolutismu a starého světa. Drtivé kritice podrobil zejména Pia X., ale útočil i na liberálního Lva XIII. Církev mu vadila svým hierarchickým uspořádáním, autoritativním vystupováním, a zvláště silně útočil na papežskou neomylnost, která byla silně provokativní pro řadu intelektuálů.

Liberálové a sociálové v církvi mu pak znovu dokazovali, jak je despotická církev při jejich počínání. V tomto hodnocení by se mu ostatně mohlo dát za pravdu, snaha po semknutí řad a zahlazení jiných názorových proudů byla skutečně nesmírně silná. Ačkoliv kritizuje jejich naivitu, byl ochoten ocenit upřímnost jejich snah.

Církev vnímal především jako nebezpečného hráče, který se opíral o kapitalisty a šlechtu. Beneš se domníval, že nejprve je nutné porazit církve, a až poté mohou přijít na řadu sociální reformy a boj proti kapitalistům. Církev mu byla tedy brzdou poměrů a reliktem starých časů. Ještě hůře si v jeho očích stála francouzská církev kvůli poslušnosti vůči papeži. V souvislosti s aktivitami klerikálů při volbách pak také neustále zdůrazňoval podvody, čímž znovu podtrhoval celou nemorálnost svých soupeřů.

Rozhodující roli v jeho podpoře odluky církve a státu hrála vlastní touha po zničení církve. V optice jeho světa to ostatně dává naprostý smysl. Církev bojuje proti státu, bojuje proti socialistům a jejich snaze o reformy, je oporou kapitalistů a šlechty, přičemž k této činnosti získává od státu dokonce peníze. Beneš očekával, že moc církve se bez parazitování na státu brzy zhroutí. Této představě se také nemůžeme moc divit, když víme, že podle Beneše církve nestála na věrouce nebo morální síle, ale na penězích a moci.

V zahraniční politice pak církve měla patřit mezi nepřátele Francie, důvodem k tomu měla být zášť, že se tato země vymanila z jejich okovů. Beneš zejména zdůrazňoval linku na Německo, po volbách 1907 se k tomuto spojení mělo přidat i Španělsko.

V závěru této části jsme se věnovali postavení církve uvnitř státu, které chtěl Beneš co nejvíce potlačit, zejména to vidíme na školství a poutních místech, dále teorii o spiknutí jezuitů. Jezuité totiž měli dle Beneše církve ovládat.

V práci jsme zařadili Beneše v rámci širšího antiklerikálního hnutí a vysvětlili jeho postoje v rámci boje mezi církví a moderní společností, kdy Beneš často reagoval právě na přepjaté církevní odmítání změn ve společnosti. Právě tyto církevní výstřelky, jako silná centralizace a v dějinách nevídaně silná pozice papeže, který si tak kompenzoval ztrátu státu, papežská neomylnost, Sylabus omylů, nebo podpora monarchií, provokovaly moderní společnost, odcizovaly zejména intelektuály církvi a církve si tak často vytvářela antiklerikály sama. Autoritu, kterou církve ztrácela napříč společností, si o to víc posilovala v rámci sebe sama a tvrdě vystupovala vůči všem odchýlkám, a tím řadu silně a upřímně věřících lidí ze svých řad vyhnala, své názory se nesnažila poctivě vyargumentovat, ale nařídít společnosti z pozice autority. A právě tyto výstřelky církve popuzovaly nejen Beneše a dávaly všem nepřátelům církve municí

do útoků proti ní. Ano, Beneš bezpochyby silně útočil na církev, jeho tvorba byla značně demagogická, hodnotící církev jednostranně a hyperkriticky, nechyběly v ní ani spiklenecké teorie, na druhou stranu tehdejší církev tomu zdatně napomohla svým vystupováním.

V Benešově myšlení jsme na motivy konceptu politických náboženství hledali jeho prvky (byť poněkud volně) a snažili se dokázat, že socialismus byl svého druhu konkurenční náboženství, které se v tehdejších podmínkách obecně vylučovalo s příslušností ke katolické církvi, jakkoliv existovaly výjimky, tak je nesnášenlivost hlavních proudů zcela zřetelná.

V kritice církve se nám objevují evergreeny týkající se jejich touhy po moci, penězích, nepřátelství vůči republice, zneužívání náboženství, spiknutí proti Francii, její bránění pokroku a věřících jako nespolehlivých občanů.

V poslední části se pak zaměřujeme na uvolňování Benešova silně nepřátelského vztahu k náboženství obecně a speciálně katolické církvi. Tyto změny jsou zejména patrné ve *Stručném vývoji moderního socialismu*, kde přiznává křesťanství značné zásluhy, oceňuje některé představitele církve z minulosti či nestojí na pozicích ateismu a odmítá jeho přímé spojení s vědou, též odmítá představu, že by byla Revoluce, která v Benešově myšlení hrála důležitou roli, proticírkevní. V této době ostatně už ani sám ateistou nebyl a inklinoval k víře v Prozřetelnost. Dokonce se už domnívá, že konflikt mezi socialismem a katolickou církvi není nevyhnutelný. Mimo jiné se i jasně staví proti historickému materialismu. Za války se sice snaží jednat i s církevními představiteli, ale jde jen o politiku, v rámci které se také vyhýbá útokům proti církvi, výborně to dokladuje například jeho dopis bratrovi, v němž mu vytýká, že jeho brožurka je příliš protikatolická a že si tohle má zatím odpustit. Spolu s Masarykem pak prosazoval protestantsko-pokrokařský výklad dějin, který v sobě pochopitelně obsahuje jistý protikatolický nádech, se zjevným akcentem proti Německu. Navzdory relativnímu klidu zbraní za války se však nedá příliš předpokládat, že by došlo k nějakému dalšímu vstřícnému posunu směrem k církvi.

Prameny a literatura

Literatura

50. let Edvarda Beneše: vzpomínky, svědectví, úvahy. Praha 1934.
- BALÍK, Stanislav a kol.: *Český antiklerikalismus*. Praha 2015.
- ČERNÝ, Václav: *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha 2011.
- DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš: politická bibliografie českého demokrata. Část první, Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006.
- GENTILE, Emilio: *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem*. Brno, 2008.
- HAJŠMAN, Jan: *Beneš státník – člověk*. Praha 1934.
- HALAS, František: *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. Brno 2004.
- HITCHCOCK, Edward: *Zasvětil jsem život míru*. Praha 1948.
- JANDÍK, Stanislav: *Edvard Beneš ve vzpomínkách svých sourozenců*. Praha 1936.
- KUKÁNOVÁ, Zlataše: *Beneš a římskokatolická církev*, in: *Semper paratu 2*, Praha 2014, s. 7-65.
- MACKENZIE, Compton: *Dr Beneš*. Praha 1947.
- MAIER, Hans: *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství*. Brno 1999.
- MAIER, Hans: *Revoluce a církev: k dějinám počátků křesťanské demokracie*. Brno 1999.
- MCLEOD, Hugh: *Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1989)*. Brno 2007.
- MICHELET, Jules: *Francouzská revoluce*. Praha 1989.
- NYE, Joseph: *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York 2004.
- PETRÁČEK, Tomáš: *Bible a moderní kritika*. Praha 2011.
- PETRÁČEK, Tomáš: *Kněžství, kněží a dějiny*, in: *Salve 2*, 2010, s. 25-35.
- PETRÁČEK, Tomáš: *Modernita, laicita, církev. Fenomén francouzské církve v 19. a 20. Století*, in: *Salve 4*, 2009, s. 7-31.
- PETRÁČEK, Tomáš: *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*. Ostrava 2013.
- PETRÁČEK, T.: *Sylabus omylů piánské církve*, in: *Salve 4*, 2015, s. 11-32.
- PLONGERON, Bernard: *Zrození republikánského křesťanství*. Brno 2000.
- TOCQUEVILLE, Alexis: *Starý režim a Revoluce*. Praha 2003.

VÁLOVÁ, Kateřina: *Curia episcopalisolomucensis v raném novověku*. Olomouc, Univerzita Palackého 2002.

Prameny

Akademie

BENEŠ, Edvard: *Oddělení církve a státu ve Francii*, Akademie 5, 1907, s. 151-155.

BENEŠ, Edvard: *Vliv odluky církve a státu na politický život ve Francii*. Akademie 7, 1906, s. 200-205.

Česká revue

BENEŠ, Edvard: *Aristide Briand*. Česká revue, 1909, s. 21-35.

Česká mysl

BENEŠ, Edvard: *Několik slov o Masarykově vlivu na mládež*. Česká mysl 2-3, 1910, s. 211-217.

La Nation Tchèque

BENEŠ, Edvard: *L'Église Catholique, l'Autriche-Hongrie et la guerre*. La Nation Tchèque, 6, 1916, s. 89-91.

Novina

BENEŠ, Edvard: *Soudobá Francie*. Novina č. 16, 1909, s. 501-503 a č. 20, s. 628-631.

Právo lidu

BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Bankrot církve a papežství*. Právo lidu 225, 1906, s. 9.

BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Církevní skandál*. Právo lidu 103, 1907, s. 1-2.

- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Francie roku 1906*. Právo lidu 6, 1907, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Klerikál ve Francii*. Právo lidu 327, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Klerikalismus proti republice*. Právo lidu 93, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Klerikální manévry při volbách*. Právo lidu 187, 1906, s. 9.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Kněžská kasta v práci*. Právo lidu 112, 1906, s. 1-2
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Konec boje o odluku?* Právo lidu 120, 1908, s. 9-10.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Konec moci církevní*. Právo lidu 21, 1907, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Mnišské řády ve Francii*. Právo lidu 264, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Odluka církve a státu v Anglii*. Právo lidu 70, 1907, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Po odluce*. Právo lidu 325, 1907, s. 17.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Po volebním boji ve Francii*. Právo lidu 146, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Původci rozluky ve Francii*. Právo lidu 237, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Strach před socialismem*. Právo lidu 358, 1907, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Klerikalismus proti republice*. Právo lidu 93, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard: *Řím proti Paříži*. Právo lidu 60, 1906, s. 9.

Rovnost

- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Boj církve s republikou*. Rovnost 287, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Boj o odluku*. Rovnost 298, 1907, s. 4-5.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Církev po odluce*. Rovnost 151, 1907, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Jesuitské nebezpečí ve Francii*. Rovnost 223, 1906, s. 1.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Konec Lurd a církevního kšeftářství*. Rovnost 211, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Lev XIII. proti Piovi X*. Rovnost 75, 1907, s. 1.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Papež a Vilém II*. Rovnost 200, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Papež nařiká* Rovnost 220, 1907, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Papež proti republice*. Rovnost 194, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Politický a sociální boj ve Francii*. Rovnost 148, 1906, s. 1-2.

- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Republika proti Římu*. Rovnost 295, 1906, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Vatikánská politika*. Rovnost 80, 1907, s. 1-2.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciálou B]: *Papež proti republice*. Rovnost 194, 1906, s. 1-2.

Volná myšlenka

- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Katolická církev a péče o choromyslné*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 51.
- BENEŠ, Edvard [anonymně]: *Papež Pius X. a jeho politika*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 35-36.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciálou B]: *Následky rozluky*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 26-27.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciálou B]: *Papež a Španěly*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 58-59.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciálou E]: *Podivné procesí*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 60.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciálou R]: *Strach před schizmatem*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 67.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Čistí obhájci náboženství*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 23-24.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Kdo byl Pius IX., který má být prohlášen za svatého*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 27.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Laické školství v Austrálii*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 30.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Papež a Španěly*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 58-59.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Papežská encyklika*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 18-19.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Pod záštitou klerikalismu*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 13.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Pod záštitou klerikalismu*, in: *Volné myšlenky*, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 13.
- BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Vatikán vyhrožuje*, in: *Volné myšlenky*, edd. J.

Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 19-20.

BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Vliv klerikalismu, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 35.*

BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Vliv klerikalismu, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 35-36.*

BENEŠ, Edvard [pod iniciály E. B.]: *Zavřete Lourdy!, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 34.*

BENEŠ, Edvard [pod pseudonymem E. B. Kožlanský]: *O papežských financích, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 61-64.*

BENEŠ, Edvard [pod pseudonymem E. B. Ráz.]: *Legenda, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 10-11.*

BENEŠ, Edvard [pod pseudonymem Ráz.]: *Odluka církve v Brazílii, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 32.*

BENEŠ, Edvard [pod pseudonymem Ráz.]: *Řádění církve v Kanadě, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 31.*

BENEŠ, Edvard [pod zkratkou Bš]: *Španělské volby, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 50.*

BENEŠ, Edvard: *Dva sylaby, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 53-57.*

BENEŠ, Edvard: *Lež a podvod církevní, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 44-46.*

BENEŠ, Edvard: *Reforma školy v Anglii, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 28-30.*

BENEŠ, Edvard: *Smíchovský Sacré-Coeur, in: Volné myšlenky, edd. J. Haubelt – J. Kristek, Praha 2004, s. 24-26.*

Volná škola

BENEŠ, Edvard: *Školské problémy. Volná škola 4, 1908, s. 55-57.*

BENEŠ, Edvard: *Školské problémy II. Volná škola 6, 1908 s. 86-88.*

Knihy, deníky, dopisy

BENEŠ, Edvard: *Otázka národnostní*. Praha 1909.

BENEŠ, Edvard: *Stručný vývoj moderního socialismu. Část první. Podmínky vzniku a vývoje moderního socialismu*. Brandýs nad Labem 1910.

BENEŠ, Edvard: *Zničte Rakousko-Uhersko!* Praha 1920.

HÁJKOVÁ, Dagmar – KALIVODOVÁ, Eva. (edd.): *Deníky Edvarda a Hany Benešových*. Praha 2013.

HADLER, Frank (ed.): *Weg von Österreich!* Berlín 1995.

DEJMEK, Jindřich (ed.), *Pravděpodobná literární prvotina Edvarda Beneše*, in: *Bulletin Společnosti Edvarda Beneše* 19, 2006, s. 42-43